فرهنګي فقر

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ ل

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګي فقر

(د تنظيمواکۍ د مهال څو ليکنې)

ليکوال

محمد اسمعيل يون

۱۳۸۷ لمريز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه

د کتــاب نـــوم:	فرهنګي فقر
لیـــکـــــوال:	محمد اسمعیل یون
خـــپـــرنـــدوی:	یون کلتوري یون
چـــا پـــشمـــېر:	۱۰۰۰ ټوکه
لـــومـــړی چاپ:	۱۳۷۳ل کال
دویـــم چـــاپ:	۱۳۸۷ل کال
د لیـــکـــوال پرله پسې نومره:	(۲۴)
د خـــپرنــــدوی پرله پسې نومره:	(۲۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

ګڼه	سرلیک	مخ
۱	دا اثر د غمجنو پېښو انځورنه	۱
۳	د تنظیمو اکۍ د بهیر دا لیکنې	۸
۴	د جدي شپږمه زمونږ د معاصر ...	۱۲
۵	فرهنګي فقر	۲۹
۲	د عقایدو بحران	۳۳
۷	که خبر نه یې نو واوره !	۳۷
۸	جګړه او روحي ستونزې	۴۰
۹	فرهنګي ټولنې او فرهنګي ...	۴۵
۱۰	د کابل طب انستیتوت، د زیان تر ...	۴۹
۱۱	د افغانستان د ملي ګالرۍ برخلیک	۵۳
۱۲	د کابل د اوسنۍ ادارې څو ځانګړتیاوې	۵۷
۱۳	دجدي د ۲نېټې غمیزه او د هغې ... ۲۲	
۱۴	کابل: رنځونه، مرګونه او کړاوونه	۷۱
۱۵	کابل بیا په وینو ولمبل	۷۷
۱۲	د قدرت د انتقال مساله	۸۱
۱۷	یرغمل شوی ولس	۸۲
۱۸	غني، غني دی	۹۰
۱۹	ننګیال یو شاعرانه شخصیت	۱۰۳
۲۰	فرهنګي رغونه د افغاني ټولنې د...	۱۱۱
۲۱	په افغانستان کې تنظیمي اداره او ...	۱۱۹
۲۲	د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه	۱۲۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه:

دا اثر د غمجنو پېښو انځورنه

د ډاکتر نجیب الله د رژیم د پای کلونه وو، چې افغان فرهنګیانو ((د خوشال فرهنګي ټولنې)) بنسټ کېښود. دغې ټولنې په لنډ وخت کې یو شمېر مهم سیمینارونه جوړ کړل، یو شمېر مهم اثار یې چاپ کړل او د طب او انجینرۍ په برخو کې یې هم ځانګې پرانیستې، ډېر ژر یې د یوه ملي او فرهنګي غورځنګ بڼه غوره کړه. دا مهال یون صیب د ادبیاتو په پوهنځي کې و، ما او ډاکتر صیب ابراهیم شینواري د طب په پوهنځي کې زده کړې کولې. یون صیب نه یوازې د خوشال فرهنګي ټولنې د مشرتابه جرګې هڅاند غړی و، بلکې د دغې ټولنې په ایجاد کې یې هم مهمه ونډه درلوده. زما او د یون صیب او ډاکتر صیب شینواري ترمنځ په همدې وخت کې اړیکي ډېرې سره نږدې شول، په ګډه مو فرهنګي هلې ځلې کولې او په دې هیله وو، چې که دا فرهنګي غورځنګ همداسې پرمخ ولاړ شي، نو په ډېر لږ وخت کې به پښتانه له کلتوري غفلت څخه راویښ شي او د چټک پرمختګ لاره به غوره کړي. خو په همدې وخت کې له شمال څخه د افغانستان د تجزیې او نیواک یوه بله خطرناکه دسیسه د توپان په څېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

راروانه وه ، چې څېړ يې وارد مخه کابل ته هم رارسيدلې وې .

همداسې وشول ، د ډاکتر نجيب رژيم نسکور شو ، خو د سولې او خپلواکۍ پرځای کورنۍ جګړه او د افغان په لاس د افغان وژنه پيل شوه او هغه څه چې له روسي تاړاک څخه خوندي پاتې و ، تنظيمي جګړو او تالان له کومې تېر کړل او هېواد مو پر ورځو ورځو کورګيو وو وېشل شو. موږ به روانې پېښې او نادودې په ډېر ځير سره څارلې او که مونږ څه له وسه نه کېدل نو هڅه مو کوله چې خپلې اندېښنې له يو شمېر اغېزمنو کسانو سره شريکې کړو.يو ځل مو پرېکړه وکړه ، چې په کابل کې يو ګډ کور ونيسو ، هره شپه به روان حالات سره څېړو او په سبا به يې د ټاکلي پلان له مخې له خپلې وسې سره سم پلي کړو. خو زموږ کورنيو مسوولينو دا موقع رانه کړه. څلور کاله وروسته ما له هېواد څخه بهر ته مخه کړه ، خو يون او ډاکتر شينواری همدلته پاتې شول، چې تل به زما د اندېښنې مزي ورسره تړلي وو.

ترکومه چې زه يون پېژنم، د دې تر څنګ چې پر هېواد دتېل شوې غميزې او ورڅخه رازېږېدلو پېښو پوره اندې ډېر حساس و ، همدغو پېښو ته يې تل په يوه ځانګړي ، ژور او ذره بيني نظر کتل او ډېر وخت به يې پېښې له يوې داسې زاويې څخه څېرلې، چې د يوه عادي کتونکي به هډو ورته پام

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه واو په همدې لړکې به يې کله کله د پېښو ، د هغو د لاملونو او پايلو ترمنځ عجيبه اړيکي او منطق موندل.

يون چې پياوړی قلم لري، تل يې هڅه کړې خپل دردونه، کتنې ،شننې او اند ښنې د کاغذ پرمخ راوړي او له نورو سره يې شريک کړي ،چې د مقالو همدا ټولګه يې د تنظيمواکۍ د پېر د نادودو يو ښه انځور وړاندې کوي. په دغو ليکنو کې د تنظيمونو د مدعا او عمل ترمنځ د واټن له مخه پرده پورته شوې او د لوټ ،تالان ، وژنو ، ورانۍ او تباهۍ ترڅنګ داسې کيسې هم لولو ، چې د سړي له ډېره درده خندا ورته راشي ، لکه د پچو محصول ، له کابل څخه د اسلامي ځواکونو دفاع او دې ورته نورې کيسې.

خو په دې ليکنو کې تاسو يوازې د مړګ ژوبلو او ورانيو احصايوي رپوټ نه لولئ او نه هم يوازې د يوه شاعريا اديب عاطفي احساس ګورئ، بلکې يون د روان ناورين ځينو داسې زيانونو او څنډو ته ګوته نيسي چې که څه هم ډېر مهم دي، خو د ډېرو له پامه غورځېدلي دي.

د بېلګې په توګه ، کله چې موږ د جګړې د زيانونو خبره کوو ، نو سمدستي مو فزيکي ، مادي او اقتصادي زيانونه او ورانۍ سترګو ته درېږي؛ کله چې د بيا رغونې خبره کوو نو هم يوازې د مادي او اقتصادي بيا رغونې په اړه فکر کوو.خو يون د مادي او اقتصادي زيانونو تر څنګ او تر هغو لا زيات په فرهنګي او معنوي برخو کې زيانونو ته متوجه دی.د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعتماد بحران ، د معنویت سقوط، د افغان ولس ذهني وېش او فرهنګي زيانونه هغه مهم بنسټيز لاملونه دي ، چې نن يې هم موږ له پايلو سره لاس او ګرېوان يو. د بېلګې په توګه که څه هم د طالبانو د حکومت تر نسکورېدو وروسته په لسګونو ميليارده ډالره له افغانستان سره د مرستې په نامه راغلل، خو د معنوياتو د سقوط له امله د ولس د هوساينې پرځای د يو څو تنو جېبونه پرې ډک شول؛ که څه هم خلکو ته د سياسي او ټولنيزو فعاليتونو ازادي ورکړل شوه، خو د هغه ژور ذهني وېش له امله چې د دښمنانو تبليغاتي چړو زموږ ترمنځ رامنځته کړی اوس هم پر سلو لارو روان يو او د يو بل پښو ته موټبرونه نيولي دي ،چې له همدې امله يوازې د ثبت شويو سياسي ګوندونو شمېر د سلو شاوخوا ته رسېږي. له بده مرغه موږ تراوسه پورې هم د معنوي ارزښتونود بيا رغونې او د ملي اوټولنيز -انتګراسيون يا بيا کوشير کولو کومه ستراتيژي نه لرو.

موږ معمولاً هغوخلکوته معيوب وايو ، چې د بدن غړي يې له لاسه ورکړي وي ، خو يون د افغانانو رواني زيانونه او ناروغۍ هم نه دي هېرې کړي او په همدې اړه د يوې ليکنې په پای کې ليکي: « لنډه دا چې د ولس زياته برخه په ډول ډول رواني ستونزو واوښته. د کابل پوهنتون له يوه استاد څخه مې د دغه درد د شريکولو په ترڅ کې وپوښتل ، چې د افغانستان زيات وګړي تقريبا **۹۵** په سلو کې پر يوې نه يوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول روحي ناروغۍ اخته دي ،هغه وويل: (تاته چې کوم روغ ښکاري هغه هم ناروغ دی ، ځکه چې دا دردونکې او غملړلې پېښې ولې پرې تاثيرنه کوي) .»

د يون د ليکنويوه بله ځانګړنه له شمېرو او ارقامو سره د ده علاقمندي ده . د دې ترڅنګ چې معمولاً د پېښو او زيانونو په اړه دقيقې شمېرې وړاندې کوي ، کله کله له دغو شمېرو او ارقامو څخه داسې پايلې راوباسي ، چې سړی ورته اريانيږي او د موضوع اهميت ته متوجه کېږي .د بېلګې په توګه تاسو دا متن ولولئ:((اوس نو تقريبا هره ورځ له هرو دريو افغانانو دوه تنه ضرور پر بې نتيجې سياسي بحثونو خپل وخت تېروي، نو لږ تر لږه که له ۱۵ مليونو افغانانو څخه لس مليونه تنه افغانان د ورځې يو ساعت پرسياسي خبرو تېر کړي، نو په يوه ورځ کې به مو ۱۰ مليونه ساعته وخت ضايع کړی وي او که دا په يو کال کې ضرب کړو ، نو ۳۶۵۰ ميليونه ساعته وخت به شي او که دا بيا په ۱۵ کلو کې ضرب کړو نو ۵۴۷۵۰ ميليونه ساعته وخت به مو يوازې پر بې نتيجې بحثونو ضايع کړی وي....))

او يا د کابل طب انستيتيوت ته درسېدلو زيانونو په لړکې دا بله په زړه پورې بېلګه وګورئ:((... په دې موده کې د محصلينو درسونه يا په نيمه او يا په بشپړ ډول ودرول شوي وو. که د محصلينو د شمېر په تناسب د درسي ساعتونو شمېر په پام کې ونيسو ،نو په مجموعي توګه به نوموړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

انستیتیوت تـه د لسـو ملیونـو پـه شـاوخوا کـې د درسـي ساعتونو د ضایع کېدو زیان اوښتی وي.))پـه دغـو شمېرو کې د وخت دضیاع پـه اړه د یـون سخت حساسیت پـه خپلـه د پاملرنې وړ خبره ده. پـه دې کې هېڅ شـک نشـته هغـو ولسـونو چې له وخت نه سمه ګټه اخیستې ده، د تمدن او پرمختـګ پـر لوړو پوړیو ختلي دي. لـه بده مرغـه موږ اکثراًیـوازې د مـادي زیانونو پـه اړه خبرې کوو، خو داچې څومره وخت مـو لـه لاسـه ورکړی او تر نوروهېوادونو څومره وروستـه غورځېدلي یـو، دې ته پام نه کوو.

پـه دغـه ټولګـه کې د تنظیمـو اکۍ پـه اړه پـر لیکنو سربېره دوې ادبي لیکنې هم راغلي، چې زما پـه اند بهتره وه د ادبي لیکنو پـه یـوه بلـه ټولګـه کې راغلې وای.کېدی شي پـه دغـه ټولګه کې د پېښو زیاتره انځورونه زموږ لپاره اشناوي، یامو پـه خپله لیدلي وي او یا موهم له بل چا اورېدلي وي، خو یـو نسـل وروسـتـه همـدا لیکنـې د تـاریخ مینـه والـو تـه د تنظیمـو اکۍ د پېـر یـو ډېـر ربښتیني او عیني انځـور وړانـدې کولی شي او بل دا چې له هغه زاویې څخه چې دا پېښې څېړل شوي ښایي د ډېرو لوستونکو لپاره نوې وي.

داچې یـون صیب همت کړی او خپلې لیکنې یې پـه خپلـه راټولې کړي د ستاینې او قدر وړ کـار دی، کـه نـه وروسـتـه د دغو لیکنو موندل، راټولول او بیا د چاپ تر درشله رسول څه اسانه کـار نـه دی. پـه پـای کې یـون صیب تـه د دغې ټولګې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپ له امله مبارکی وایم او له قادر و متعال خدای(ج) څخه
یې قلم ته لاډېر برکتونه غواړم.
په درنښت
خوشال روهي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سریزې په ډول:

د تنظیمواکۍ د مهال دا لیکنې

په دې ورځو کې چې زه د خپلو لیکنو د راټولولو په هڅه کې یم، نو د خپلو ټولو چاپي لیکنو د راټولېدو لپاره مې د هغو چاپي خپرونو لټه پیل کړه، چې زما د لیکنو د چاپ احتمال په کې و. له نېکه مرغه چې د دې خپرونو یو زیات شمېر ما سره خوندي و، خو دا خوندیتوب هم یو ځای او یو مهال نه و، د ځینو خپرونو کلکسیون، په پېښور، د ځینو په کابل، د ځینو په ننګرهار او د ځینو نورو هم په لغمان کې و، په دې تېرو شلو کلونو کې د دغو اخبارونو او مجلو خوندي ساتل هم اسانه کار نه و، د موږکانو دې خونه ړنګه شي، هغوی هم پرې صرفه نه وه کړې، بادوباران هم د ځینو پاڼې دوړولې وې او لېږد رالېږد هم خپل تاثیر ښندلای و. خو بیا هم د یو مسلکي لیکوال په توګه زه له پیله بیا تر دې دمه د خپلو لیکنو خوندیتوب ته متوجه وم، له هغه مهاله چې زما لومړني شعرونه په اخبارونو کې چاپ شول او بیا تر څو کلونو پورې، ما په منظم ډول د خپلو چاپي لیکنو یو فهرست په یوه کتابچه کې لیکه او هلته مې دا واضح کوله، چې زما کومه لیکنه او شعر په کومه خپرونه کې څه وخت چاپ شوي دي، دې کار ته مې تر یوه وخت دوام

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړ، خو دا لړۍ بیا وروسته وشلېده او کله چې مې ددې لیکنو پر راټولونې پیل وکړ، نو هغه کتابچه هم راڅخه لادرکه شوه، خو په هر ترتیب د اخبارونو او مجلو لړۍ مې چې وپلټلې، ډېرې لیکنې مې ترلاسه کړې او یو کم شمېر داسې لیکنې چې پر بیا چاپ ارزېدلې، لاسته رانغلې، ځینې لیکنې داسې هم وې چې د همغه وخت په اندول یې یو څه ارزښت درلود او یا یې هم خبري او ژورنالستیکه بڼه لرله او پر بیا چاپ نه ارزېدلې، هغه خپله ما ترې حذف کړې، نو له څو لیکنو پرته چې بیا چاپ یې زما په نظر ضرورو، نورې اکثره ترلاسه شوې.

زه د ښوونځي په اتم او یا نهم ټولګي کې وم چې زما لومړني شعرونه په (ستوري) مجله او بیا په (قبایلي زلمیان) جریده کې چاپ شول، دا نو د انسان لپاره یوه نه هېرېدونکې خاطره وي، هغه شعر چې په ستوري مجله کې چاپ شوی و، مطلع یې دا وه:

نن کې زه ماشوم یم د سبا د ورځې پلار به شم
نوی ژوند به جوړ کړم د غریبو خدمتګار به شم

او هغه چې په قبایلي زلمیانو جریده کې چاپ و (زما هوډ) نومېده مطلع یې دا وه:

جوړ به مې هېواد کړم چې ځلاند شي په نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لا بـه مـې درنـه کړم د خپل پلار نیکه پګړۍ

البتـه دا زمـا لـومړني شعرونه نـه وو، خـو د لومړنیـو چـاپي شعرونو له جملې څخه وو. بیـا همدا سې په نورو اخبارونو او مجلو کې زما لیکنې او شعرونه راغلل، خو لـه ۱۳۶۴ل کـال بیـا تر دې دمه چې زما لیکنې په کومو چاپي خپرونو کې راغلي دي، اکثـره پـه دې خپرونـو کـې دي: سـتورى مجلـه، قبـايلي ځلمیان جریده، درفش جوانان او ونیزه، هېواد، انیس، پیام، ملي ارمان ورځپاڼې، جرګه، ژوندون، هیله، ډیوه، شمشاد، بـاختر، کابـل پوهنتـون، خپلـواکي، ګندهارا، ښـکلا، کمکـى خیبر، روهي، انګازه، الینګار او الفت مجلې، وفـا، ارمـان، دعـوت، سـپوږمى او قلمـوال جریـدې او همدارنګـه ټـول افغـان، بېنوا، لـر او بـر، غورځنګ، ققنـوس او ځینـې نـورې وېبپاڼې چې زما ځینې شعرونه او لیکنې په کې راغلې دي.

کله چې مـا د خپـل تېـر کـار پـر ټولولو پیـل وکړ، نو طبعاً د مهـال او محتـوا لـه مخـې د هغـو د ډلبندۍ مسـئله هـم راسـره مطرح شوه، دغه لیکنې چې په دې ټولګه کې راټولې شوې، د هغو لیکنو ټولګه ده چې یو مشخص مهال پـه خپلـه لمـن کـې رانغـاړي: ۱۳۷۱-۱۳۷۵ لمریز کلونـه چـې د هېـواد پـر بېلابېلـو سـیمو مختلـف تنظیمونـه واکمـن وو او پـر ټـول هېـواد د ګـډوډۍ، لـوټ او تـالان لمـن خـوره وه، دا لیکنـې د بېلابېلـو سیاسـي، ټـولنیزو، کلتـوري او ورځنیـو مسـایلو پـه اړه لیکـل شوې او پـر یـوه واحـده ټولګه کې مې د مهال لـه مخـې د هغـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

راڅرګندېږي، چې له شوروي اتحاد څخه ډېر پښتانه راتولېدنه ځکه غوره وبلله، چې د همدې یوه غمجن مهال د بېلابېلو ژوند پېښو ځرکونه په کې لیدل کېدی شي، که څه هم د موضوع او محتوا له پلوه سره توپیر لري، خو که په ځیر ورته وګورو د هغې زمانې د تاوجن او غمجن حالت تصویر راکاږي، ددې لیکنو په منځ کې د هغې لیکنې شتون هم ضروري و چې ما پر کابل باندې د تنظیمي واکمنۍ تر پیل وروسته لنډ مهال کې لیکلی و. ددې لیکنې نوم و: ((له سره ښکېلاکه تر سپین زبېښناکه)). په دې لیکنه کې د روسیې (استعمار) او د پاکستان (استثمار) سره پرتله شوي وو، څرنګه چې دا مهال په کابل کې چاپي خپرونې پر ټپه ودرېدلې وې او نه د خپرونو ازادي وه، نو دا لیکنه د کوزې پښتونخوا په مردان کې، یوې خپرېدونکې مجلې خپره کړه، خو تر دې مهاله یې زه په بیا پیدا کولو بریالی نه شوم او همدا رنګه یو شمېر نورې لیکنې چې پر بیا چاپ ارزېدلې.

د تنظیمو اکۍ تر رنګېدو وروسته د ډاکټر نجیب الله د وژنې په باب زما د یو لیکلي یادښت چاپ هم ضروري و. دا یادښت ما د میزان پر (۲) نېټه د کابل په اریانا څلور لارې کې هغه مهال لیکلی و، چې د ډاکټر نجیب الله او د هغه د ورور احمدزي ځوړند مړي مې، په خپلو سترګو، په داسې حالت کې ولیدل چې د کابل په زرګونو خلک ورته راټول شوي وو، ما په دې یادښت کې ددې صحنې تصویر ایستلی دی، خو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواشینې سره چې ددې لیکنو د چاپ تر مهاله یې په پیدا کولو بریالی نه شوم.

ددې ټولګې درنو لوستونکو پام دې ټکي ته را اړوم چې دا لیکنې زما د هغه مهال د فکر اخیستنه ده او کوم تصویر چې ما د هغه وخت د حالاتو کاږلی، تر ډېره بریده له واقعیت سره منطبق دی، په دې لیکنو کې ما بیا لاس نه دی وهلی او نه مې دا د مهال له غوښتنو سره عیارې کړې دي او هدف مې دا هم نه دی چې عیارې یې کړم، ځکه نه هغه وخت ما ته چا ددې لیکنو په خاطر امتیاز را کړی او نه به یې اوس را کړي، زما لپاره تر ټولو غټ امتیاز همدا دی چې خپل روح او روان مې ارام وي، په دې کې مې یو څو هغه ځایونه چې د املایي، انشایي او چاپي تېروتنو د سمون ایجاب یې کاوه او همدارنګه ځینې نښې او ارقام چې هغه هم د طباعتي تېروتنو زېږنده وه، په هغو کې سمون راوړی او یو دوه عنوانه مې لنډ کړي دي. نور متن مې د تاریخي اصالت له مخې کټ مټ همغسې پرې ایښی دی، حتی ځینې هغه املایي تېروتنې چې تراوسه پورې دود دي، هم پر خپل حال مې پرې ایښې او هغو ته په خپل بل اثر ((پښتو لیکنی سمون)) کې اشاره کوم، دا تېروتنې لا تراوسه پورې عامې دي.

((تېرې لیکنې په خپل شکل)) له چاپ څخه زما هدف دا دی چې لیکوال، لوستونکو ته دا په ګوته کړي، چې تېر وخت چا څه کړي؟ او په راتلونکي کې باید څه وکړي؟، تېر حالات زموږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د راتلونکي لپاره يو پُل دی، که چا د دغه پله ستنې سمې ايښې وي، نو د راتلونکي مزله لپاره به يې لاره اواره کړې وي او د نورو د باور د خپلولو لپاره به يې اساسات پاخه وي، زما له نورو ليکوالو څخه هم هيله ده، چې خپل تېر اثار راټول او د خپلو لوستونکو مخې ته يې د قضاوت لپاره کېږدي، ليکوال خپله هم بايد په ژوندوني خپل امتحان ته حاضر شي.

په خپله د خپلو ليکنو راټولونه ځکه ښه کار دی، چې يو خو به يې د خپل کړي او نيمګړي کار د راټولونې بار پر بل چا بار نه شي او بل د ډېرو هغو تېروتنو او ناسميو مخه به ونيول شي چې راتلونکي ليکوال يې د تېرو ليکوالو د اثارو د راټولېدو پر وخت زغمي، دا سمه ده چې پر ژوند باور نه شته او انسان د خپل ژوند له برخليکه خبر نه وي، مرګ هم چا ته د خپل راتګ خبر نه اعلانوي، خو زه دومره وايم چې ليکوال ته په کار دي چې هر څو کاله وروسته (که ژوندی و) لږ تر لږه پنځه کاله وروسته، يو څه وخت د خپل تېر کړي کار ارزونې او راټولونې ته بېل کړي او خپل هغه څه راټول کړي، چې پر بيا راټولونې او بيا خپرونې ارزي، په دې ډول به مو د خپل راتلونکي نسل او هغه ليکوال وخت سپما کړی وي، چې بيا يې زموږ د اوسني ليکوال د کړي او متفرق کار پر بيا راټولونې لګوي او هم به مو د هغو تېروتنو، ناوړه پوهاوي او زياتې مبالغې مخه هم نيولې وي چې بيا وروسته د دغه ليکوال په باب کېږي. يو ليکوال چې په خپله د خپل کار د راټولولو وس او وخت ونه لري، نو بيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نورو ولې دا هیله وشي، چې هغوی به په ښه ډول دا کارونه ترسره کړي. زموږ یو شمېر لیکوال د خپل ژوند پر مهال د خپلو اثارو شمېر تر حقیقت لوړ ښيي، دا سې لیکوال هم شته چې یوه موضوع یې تر یوه حده څېړلې وي، خو بشپړه کړې یې نه وي، هغه هم په بشپړ کار کې حسابوي او د خپلو اثارو په نیولیک کې یې راوړي او ځینې لا داسې هم دي چې یوازې موضوع یې ټاکلې وي او بیا یې هغه هم په اثارو کې وشمېرل شي، نو د دغسې تېروتنو او ابهاماتو د مخنیوي په خاطر هر لیکوال ته بویه چې د خپلو اثارو د راټولېدو غمه په خپله وخوري. اوس له نېکه مرغه د کمپیوټر او انټرنیټ زمانه ده، لیکنې یوازې په چاپي خپرونو کې نه خوندي کېږي، اوس که لیکنه یو ځل د کمپیوټر او انټرنیټ څپو ته ورداخله شوه، بیا یې د محوه کېدو امکان بېخي کمېږي، نو لیکوال ته په کار دي، چې د خپلو لیکنو تر ټولېدو وروسته د هغود خوندیتوب په باب یوازې پر چاپي رسنیو بسنه ونه کړي، بلکې بېلابېلو وېبپاڼو ته یې هم ورکړي، چې هم یې ګټه زیاتو خلکو ته ورسېږي او هم د مرګ له بلا وژغورل شي. ما چې د خپلو لیکنو د راټولولو تکل او کار پیل کړی، هدف مې همدا دی چې په راتلونکي کې نور له ما سره په تکلیف نه شي او هم نورو لیکوالو ته خپل دا پیغام پرېږدم، چې که غواړئ کار وکړئ او کار خلاص کړئ، نو خپله یې وکړئ! په همدې هیله دا لیکنې د قدرمنو لوستونکو مخې ته ږدم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ډېره مينه او درناوي
ستاسو يون
۱۳۸۷ل كال د مرغومي ۱۲نېټه
كابل- افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جدي شپږمه زموږ د معاصر تاريخ غميزه

دا ليکنه هغه مهال له پېښوره د خپرېدونکې وفا جريدې په پرله پسې (٧٩) ګڼه کې چې د ١٣٧٢ل کال د مرغومي له (١٠) مې نېټې سره سمون خوري، خپره شوې ده. په دې ليکنه کې له بېلابېلو اخځونو څخه ګټه پورته شوې وه، چې د چاپ پر مهال، هغه له چاپه غورځېدلي دي، خو کومو ځايونو کې چې متن په غبرګو ليندېو کې نيول شوی، د بل چا د اثر ښکارندويي کوي، نو زه دلته د ليکنې همغه بڼه بيا خپروم چې وفا جريدې خپره کړې ده.

د ١٣٥٨ لمريز کال د جدي ٦ نېټه زموږ د هېواد په تاريخ کې د وير او درد هغه غم لړلې ورځ ده، چې د نړۍ ستر فکري او پوځي ښامار، په اقتصادي لحاظ د افغانستان له مظلوم، خو په رواني لحاظ له غښتلي ولس سره، د زور ازموينې لپاره، د جنګ ډګر ته راودانګل او زموږ پر سپېڅلې او غيرتي خاوره يې څه ناڅه د فکري او اقتصادي ښکېل ترڅنګ د پوره پوځي ښکېلاک لاره خپله کړه.

دوی دې کار ته ((د انترناسيوناليستي)) مرستو نوم ورکړ او خپل روزل شوی غلام (ببرک کارمل) چې روحاً او جسماً د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوروي اتحاد د اوامرو تابع و، د خپل يوه جمهوريت د راډيو له لارې د افغانستان ولس ته لا ښه راوپېژانده، يوه ورځ وروسته يې د خپل سره پوځ د زور پر اوږو سپور كابل ته راواستاوه او د كابل پر تخت يې كېناوه. تر دې وخته پورې (ببرک كارمل) زموږ په ټولنه كې د يوه منفي سياسي كركتر په توګه ځان تثبيت كړی و؛ سياسي كړۍ او روښنفكري قشر له روسانو سره د هغه له نږدې اړيكو نه خبر وو، مذهبي او روحاني كړيو كې د هغه عقيده يي تګلوري ته په سپكه سترګه كتل كېدل او په فرهنګي او ملي حلقو او اذهانو كې د هغه د ملي او قومي هويت د ناڅرګندتيا په وجه هم د هغه پر وړاندې څه ناڅه حساسيتونه راپارېدلي وو، له دې دومره نيمګړتياوو او منفي صفاتو سره سره روسانو د پخوانيو روابطو په تعقيب هغه په چكوسلواكيا كې د افغانستان له سفارت نه (شوروي اتحاد) ته بوته او تر څو مياشتو ځنډ وروسته يې د خپل ۸۵ زره كسيز پوځ په زور د (حفيظ الله امين) واكمنۍ او ژوند سقوط او پر ځای يې دی (ببرک كارمل) كېناوه. ببرک كارمل له شوروي څخه د ((سپاس)) او مننې ادا كولو په ترڅ كې خپله ځېره خلكو ته وښوده، د افغانانو تاريخ، فرهنګ، معنويت او اتلولي يې له نظره وغورځوله او د افغانستان برخليک يې د شوروي انترناسيوناليستو(!) مرستو سره تړلی وباله. په لسګونو ځله يې په رسمي او مطبوعاتي غونډو كې دا خبرې په ډېر وياړ او جرئت سره د تاريخ حافظې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسپارلې چې: ((ما هرگز شکست نه خواهیم خورد از خاطریکه اتحاد شوروی بزرگ عقب ما ایستاده است، اگر کمکهای بجا و انترناسیونالستی اتحاد شوروی بزرگ نمیبود، افغانستان هرگز در نقشه سیاسی جهان وجود نمی داشت، دوستی افغان شوروی خلل ناپذیر است، اتحاد شوروی دوست صدیق مردم افغانستان است)).

عکس العملونه:

د پخواني شوروي د زورواکانو دا تېرى د ټولې نړۍ، د ملګرو ملتو، اسلامي هېوادونو او ملي ازادي بښونکو غورځنګو وغانده او زمونږ د هېواد دخلکو له غوخ ملي، جنګي، رواني او عقيده يي پاڅون سره مخامخ شو.

ملګرو ملتونو د (۱۹۸۰-۱۹۸۷) کلونو په موده کې په خپلو عمومي کلنيو غونډو کې د افغانستان په باره کې ((۳۵/۳۷، ۷۳/۲۴، ۴۳، ۳۸/۲۹، ۳۹/۱۳ په لسګونو پرېکړه ليکونه صادر کړل چې په دې ټولو کې د رايو په اکثريت سره د شوروي د يرغل غندنه او له افغانستان څخه له قيد او شرط پرته د هغو د پوځيانو د وتلو غوښتنه شوې وه. د ملګرو ملتو د بشر د حقوقو کميسيون، د اروپا ګډ بازار، د اسلامي هېوادونو کنفرانس، امريکا او د لويديزې اروپا ټولو هېوادونو د شوروي تېرى وغانده او ((د ملتونو دايمي محکمې چې د نړۍ لوى علمي او سياسي شخصيتونه د هغې غړي دي او په ازاد ډول کار کوي، د ۱۹۸۰ کال د مې پر لومړۍ نېټه د سويډن په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرکز (ستوکهولم) کې پر افغانستان باندې د سره پوځ قضيه وڅېړله او په نتيجه کې د دې محکمې له خوا د شوروي يرغل محکوم شو)).

د يرغل عوامل:

شوروي اتحاد چې تر دويم نړيوال جنګ وروسته په نړۍ کې د يو ستر سياسي، فکري، پوځي، جغرافيايي او څه نا څه د اقتصادي ځواک په توګه سر راپورته کړی و، ځان يې لوی فاتح، د کمونيزم لوی مرکز او د سولې مدافع(!) باله، نو په پاتې نړۍ کې يې د کمونيستي فکر د خپراوي، د سياسي او اقتصادي ګټو لاسته راوړلو او پر امريکا باندې د پوځي لاسبري لپاره ځان برابراوه. نو افغانستان پر دې وخت په سيمه کې د جغرافيايي موقعيت له مخې سترو ځواکونو ته خاص اهميت درلود او سترو قدرتونو ورته په ډېرې ځيرتيا کتل.

د شوروي د زورواکي (ليونيد برژنيف) د يوې وينا له مخې: ((موږ افغانستان ته ځکه لښکرې واستولې، چې زموږ جنوبي پولې په خطر کې وې)). خو د شوروي دربار او کمونست ګوند ارمانونو ته وفادار او د ببرک کارمل ډېر نږدې ملګری (اوليانو فسکی) وايي: ((موږ پر افغانستان باندې ځکه لښکر کشي وکړه چې هلته د اکثريت ځواک ختم کړو او دولتي قدرت اقليتونو ته انتقال کړو)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځيني نور وايي په افغانستان کې د شوروي هدف دا و، چې د افغانستان د کانونو، ځنګلونو، د اقتصاد د ودې ځرنګوالی او د ټولو طبيعي منابعو انحصار په خپل لاس کې ولري، خو ځيني نور بيا د شوروي لويو او ستراتيژيکو هدفونو ته ګوري او وايي شوروي غوښتل د افغانستان له لارې د هند ګرمو اوبو ته ځان ورسوي او په دې توګه هغه پوځي او عقيده يي کمربند چې (ناتو) ورڅخه تاو کړی و، مات کړي. د جګړې عوامل او لاملونه چې هر څه وو، خو جګړه د افغانستان پر خلکو وتپل شوه.

د جګړې د دوا ړو غاړو د ځواک ځرنګوالی:

د کفارو او مشرکانو پر وړاندې د اسلام د ستر پيغمبر حضرت محمد (ص) او صحابه کرامو له غزاګانو پرته چې ډېرې نا انډوله جګړې وې او مسلمانانو په کې ډېر وسايل نه درلودل خو روحي قوت يې زيات و، د افغانستان او شوروي جګړه داسې يوه نا انډوله جګړه وه چې د نړۍ تاريخ به يې بېلګه کمه ثبت کړې وي. د جګړې په لومړي پړاو کې ۸۵ زره شوروي عسکرو پر افغانستان تېری وکړ او وروسته د حالاتو د کړکېچن کېدو له امله ۳۰ زره تنه نور هم پرې زيات شول. د دې ترڅنګ د کارمل د رژيم منظم قطعات چې شمېر يې وروسته پنځه سوه زره تنه اټکلېده، هم جنګېدل، د هغو شوروي عسکرو شمېر چې په جګړې کې يې برخه واخيسته،

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو مليون تنو ته رسېده، په دې جګړه کې روسانو له خفيفه وسلو، لکه مکروف، کلاشينکوف، کلکوف، ګرونوف، پيکا او داسې ډېرو نورو وسلو څخه چې د ټولو يادول يې ضرور نه دي، له دې لاندې درندو وسلو څخه هم کار واخيست:

((جټ الوتکې ۳۰۰

هليکوپټر ۲۰۰

ټانکونه ۱۴۲۰ عرادې

له هغو مدرنو الوتکو څخه چې روسانو د مجاهدينو پر ضد ورڅخه کار واخيست د MI-۱۷,MI-۸, MI-۲۴, MI-۲۴/۲۷ هليکوتپرو په ګډون او Tu-۱۲, Bedger, Su۲۴, Fancer , Tu-۲۲ Blinderd، بمب غورځونکې الوتکې دي، دغه راز د روسانو د شتوالي پر وروستيو وختونو او د وتو پر مهال د کابل د رژيم قوتونه په لاندې ډول تثبيت شوي وو: ((څلور قول اردو او يو امنيتي زون، ۱۲ پياده فرقې، د خاص ګارد يوه فرقه، د خاص ګارد ۳ غونډونه، د کماندو ۵ غونډونه، توپچي يو غونډ، ۲۲۰ درانده ټانکونه، ۲۰۰ سپک ټانکونه، ۲۵۰ جګړه ييز ماشينونه، ۸۵۰ نفر وړونکي زغروالې واسطې، ۱۰۰۰ توپونه چې mm۱۵۲ او ۲۲۰ mm درانده توپونه هم پکې شامل وو، ۱۰۰۰ هاوانونه چې په هغه جمله کې m۴۳ هم شامل وو، د سکاډ توغوندي د توغولو دوه دستګاوې، ۱۰۷ جټ الوتکې، ۱۰۲ هيليکوپترې، ۷۲ انتونوف

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ترانسپورتي) الوتکې، د ۱۱۰-۲-SA او ۱۱۰-۳-SA لرونکي د سام ۲ غونډونه، د دافع هوا یو غونډ او د رادارو یو غونډ.))
په تبلیغاتي جنګ کې د هېواد په داخل کې د رژیم په لسګونو جریدې، مجلې، ورځپاڼې، راډیو او تلویزیون او په بهر کې د شوروي اتحاد خپرونو، رادیو او تلویزیون او د نورو سوسیالیستي هېوادونو خپرونو په بېلابېلو ژبو، په څلیریشت ساعتونو کې په لسګونو ساعتونه په خپله ګټه تبلیغات کول. په رواني لحاظ شوروي خپلو عسکرو ته د کمونیزم د پلي کېدو او انترناسیونالیزم روحیه ورکوله او د کابل رژیم د انقلاب دفاع او وطن پالنې روحیه چې دواړه یې د ورځې په تېرېدلو سره کمزورې کېدلې.

د مجاهدینو پوځي څرنګوالی:

کله چې شوروي پوځ له مدرنو او وژونکو وسلو سره پر افغانستان باندې یرغل وکړ، نو افغان ولس یې په تش لاس مقابلې ته ورودانګل او په یوه نا انډوله جنګ کې له روسي پوځ او د هغو له کېنول شوي رژیم سره ښکېل شول. د مجاهدینو وسلې پر دې وخت بېل، کلنګ، تبر، مش کش ټوپک، ښکاري چریز ټوپک، سرپې ټوپک، لاسي پترولي بمونه، خال خال پنځه ډزي او لس ډزي ټوپک وو، وروسته یې په جګړه کې له دولتي عسکرو څخه ځینې وسلې او له بهرنیو سرچینو څخه د ټانک ضد ماینونه او توغندي لاسته راوړل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه د جګړې په وروستيو وختونو کې د درندو وسلو، د بلوپايپ او سټنګر هوايي ضد توغنديو درلودونکي شول، چې د جګړې د برخليک په ټاکلو کې يې د مجاهدينو په ګټه اغېزمنتوب ورځ پر ورځ زياتېده. له تبليغاتي پلوه مجاهدين له عصري امکاناتو څخه بې برخې وو، خو څرنګه چې د افغانستان اکثريت ټولنه نالوستې وه، نو د شفاهي او مخامخ تبليغ تاثيرات پرې زيات پرېوتل، نو روحاني قشر، ملايانو او سيمه ييزو مشرانو د مجاهدينو په ګټه عمومي روحيه وروزله او له اسلام نه يې د يوه رواني سپر په توګه د يرغلګرو پر ضد ګټه واخيسته، ټول مجاهدين يې له اسلام او خپلواکۍ سره د مينې په روحيه وروزل، د مجاهدينو د يوه مشر د وينا له مخې چې پر ۱۳۶۱ل کال يې يوې غونډې ته کړې وه، ويلي وو چې: ((موږ هرومرو بريالي کېږو، ځکه چې موږ ستر رواني ځواک او تکيه ځای لرو او هغه اسلام دی)) نو د فزيکي جنګ په اندول په رواني جګړه کې د مجاهدينو روحيه ډېره پياوړې وه.

په تبليغاتي او سړه جګړ کې مجاهدينو وروسته عصري تبليغاتي وسايل پيدا کړل، له اخبارو نه نيولې تر راډيو پورې د وسايلو خاوندان شول، او همدا راز نړيوالو خپرونو او راډيوګانو هم د دوی په تبليغاتي جنګ کې د دوی په ګټه ونډه واخيسته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جګړې تلفات او زیانونه:

په دې جګړه کې د ځینو سرچینو له قوله د شوروي د مړو عسکرو شمېر ((۱۳۳۱۰-۱۵۰۰۰) د ټپیانو (۳۵۴۷۸-۳۷۰۰۰) تنه او د ورکو ۳۱۱)) تنه ښوول شوی دی. خو ځینې نور دا تلفات ډېر زیات ښیي، مثلاً د استونیا (نوته هال) نومې ورځپاڼه د روسي پوځیانو د تلفاتو په باب لیکي: ((د افغانستان په جنګ کې ۵۰۰۰۰ تنه پوځیان وژل شوي او ۱۵۰۰۰۰ تنه ټپیان شوي دي)). ((یو روسي جنرال د خپل یو لیک په ترڅ کې د شوروي سوسیالستي جمهوریتونو اتحاد ته لیکلي: ((تر هغه ځایه چې د ځاني تلفاتو په باب ماته راپور راسېدلی دی، عرض کوم چې ۲۷۹۸۱ تنه مړه، ۷۲۵۲۰ تنه ټپیان او ۱۸۱۸ تنه اسیر شوي دي.)) د ماسکو د ختیځپوهنې انستیتیوت((په دې جګړه کې د کابل د رژیم د مړو عسکرو شمېر ۲۸۵۵۲ تنه، د ټپیانو ۱۱۲۵۸۹ تنه او د اسیرانو ۱۷۲۴۵ تنه ښوولی دی)). (البته د روسانو تر وتو پورې).

په دې جګړه کې د یرغلګرو((۷۰۰-۷۵۰) جټ او هیلیکوتپر الوتکې، (۵۰۴-۲۰۰) عرادې ټانکونه، (۷۴۰-۵۸۰) نفر وړونکي زغروالي واسطې، (۸۲۰-۹۵۰) ډول ډول توپونه او (۵۴۰۰-۲۰۰۰) عرادې لارۍ له منځه تللي دي.)) همدارنګه په دې جګړه کې شورویانو (۹۵) بلیونه ډالره زیان زغملی دی، چې د افغانستان له اوسنۍ بودجې سره د پرتلې کولو له مخې د افغانستان تر ۱۰۰۰ کلونو څخه د زیاتې مودې بودجه جوړوي. دغه راز د جګړې د دواړو غاړو د یوې ورځې لګښت ۵۰ ملیونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالره اټکل شوی دی. پر دې تلفاتو سربېره شوروي اتحاد، له سترو رواني او روحي ناروغيو سره مخامخ شو. په کلني اقتصادي بودجه کې يې په سلو کې ۱۲ کمښت راغی، نړيوال حيثيت يې راټيټ او تجزيه کېدو ته يې لاره اواره شوه. شوروي وګړو ته سترې رواني ناروغۍ پيدا شوې، هغه يو مليون شوروي عسکر چې د افغانستان په جګړو کې يې ګډون کړی و، ډېر زيات يې پر مخدره موادو، الکولو، چرسو او نورو رواني ناروغيو اخته وو، دوی خپلو کورونو ته تر ستنېدو وروسته خپلې يو مليون کورنۍ او کورنيو سره د ارتباط له مخې خپل خپلوان او بيا ټوله شوروي ټولنه پر رواني ناروغۍ اخته کړل؛ دوی ته د افغانستان خاوره، لکه دوزخ داسې ګرځېدلې وه او پر افغانستان باندې د يرغل په لومړيو شپو او ورځو کې يې چې د انترناسيوناليزم په روحيه او د خوشالۍ په جذبه په عسکري بارکونو کې د افغان وژنې سندرې ويلې، وروسته په ډېره مايوسۍ او خپګان د خپلو ماتو ساندې ووهلې. لکه ((اليچ پشماکوف يو روسي جنرال چې د مجاهدينو له خوا د کره باغ په سيمه کې وژل شوی، د يادښت په کتابچه کې يې لاندې څلوريزه په روسي ژبه ليکل شوې، چې ترجمه يې داده:

((خدای(ج) ناز او مهرباني پيدا کړې ده
شيطان ماشيندار او پوځي خولۍ پيدا کړې ده
خدای(ج) جنت پيدا کړی
شيطان د افغانستان خاوره پيدا کړې.))

دغه راز يو روسي عسکر ته يې خپله معشوقه ليکي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((خوږه او ګرانه شاسا سلام !

ته هر وخت زما په زړه راورېږې، دایا د ګروزین قطب په خوا تللې ده، د ګروزین څوکې په واورو ډکې دي، یخني ساعت په ساعت زیاتېږي، زه هر وخت په کار مصروفه یم، نه شم ویلای ته به کله راځې، مور مې ځان مصروفه ساتي، له تلویزیون وروسته خپل زیاتره وخت د راډیو په اورېدلو تېروي. څو ورځې د مخه چې سخت بارانونه وو، له افغانستان د ((ویکتور)) غریب لاش راورسېد، کم بخت ویکتور، له دایا سره د هغه د واده لا یوه میاشت هم نه وه تېره شوې، اوف بدنصیبه دایا ! څومره د بدمرغۍ تیارو ګیره کړه.

ګرانه ! ته به کله راځې؟)). دغه راز د دې جګړې زیات معیوبین چې کله خپلو کورونو ته ستانه شول، نه یوازې خپله پر رواني ناروغۍ اخته او له ژوند مایوسه وو، بلکې خپلې کورنۍ یې هم پر ناروغیو اخته کړې.

((مثلاً د منسک په سیمه کې **۷۵** تنه معیوب، په سپینه روسیه کې **۴۳۶** تنه، په (پارلو ګراد) کې **۴۰۰** تنه، په سنت سترز بورګ کې **۱۵۳** تنه په (تولا) کې **۱۰۳** او په ګورکي ښار کې **۹** تنه معیوبین ژوند کوي)). ((له همدې کبله په شوروي کې د هغه وخت د حکومت پر ضد پټ او ښکاره عکس العملونه رابرسېره شول، لکه د روسي لیکوال (الکساندر پروخانوف) د (اوکراین مولد) ورځپاڼه، میخایل وستوفسکي، پروفیسور یاچوشي د ایشیوف او د اندري

(c) ketabton.com: The Digital Library

سـخاووف څرګنـدونې او د خلکـو پـټ او ښـکاره عکـس العملونه...))

افغانستان ته د جګړې زیانونه:

سره لـه دې چې دې جګـړه کـې افغانـانو یـوه ستره او معجزه ډوله اتلولي وکړه، چې په نتیجه کې د ختیزې اروپا هېوادونه او ځینې نور نیمه مستعمره هېوادونه ازاد شول، امریکا او د لویدیزې اروپا هېوادونه د شوروي او کمونیزم د یرغل له خطر نه خلاص او د سترو رواني ناروغیو له فشار نه بې غمه شول، خـو د جګـړې درونـد پیټـی او نـاخوالې افغانـانو وزغمـل او زغمـي یـې. د دې جګـړې پـه تـرڅ کـې پـه زرګونـو کیلـومتره سړکونه وران، په سلګونو پلونه او پلګوټې خراب او یوازې د ډاکټر نجیب الله تر وخت پورې ۳۰۰۰ ښوونځي وران شول، پـه زرګونو هکتاره د کښت ځمکه ویجاړه او له کښـته پاتې شوه، دوه ملیونه کورونه وران شول، د دېرشو ملیونو په شاوخوا کې ماینونه پـه ځمکـه کې ښخ پاتې شول، ۷ ملیونـه افغانـان (دوه ملیونه په داخل او پنځه ملیونه په بهر کې) مهاجر شول، یونیم ملیون تنه شهیدان شول، د تلیفون او برېښنا په زرګونو ستنې له منځه لاړې او د برېښنا ستیشنونو ته سخت زیان ورسېد او دې بدمرغیو مجاهدینو ته د قدرت تر انتقال وروسته هم ادامه پیدا کړه، د هېـواد ډېر زیـات ښـارونه وران شـول، یـوازې پـه کابل ښـار کـې دوه زره لـویې او وړې فـابریکې د اور تـر ستوني

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېرې شوې، د ښار په سلو کې اويا برخې پر کنډوالو بدلې شوې، ملي او تاريخي افتخارات مو لوټ او يا د اور په لمبو کې وسوځول شول، لنډه دا چې د سوونو او زرګونو کلونو مادي او معنوي شتمنۍ مو له خاورو سره برابرې شولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګي فقر

دا ليکنه د ارمان جريدې په ۵ ګڼه کې چې د ۱۳۷۳ل کال د سلواغې له ۳ سره سمون لري، خپره شوې ده.

په ټوليز ډول فرهنګ د يوې ټولنې له ټولې جوړې شوې مادي او معنوي شتمنۍ څخه عبارت دی او په ځانګړي ډول د ټولنې ذهني او دوديزې پانګې ته فرهنګ ويل کېږي.

له فرهنګي پلوه افغانستان په نړيوال فرهنګ کې ځانګړی مقام درلود او د تاريخ په اوږدو کې زموږ لرغوني هېواد ته د فرهنګ او فرهنګپالنې زانګو ويل شوې ده. هر کله چې افغانانو تر يوې څه ارامې ساه کښلو وروسته د خپل ذهني او مادي اعمار لپاره ځانونه چمتو کړي او يوه معنوي پانګه او شتمني يې راټوله کړې، بيا نو يو طاعون، يو توپان او يوه تباه کوونکې سيلۍ پرې راخوره شوې او د هغوی هرڅه يې له خاورو سره برابر کړي دي، د مقدوني سکندر تر تاړاک دمخه او هم وروسته دې قام په پرله پسې ډول پنځه لسيزې هم د سولې او ارامۍ پر پالنګ خوب نه دی کړی، کله چنګيزيانو، کله مغولو، کله فارسيانو، کله انګرېزانو، کله روسانو او کله هم... نورو په دې خاوره کې د خپلو زور ازمويلو آسونه زغلولي دي. کورنيو جګړو او داخلي اختلافونو هم وخت پر وخت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېواد فرهنګ ته درانه زيانونه اړولي دي. له انګرېزي ښکېلاک نه د خپلواکۍ تر ګټلو وروسته سمدلاسه په هېواد کې د ذهني ښېرازۍ او مادي هوساينې لپاره ګړندي ګامونه پورته شول، ايله يوه لسيزه لا نه وه پوره شوې، چې د ناپوهۍ يو بل طاعون پر هېواد خور شو. خو د هېواد وينښو او خبيرو اشخاصو د بېر ژر د دې طاعون علاج وکړ او بيا د هېواد د فرهنګي پرمختيا، مادي رغونې او سوکالۍ لپاره هڅې پيل شوې او همدا (۱۳۰۹-۱۳۵۷ل کلونه) له يو څه خفيف اړودوړو پرته، د معاصر افغانستان د فرهنګي او ارام ژوند کلونه دي.

په ياد شوي زماني واټن کې د مادي پرمختيا ترڅنګ، په هېواد کې په سلګونو ښوونځي، په لسګونو پوهنځي، څو پوهنتونونه، په لسګونو نندارتونونه، موزيمونه، د تاريخي اثارو ارشيفونه او د فرهنګ ډېر نور روزنځايونه جوړ شول. په سلګونو عنوانه علمي، تاريخي او ادبي اثار چاپ شول او په زرګونو علمي او ادبي غونډې جوړې شوې. زموږ دښمنان هم په دې زماني واټن کې لاس تر زنې پاتې نه شول، زموږ په هېواد کې يې لومړۍ د ذهني پاشنې لپاره سياسي ډلې وروزلې او د ملاتړ لپاره يې بې حسابه لګښتونه وکړل او دا په دې هيله چې په افغانستان کې د اوږدې جګړې لپاره، ذهني شرايط برابر کړي. بالاخره دا جګړه پيل شوه او د روسانو په عملي دخالت خپل اوج ته ورسېده. د افغانستان ګاونډيو، لرې او نږدې هېوادونو هر يوه په دې جګړه کې ځانګړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هدفونـه لـرل. خـو ځينـو د نـورو موخـو ترڅنـګ دا درې مهـم هدفونه تعقيبول: د افغانستان د پـوځ لـه منځـه وړل، د اقتصـاد ختمـول او د فرهنګ محـوه کـول. کېـدی شـي چې ځينـې نـورو هېوادونـو هـم دا غوښـتل، خـو د يـو څو هېـوادو علاقـه ورتـه د مينـې او يـوازينی. هيلـې تـر پـولې رسـېدلې وه او پـه پـای کـې همداسې وشول. په ۱۲ کلنه جګړه کې پـر مـالي زيـانونو سربېره تر ۳۵۰۰ څخه زيات ښوونځي وسيزل شـول، پوهنتونونـه ړنـګ شول، کتابتونونه، موزيمونه چور شول، ارشيفونه غـلا شـول، ننـدارتونونو تـه اور واچـول شـو او څـه پـاتې تـاريخي اثـار پـه ناڅيزه بيه د دوی لاس ته ورغلل، د دغو اثارو له تباهی څخه د دوی مقصـد دا دی چې زمـوږ تـاريخي غـرور مـات کړي او لـه ماضي سره زموږ د ولس ذهني رابطه وشلوي. د فرهنګ پرځـای د ولس په ذهن کې د جنګ مفکوره خوره او ولـس لـه فرهنګـي فقـر سره مخـامخ کـړي. د جنګ لـه لارې افـرادو تـه تغـذيې لاره اواره کړي او د فرهنګ مادي ملاتړ ختم کـړي. اوس پـه افغـاني ټولنه کې د فرهنګ له لارې د ورځيني ژوند د چارو څرګـول ډېر ګران شوي دي. پـه همـدې وجـه فرهنګـي ارزښـتونه او فرهنګـي هڅې د ورځيني ژوند د نورو ستونزو تر سيوري لاندې راغلي دي. نو که غواړو خپله ټولنه له دغه رنځېدونکي او کړېدونکي حالته راوباسو نو څه بايد وکړو ؟ له فرهنګه يې پيل کړو ؟ که له سياسته؟ او که له اقتصاده؟ سره له دې چې دا درې توکـه يـو لـه بل سره نږدې اړيکي لري، خو زيات اشخاص شايد پر دې خبره

(c) ketabton.com: The Digital Library

متفق وي چې د يوې ټولنې د هوسا ينې بنسټيز عامل فرهنګ دی. د بې فرهنګه او وچ سياست پايلې (نتيجې) موږ په خپل هېواد کې په خپلو سترګو وليدلې، له اقتصادي پلوه هم زموږ هېواد د زياتو طبيعي شتمنيو خاوند دی، خو رابرسېره کول يې علمي کادرونه او زيات وسايط غواړي. د پيداګوږئ پوهان عقيده لري چې اقتصاد او فرهنګ يو د بل لازم او ملزوم دي بايد دواړو ته ژوره پاملرنه وشي. عيني تجربو ښودلې ده، هغه ټولنې چې له فرهنګي پلوه بډايې دي، په اقتصادي لحاظ هم ډېرې شاته نه پاتې کېږي. المان او جاپان د دويمې نړيوالې جګړې درانه زيانونه وزغمل، خو څرنګه چې ټولنې يې له فرهنګي پلوه رسېدلې وې، خپل هېوادونه يې بېرته ودان کړل. نو فرهنګ بايد پياوړی، شفاف او روښانه شي، چې د ژوند لارې او کوڅې پرې په روښانه ډول ووينو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عقايدو بحران

دا ليكنه له پېښوره خپرېدونكې ارمان جريدې د ۱۳۷۳ل كال د سلواغې پر ۳مه نېټه په خپله (۵) گڼه كې خپره كړې ده.

ځو كاله دمخه يوه افغاني پوهاند ويلي وو: ((په افغانستان كې د عقيدې بحران او د معنويت سقوط منځته راغلى دى)).
پر يو بل نه باور او اوږدې فزيكي جگړې د ژوند جوړوونكو خواوو توازن گډوډ كړ او داسې حالت رامنځته شو چې ليدل يې ستړگې برېښوي او اورېدل يې عواطف او زړونه راپاروي. په افغانستان كې د متضادو عقيده يي سيستمونو د نادرست استعمال په پايله كې عقده يي ټكر منځته راغى، ددغه عقيده يي تصادم په نتيجه كې ولس پر ډلو او ډلگيو ووېشل شو او ذهني پاشنه منځته راغله، كله چې هر يوه د خپلو عقايدو د برلاسي لپاره فزيكي جگړه پيل كړه، نو خپله گروهه ورته داسې تفهيم شوه، چې د مخالف لوري د محوه كولو لپاره بايد له هر امكان څخه كار واخيستل شي.
د لرغوني يونان يو ليكوال وايي: ((جگړه چې په هر نوم او د هر مقصد لپاره وي، په بشريت كې د وحشت، ذلت، فقر او بدمرغۍ طاعون زېږوي)) د افغانستان جگړې هم دا بد گڼې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرلې، جګړې په وګړو کې عاطفه او زړه خوږی ختم کړل او ځينې ډلې لا په رواني لحاظ د بېته هم ورسېدې، چې د مقابل لوري له وژنې او نابودۍ څخه د خپلو روحي نا ارامیو د تسکين لپاره کار واخلي.

عقايدو او له عقايدو سره په ناپوهېدلي ډول افراطي چلند د دوی په ذهن کې د اوږدې جګړې او وينې شيندلو ځواک پياوړی کړ او د بېته وزګار نه شول، چې د عقيدې په رښتيني مفهوم د خپل زړه پردې د عاطفې په اوبو ووينځي او د مينې غېږه پرانيزي.

د مرحوم استاد الفت په نظر؛ عقيده د انسان په ژوند کې تر ټولو مهم اصل او ارزښت دی، چې بې له هغې ژوند ناممکن بريښي. خو راځو د بېته چې هر فکر، هر اند، هر ذهني تاثر او هره اخيستنه عقيده کېدی شي؟ او سياست هم د عقيدې تر سرحده اوچتېدی شي او که نه؟

يو سياستپوه په افغانستان کې د جګړې مهم لامل دا ګڼلی چې تقريباً ټولو سياسي ډلو سياست د عقيدې تر پولې اوچت کړی دی. څرنګه چې عقيده د انسان په ذهن کې يو سپېڅلی او مقدس څيز دی، نو انسان د هغې پر وړاندې هر ډول راولاړ شوی عمل نه شي زغملای. په داسې حال کې چې په ځينو نورو ټولنو کې د سياست او عقيدې ترمنځ ذهني پولې موجودې دي. سياست د ټولنې د ورځيني ژوند د تخنيکي او اقتصادي چارو د سمون لپاره کارول کېږي او عقيده د انسان د روحي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپېڅلتیا ، اخلاقي روغمنتیا ، رواني ارامی او اخروي نړۍ د لاسته راوړلو لاره ده. ځینې شاید ووایي چې سیاست د عقیدې د پلي کولو اغېزمنه وسیله او د هغې د عملي تطبیق لپاره ورته اړتیا ده. که سیاست دلته د پورتني مقصد او مفهوم لپاره استعمال شي، نو بیا هم واسطه او وسیله وګڼل شوه، خو وسایل د وخت په تېرېدلو سره بدلون مومي او عقیده د انساني ذهن نه بېلېدونکی توک دی. همدارنګه کوم اعمال چې په سیاست کې ترسره کېږي او په اصطلاح جواز ګڼل کېږي، په عقیده کې هغو ته ځای نه شته.

خو اوس راځو خپلې ټولنې ته: زموږ په ټولنه کې دا دوه ژوند جوړوونکي توکي (عقیده او سیاست) داسې استعمال شوي چې کله هم له عقیدې نه د یوې وسیلې او کله هم له سیاست نه د یوې عقیدې په توګه کار اخیستل شوی او په پایله کې نه یوازې یو سیاسي کړکیچ، بلکې یو عقیده یي بحران هم رامنځته شوی دی. په دې عقیده یي بحران کې هغو اشخاصو خاصه ونډه درلوده، چې د عقایدو د ممثل او مظروف په شکل یې خلکو ته ځان پېژانده، څرنګه چې مظروف او ممثل صیقل شوی، شفاف او روښانه نه وو، نو د عقیدې روښانه او نرمې وړانګې ترې د عام ولس ذهن ته نښې ونه رسېدې او د ولس ذهن یې د عقیدې له اصلي ماهیت نه همداسې په ابهام کې وساته. په همدې وجه د ولس یوه برخه له ذهني کنټروله ووته او د مادي لذایزو د ګټلو لپاره یې مادي وسایطو ته ورمخه کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او فزيکـي ټکرونـو تـه لاره اواره شـوه. ان تـر دې چـې د يـوې عقيدې لارويان هم د خپلو عقيده يي آرونو (اصولو) پـر خلاف پـر ذهني او فزيکي جګړو اختـه شول. اوس نـو زمـوږ ټولنـه نـه يوازې سياسي او مادي بيا رغونې ته ضرورت لـري، بلکې پـه لومړي ګام کې ذهني او عقيده يي بيا رغونې ته هم اړتيا لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که خبر نه یې نو واوره !

دا لیکنه هم له پښنوره خپرېدونکې وفا جریدې په خپله ۵-۲ گڼه کې چې د ۱۳۷۳ل کال د سلواغې له ۲۲ سره برابره ده د (نیازي) په مستعار نامه خپره کړې ده. اصلاً ((که خبر نه یې نو واوره)) د دې جریدې د یوه کالم نوم و، چې همدا سې ورځنیو مسایلو ته وقف شوی و، ما هم څو ځله دې کالم ته ورې ورې لیکنې ورلېږلې وې، هغه هم په بدل نامه، دا لیکنه هم د (نیازي) په بدل نامه خپره شوې ده، خو نورې لیکنې زما لاس ته رانغلې، دا یوه یې د بېلگې په توگه دلته وړاندې کوم:

په وروستیو څه کم دریو کلونو کې د کابل - جلال اباد د لویې لارې د پاټکونو، پوستو او وسله والو اشخاصو چلند هر هغه چاته چې پر دې لاره یې یو ځل هم سفر کړی وي، ډېر ښه څرگند پرې. خو له دې ستونزو او کړاوونو سره سره ځینې نورې خبرې هم شته چې هم دردونکې دي او هم خندوونکې:

✸ د سروبي د نښترو دویم بڼ چې اوس یې له منځه وړی (تگاب ته د ورغلي سړک) د پیلېدو ترڅنگ د څنباک د اوبو د پخواني حوض پر یوه دېوال لیکل شوي: ((سه چیز مسلمان بر مسلمان حرام است، خونش، ابرویش و مالش (روایت مسلم/ محصلین))) د همدې حوض ترڅنگ د مجاهدینو (!) یو پاټک هم واقع دی او له همدغو دریو څیزونو سره یې کار دی.

✸ کله چې تر سروبي پورته د نغلو اوار ځای ته ورسېږې، نو دا شعار به دې هم تر سترگو شي: ((ایمان، تقوی، تنظیم، جهاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

فی سبیل الله)) ددې شعار ترڅنګ هم یو پاټک پروت دی. دغه راز د سروبي له بازار راکښته په یوې بلې تنظیمي پوځي قرارګاه کې چې د سړک غاړې ته پرته ده لیکل شوي: ((په خپله ساحه کې د خلکو د سر او مال تضمین ورکوي.))

✸ د انسانانو د سرونو او غړو د اره کولو داستان به پرځای پرېږدو اوس به راشو د بمبونو او برېښنا مزو د اره کولو او پرېکولو کیسې ته. بمونه تر انسانانو (غیرتي او غچ اخیستونکي ښکاري) خو زموږ ولس لا تراوسه پورې له خپلو اره کوونکو او پرې کوونکو څخه انتقام نه دی اخیستی. د بمونو د انتقام کیسه داده: ((د بګرام هوايي ډګر چې اوس د شورای نظار په لاس کې دی، د افغانستان یو لوی پوځي هوايي ډګر و. په دې هوايي ډګر کې ډېرې وسلې او له هغې جملې ډېر ستر بمونه چې د جنګي الوتکو له خوا غورځول کېږي، هم موجود وو. څرنګه چې په دې بمونو کې تر ۲۰-۳۰ منو پورې باروت وي او نن سبا د یو من باروتو بیه تر ۳۰۰۰۰ افغانیو هم پورته شوې، نو ځینو سوداګرو د میدان د پیره دارانو په مرسته دا بمونه اره کول او باروت یې ځنې کښل. یوه ورځ د بم د اره کولو پر وخت د زیات حرارت له کبله یو بم انفلاق وکړ، ورپسې نورو بمونو هم انفجار وکړ او له سوداګرو او باروت خرڅوونکو څخه یې خپل انتقام واخیست.)) خو برېښنا مزو لا تراوسه له خپلو غوڅوونکو څخه انتقام نه دی اخیستی. له جبل السراج نه تر کابل پورې چې د برېښنا کوم مزي غځېدلي وو، هغه خو لا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښخوا ټول شوي او بازار ته وړاندې شوي وو، خو اوس يې د هغه ځای د بربښنا د پايو (ستنو) پر پرېکولو او غوځولو هم لاس پورې کړی دی. دا ناروغي يوازې هلته پاتې نه شوه، بلکې د کابل- سروبي، کابل- نغلو بربښنا مزو ته هم راورسېده، ځکه چې بربښنا مزي له مسو څخه جوړ شوي او يو من مس په تور بازار کې په ډېره لوړه بيه پلورل کېږي، نو وسله والو او نورو غلو ته تر دې غوره غنيمت کله په لاس ورځي. د کابل- سروبي، کابل- نغلو بربښنا مزي نوي فيصده غوڅ شوي دي. د کباړ او تالان دا ناروغي ان کليو او بانډو ته هم رسېدلې، د کباړ دا لړۍ دهغې سيمې خلکو ته ښه معلومه ده، چې له لغمان ولايت نه الينګار ولسوالۍ ته تګ راتګ لري. د لغمان- الينګار په لويه لاره کې يو زيات شمېر عسکري موټر او درانه ټانکونه، ځينې ويجاړ او ځينې نيمه ويجاړ پاتې وو، خو کباړيانو ان له پاکستان څخه ورپسې مسلکي کسان او وسايل يوړل، هغه يې پرې ټوټې ټوټې کړل او پاکستان ته يې واړول.

له اوسپنو او ټانکو پرته، دې ډول خلکو پر شنو ونو او بوټو هم صرفه ونه کړه، په کابل کې يې د خلکو له باغونو څخه ډېرې د مڼو او نورو مېوو ونې ووهلې، د سون د لرګيو او پوځي مورچلو په جوړولو کې يې ترې کار واخيست، د سروبي د نښترو پورتنی شين بڼ يې هم پر سپېره ډاګ بدل کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړه او روحي ستونزې

دا لیکنه له پېښوره خپرېدونکې ارمان جریدې د لومړي کال په ۷ ګڼه کې چې د ۱۳۷۳ل کال د دلوې له۲۹ نېټې سره سمون خوري، خپره شوې ده.

په افغانستان کې د پنځلس کلنې فزیکي جګړې له پیل سره سم او ان د هغې تر پیله لا د مخه د رواني، ذهني، عقیده يي او یا د اعصابو د جګړې لپاره د پیلامې ټکي ایښودل شوي وو. د ځلوېښتمو کلونو په لومړۍ نیمايي کې چې زموږ په هېواد کې د لویو ځواکونو له مالي او عقیده يي سرچینو څخه خړوبېدونکو سیاسي ډلګیو ته د پنځېدو لاره اواره ده، د دې ډول جګړې لومړنۍ ځرکونه ولیدل شول. کله چې په هېواد کې ګرمه جګړه پیل شوه، نو هر لوی ځواک د خپلو پلویانو تر شا ودرېد. په توده جګړه کې کورنیو او بهرنیو غاړو هر یوه تر خپله وسه خپل خپل رول ولوباوه. پخواني شوروي اتحاد پر ځاني تلفاتو سربېره **۹۵** ملیارده ډالره، لویدیځو هېوادو او د هغو ملګرو **۲۵** ملیارده ډالره، د دې جګړې د دوام لپاره په تله کې ایښي وو. دا چې د دې لګښت تخریبي ساحه څومره وه، هغه بېل بحث دی، خو د دې تر څنګ هغوی د ذهني تخریب او رواني جګړې لپاره هم یو لړ لګښتونه کړي، چې زموږ د ولس

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترمنځ ذهني واټن، روحي او فکري عقده او بحران رامنځته کړي.

پخواني شوروي اتحاد د پښتو او فارسي ژبو په ګډون د نړۍ په **۵۲** ژبو خپروني کولې او هم یې راډیویي، تلویزیوني او نورې خپرونې په ډېر ځواک سره فعالې وې. د افغانستان لپاره د دوی خپرونې بې له شکه زموږ د ولس پر ذهني وېش لویه اغېزه شیندلې، لویدیز هېوادونه او د هغوی متحدین هم په دې لوبه کې تر هغوی وروسته پاتې نه شول او د افغانستان په باب یې په یوه شپه ورځ کې یوازې خپلې رادیویي خپرونې (۱۱۰) ساعتونو ته ورسولې. په کابل کې د ۸۰ عنوانو په شاوخوا کې چاپي خپرونو ترڅنګ راډیو او تلویزیون هم په اوونۍ کې په لسګونو خپروني کولې، پاکستان، ایران او د مجاهدینو تنظیمونو هم تر خپلو همسیالو ځان شاته ونه شو زغملای او په مجموعي توګه ټولو داسې یو څه زموږ د ولس ذهن ته وراندې کړل، چې د هغوی د ذهني وېش، ستړیا او روحي نارامۍ سبب شول. په دې ذهني جګړه کې نه یوازې مطبوعاتو، بلکې د هغو پر بنسټ رامنځته شویو مبلغینو هم خپله ونډه واخیسته. که د جګړې د مهال د ټولو غاړو مطبوعات سره پرتله کړو، نو وبه ګورو چې ټول پر سخت دردونکي او رنځوونکي ذهني جنګ اخته دي. د هرې غاړې له کلام او بیان څخه د کینې او وینو بوی راځي او یو د بل پر نظریاتو او شتوالي د نابودۍ اورونه شیندي او بیا داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت راغی چې د وخت واکمنو له دې رواني جګړې څخه د ستړیا احساس وکړ. کله چې د پخواني شوروي اتحاد مشر میخایل ګرباچف پر شوروي باندې د مسلط عقیده یي سیستم پر نه بري معتقد شو، نو په لویدیځ کې یې د ژورنالستانو په یوه مطبوعاتي کنفرانس کې وویل، چې ژورنالیزم تراوسه خپل مسوولیت ترسره کړی نه دی. د نوموړي مقصد دا و چې د نړۍ خپرونې د سیاستوالو تر کنټرول لاندې دي، خو دا د ژورنالستانو مسوولیت او دنده ده، چې نړیوالو ته د دوستۍ، مینې او عاطفې پیغام ورسوي. خو د افغانستان په باب خپریدونکو خپرونو له ځینو ښېګڼو پرته د سیاستوالو له هیلو سره سم ذهني جګړه جاري ساتله.

په پایله کې داسې وشول، چې د فزیکي جګړې ناخوالو، سیاسي دښمنیو، د عقایدو په نوم له عقیده یي آرونو تېرى، اقتصادي ستونزو او د رواني جګړې وسایلو په ګډه داسې یو حالت رامنځته کړ، چې زموږ ولس له سختو رواني ستونزو او ذهني بحران سره مخ شي. اوس نو تقریباً هره ورځ له هرو دریو افغانانو څخه دوه تنه ضرور پر بې نتیجې سیاسي بحثونو خپل وخت تېروي، نو لږ تر لږه که له ۱۵ ملیونه افغانانو څخه لس ملیونه افغانان د ورځې یو ساعت پر سیاسي خبرو تېر کړي، نو په یوه ورځ کې به مو ۱۰ ملیونه ساعته وخت ضایع کړی وي او که دا په یو کال کې ضرب کړو (۱۰×۳۶۵) نو (۳۶۵۰) ملیونه ساعته وخت به شي او که دا بیا په ۱۵ کالو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضرب کړو (۱۵×۳۶۵) نو (۵۴۷۵۰) ملیونه ساعته وخت به مو یوازې پر بې نتیجې سیاسي بحثونو ضایع کړی وي او دا دومره خت دی چې د نړۍ هېڅ ملت به هم پر داسې بې نتیجې مسایلو نه وي لګولای.

له دې بې نتیجې توندو سیاسي بحثونو څخه چې زیات پر احساساتو ولاړ دي، داسې هم پېښ شوي، چې د یوه کور غړي سره پر بېلابېلو لارو روان کړي او یو د بل پر وړاندې د حقارت او بدګڼلو عقده په زړه کې وروزي. دې عقدې روښنفکري ذهن کې هم ځای نیولای، د هېواد یو شمېر روښنفکرانو او لیکوالو یوازې د یو بل پر غندلو د خپل فکر او لیکوالۍ ځواک اوبه کړ.

له خپرنیو هڅو او ساړه جنګ پرته، تودې جګړې هم د هېواد وګړو ته درانه رواني زیانونه اړولي وو. د پخواني دولت له یوه افسر څخه پوښتل شوي و، چې د خپل روحي ژوند په باب وغږېږي، هغه ویلي وو، چې زه د خپلې دندې پر وخت له سختې رواني ستړیا او وېرې سره مخامخ وم، کله چې به مې د شپې سترګه پټه کړه، نو پر جګړه به بوخت وم، زموږ او د مجاهدینو ترمنځ به سخت جنګ روان و، په همدې وېره کې به له خوبه راپاڅېدم، ټول وجود به مې خوله شوی و. همدا پوښتنه له یوه مجاهد څخه هم شوې، هغه هم په خپل خوب کې د رواني پېټې خبرې کوي او وایي: ((د جګړې په شپو او ورځو کې کله چې زه ویده شوی یم، نو شاوخوا مې ټانکونه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

عسکر تاو وي او په همدې شېبه کې له خوبه راپاڅېدلی یم)).
دا خو د جګړې دواړه عملي خواوې وې. خو پر عام ولس بیا دا دواړه وېروونکې خپسې ناستې وې او هېڅ به هم په دې ځو کلونو کې په ارام روح او روان خوب نه وي کړی. د پخواني دولت تر کنټرول لاندې ځوانه پرګنه د پوځ په ټولګیو کې له جبري تنظیم څخه ترسخت رواني فشار لاندې وه. روښنفکران د خپل راتلونکي ژوند پر لر لید ډاډمن نه وو او عوامو کې د جګړې ترڅنګ د زیاتېدونکي اقتصادي فقر له کبله رواني ستونزې نورې هم په زیاتېدو وې. دې ستونزو هغه وخت لا ځواکمنتیا وموندله چې په کابل کې سیاسي نظام بدل شو، خو حالات د خلکو د هیلو خلاف لا پسې ویجاړ شول. لنډه دا چې د ولس زیاته برخه په ډول ډول رواني ستونزو واوښته. د کابل پوهنتون له یوه استاد څخه مې د دغه درد شریکولو په ترځ کې وپوښتل چې د افغانستان زیات وګړي، تقریباً (۹۵) فیصده پر یوې نه یوې ډول روحي ناروغۍ اخته دي، هغه وویل: ((تاته چې کوم روغ ښکاري هغه هم ناروغ دی؟ ځکه چې دا دردونکې او غملړلې پېښې پرې ولې تاثیر نه کوي؟))

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګي ټولنې او فرهنګي مسئولیتونه

دا لیکنه له پېښور ه خپرېدونکې ارمان جریدې د ۱۳۷۴ل کال د وري پر ۱۳مه نېټه په خپله (۱۱) ګڼه کې خپره کړې ده.

د افغاني ټولنې جوړښت او بر خلیک همدا سې راغلی، چې ټول تاریخ یې لـه جګړو، لوړو، ژورو، سیاسي کړکېچونو او ناندریو څخه ډک دی. د وخت د تاریخي وبش په انډول ډېره لږه موده لیدلای شو، چې افغانانو پکې ارا سمه ساه ایستلې وي. خو زموږ ولس د خپلې فرهنګي سلیقې، مینې، استعداد، ذوق او شوق په زور، وخت پر وخت د فرهنګ او ادب ښکلې ماڼۍ تیارې کړې او سینګار کړې دي. دا چې ولې دا ماڼۍ بیا ژر له خاورو سره برابرې شوي او د ایرو پر ځلو بدلې شوي؟ دا نو د هېواد د سیاسي پېښلیک په هنداره کې مطالعه کېدی شي.

په افغانستان کې سیاسي واکمنو (له استثناتو پرته) هغه وخت فرهنګپالنې او فرهنګ بډاینې ته غېږه پرانیستې، چې د دوی له سیاسي او ځاني ګټو سره یې سمون لرلای دی. دا خبره په ځانګړې ډول د پښتو ژبې او پښتني فرهنګ په باب د صدق وړ ده. هم په افغانستان او هم په کوزه پښتونخوا کې وخت پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت پښتو ژبه او پښتني فرهنګ د سیاسي معاملو په تله کې اینبودل شوي دي. خو له دې سره سره بیا هم په سیاسي واکمنو او نا واکمنو کړیو کې دلته او هلته ځینې ځانګړې شخصیتونه وو، چې له خپلې ژبې او فرهنګ سره یې بې کچې مینه درلوده او د قربانۍ تر پولې یې خپلې هڅې نه دي سپمولي. د همدې مقصد لپاره هم د دولت په چوکاټ او هم په خپلواکه توګه ځینې فرهنګي ټولنې جوړې شوې، چې تر خپله وسه یې خپل فرهنګي مسوولیت ترسره کړی دی.

یو وخت داسې هم راغی چې روښنفکرو فرهنګپالو او فرهنګ مینه والو خپله په خپلواکه توګه دې ډګر ته راودانګل او نور یې نو د پته ونه کتل چې سیاسي واکوالو او نورو ته دې د فرهنګ د خدمت په هیله کښني. په همدې هیله د **۱۳۶۹**ل کال د عقرب پر **۲۵** نېټه په کابل کې د افغاني روښنفکرانو یو لوی فرهنګي مرکز ((خوشال فرهنګي ټولنه)) جوړ شو. ورپسې د ((علامه سید جمال الدین افغان فرهنګي ټولنه)) هم پرانیستل شوه. د خوشال فرهنګي ټولنې له هغې نېټې نه تراوسه پورې په لسګونو علمي غونډې، سیمینارونه او مشاعرې جوړې کړې او د خپل خپرني ارګان ((شمشاد)) مجلې په ګډون یې **۱۴** عنوانه علمي او ادبي اثار خپاره کړي دي. د علامه سید جمال الدین افغان فرهنګي ټولنې هم تراوسه پورې (۹) عنوانه بېلابېل علمي او ادبي اثار چاپ کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې په افغانستان کې د يوه ((ناتار)) له پاسه ((بل ناتار)) منځته راغی او د هېواد پاتې فرهنګي شتمنيو ته پکې درانه زيانونه واوښتل، د هېواد د فرهنګيانو مسوولیت نور هم درونـد شو. په پېښور کې مېشتو افغاني فرهنګيانو وپتېيله چې د مهاجرت په ژوند کې هم د خپل فرهنګ لپاره خپلو هڅو ته انسجام او اوډون ورکړي. ((افغان ادبي بهير)) يې جوړ او دا دی له څو مياشتو راهيسې خپلو اونيزو ادبي غونډو او نورو هڅو ته په اوډلي ډول دوام ورکوي. د ((افغان ادبي بهير)) اوسنۍ هڅې د ليکوالو ترمنځ د کره کتنې د زغم پيدا کولو، د ادبي ليکنو د بېلابېلو ډولونو د څرنګوالي او د استعدادونو د غوړولو په برخه کې ډېرې اغېزمنې دي.

د ۱۳۷۳ل کال د کب پر ۲۸مه نېټه د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ او زرغونتيا لپاره يو بل ګام هم پورته شو. پر همدې نېټه په جلال اباد ښار کې ((ننګرهار فرهنګي ټولنه)) جوړه شوه. د دې فرهنګي ټولنې په پرانيستونکې غونډه کې د هېواد ځينو ليکوالو، شاعرانو، د ننګرهار جهادي شورا ځينو غړو، د ننګرهار ولايت ځينو مخورو، فرهنګيانو او فرهنګپالو برخه اخيستې وه، د غونډې برخه والو د هېواد نوميالي ليکوال استاد محمد اصف صميم د نوموړې فرهنګي ټولنې د مشر په توګه وټاکه. د دې ټولنې لومړۍ مېوه د ځوان او هڅاند ليکوال حفيظ الله تراب د لنډو کيسو مجموعه ده چې (ورکه) نومېږي او د نوموړې ټولنې له خوا تازه خپره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوښۍ خبره خو دا ده چې د فرهنګي ټولنو له تعدد څخه د هېوادنیو ملي او فرهنګي چارو په باب بنسټیز اختلافونه، نه رامنځته کېږي او د ځینو سیاسي ګوندونو په شان د هر څه حل د برچې د زور په هنداره کې نه مطالعه کوي. هره فرهنګي ټولنه کېدی شي په ټولیزډول ټول فرهنګ او په ځانګړي ډول د فرهنګ د یوې مشخصې څانګې د ښېرازۍ لپاره غوره خدمتونه وکړي.

اوس نو د فرهنګښېرازۍ او فرهنګپالۍ لپاره همدغو فرهنګي ټولنو ته د هیلو سترګې اوښتي، زموږ په شان یوه ټولنه کې خو هسې هم په پوره مانا د یوه ځواکمن دولت تنستې په اسانۍ ټینګېدی نه شي، نو ژبه او فرهنګ د همدغو فرهنګي ټولنو، لیکوالو او شاعرانو په هڅو ژوندي او خړوب دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل طب انستیتیوت، د زیان تر پښتې لاندې

ما په کابل کې د تنظیمي جګړو پر مهال ډېر وختونه تېر کړي. د افغانستان هرې اقتصادي، علمي او فرهنګي شتمنۍ ته چې به زیان رسېده، نو زموږ له زړونو به وینې څڅېدلې، هغه وخت ما په خپل او بدل نامه ځینو فرهنګي او اقتصادي موسسو ته د اوښتو زیانونو په باب معلومات راټول او چاپول. فرهنګي موسساتو ته د اوښتو زیانونو په باب معلومات بیا په یوه ځانګړي اثر کې راټول او چاپ شول. دا لیکنه هم، همغه وخت شوې وه او د (مروان) په مستعار نامه له پېښوره خپرېدونکې ارمان جریدې په ۱۸ ګڼه کې، چې د ۱۳۷۴ل کال د چنګاښ پر ۱۱مه نېټه چاپ شوې، خپره شوې ده.

د تېرو درې کلنو جګړو په لړ کې د هېواد د نورو لویو او وړو تحصیلي، تعلیمي، اقتصادي او کلتوري موسسو د ړنګولو په لړۍ کې د کابل د طب انستیتیوت ته هم درانه زیانونه اړول شوي دي. په یاد شوي زماني واټن کې نه یوازې دا چې نوموړې روزنځي ته اقتصادي او مالي درانه زیانونه اوښتي، بلکې ډېر درونند معنوي زیان یې هم زغملی دی. په دې موده کې د محصلینو درسونه یا په نیمه او یا په بشپړ ډول ودرول شوي وو. که د محصلینو د شمېر په تناسب د درسي ساعتونو شمېر په پام کې ونیسو، نو په مجموعي توګه به نوموړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

انستیتیوت ته د لسو ملیونو په شاوخوا کې د درسي ساعتونو دضایع کېدو زیان اوښتی وي.

د طب انستیتیوت (د جنسي مدیریت) مدیر ښاغلي محمد اصف وویل: ((سره له دې چې انستیتیوت ته د ټولو رسېدلو زیانونو دقیق شمېر خورا ګران کار دی، خو بیا هم په اټکلیز ډول د زیانونو اندازه څه ناڅه لګېدی شي. په انستیتیوت کې د پتالوژۍ، بیوشیمۍ، هستولوژۍ، فارمکولوژۍ، مکروبیالوژۍ، اناتومۍ، کیمیا او فزیک دیپارتمنونه موجود دي. دې څانګو خپل خپل مجهز لابراتوارونه لرل، چې د طبي علومو په زیاتو عصري وسایلو سمبال وو. دا لابراتوارونه له ټولو وسایطو او وسایلو سره له منځه وړل شوي دي، چې مالي ارزښت یې په سوونو ملیونو افغانیو ته رسېږي. د انستیتیوت فزیکي ساختمان او نورو درسي وسایطو او وسایلو ته هم درون زیان اوښتی. د ودانیو ۳۰ په سلو کې برخې تخریب شوي، د اوبو او برېښنا سیستم یې هم ویجاړ شوی، د انستیتیوت ۲۰ عرادې بېلابېل موټر غلا شوي: د قرطاسیې ډیپوګانې چور شوي، د انستیتیوت ټول سمعي او بصري مواد لکه د عکاسۍ کمرې، مایکونه، پروجکتورونه، لوډ سپیکرونه، علمي سینمایي فلمونه، هنري سینمایي فلمونه، ګرځند امپې فایرونه، تلویزیونونه، ترانسفرمرونه، ویدو کیستې او داسې نور غلا شوي. له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرته د انستیتیوت ډېره مجهزه چاپخونه (مطبعه) له منځه وړل شوې ده)).

د بیالوژۍ څانګې یوه سابقه لرونکي استاد وویل: ((یوازې یې زموږ د څانګې (بیالوژۍ) له لابراتوار څخه یې په لسګونو میکروسکوپونه، د تسلیخ بکسونه، د میکروسکوپ ګروپونه، تثبیت شوي مختلف سلایډونه ۵۰۰۰ دانې، ساده سلایدونه، ۲۰۰ دانې، درجه لرونکي استوانې، یخچالونه او نور وسایل چور او له منځه وړي دي)).

د انستیتیوت یو تن مسوول وویل: ((کېدی شي د انستیتیوت د ودانیو د بیا جوړولو لپاره زر ملیونه افغانۍ کفایت وکړي، خو دا خبره دقیقه نه ده، د زیانونو د تثبیت کمیسیون په دې خبره کار کوي، چې وروسته به دقیق زیان معلوم کړي)). بل دروند او نه جبرانېدونکی زیان چې نوموړي انستیتیوت ته اوښتی هغه د علمي او درسي کتابونو له منځه تلل دي. د کابل طب انستیتیوت یو ډېر مجهز کتابتون درلود.

د نوموړي کتابتون امر ښاغلي غلام علي وویل: ((د انستیتیوت کتابتون درې منزله درلودل، په دې کې دوه خونې د محصلینو د مطالعې لپاره وې. د کتابتون فزیکي جوړښت په ډېر علمي سیستم او ښې جوړ شوی و. په دې کتابتون کې پنځوس زره عنوانه بېلابېل علمي کتابونه موجود وو، چې زیاتره یې په انګلیسي ژبه وو، کله چې دلته د جګړې اور ولګېد، نو د کتابتون درې واړه منزله وسېزل شول، زیات

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه پکې ایره شول، د طب انستیتیوت په هڅه او هاند یوازې ۲۰۰۰ عنوانه کتابونه له انستیتیوت څخه یو مصئون ځای ته انتقال او د حالاتو په ښه کېدو سره بېرته انستیتیوت ته راوړل شول، چې اوس تري محصلین ګټه اخلي. د انستیتیوت په کتابتون کې د دې انستیتیوت د استادانو هغه ۵۰۰۰ عنوانه علمي کتابونه هم موجود وو، چې دوی په بېلابېلو وختونو کې د خپلو علمي ترفیعاتو لپاره لیکلي وو او دلته یې یوه یوه خطي نسخه موجوده وه. دا اثار هم د جګړې د طاعون ښکار شول)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د ملي ګالرۍ برخلیک

دا لیکنه هم د وفا جریدې د څلورم کال ۳۹-۴۰ ګڼه کې چې د ۱۳۷۴ل کال د لړم له ۹ نېټې سره سمون خوري، د(نیازي) په مستعار نامه خپره شوې ده. د تنظیمواکۍ په بهیر کې چې په کابل کې سخت جنګونه روان او وخت پر وخت زموږ فرهنګي اثار لوټېدل، نو زه او زما په شان نور هېوادوال پرې زیات دردېدل، همغه وخت ما د دې کلتوري تراژیدیو په باب معلومات راټولول، دا لیکنه هم د همغې لړۍ یوه کړۍ ده چې وروسته بیا ترې یو ځانګړی کتاب جوړ شو.

ملي ګالري د ۱۳۶۲ل کال د ثور پر میاشت افتتاح شوې ده. د ګالرۍ د پرانیستو په مراسمو کې د کندهار له ولایت، د کابل له موزیم او له سلطنتي قصر څخه (۲۰۰) هنري او تاریخي اثار راوړل شوي او ننداریې ته اېښودل شوي وو.

دا موسسه د اسمایي واټ په هغه تعمیر کې جوړه شوې وه، چې اصلاً د غلام نبي خان چرخي ملکیت و او وروسته بیا په اطلاعاتو او کلتور وزارت پورې تړل شوی و. سره له دې چې دا ودانۍ د ملي ګالرۍ د اثارو د ساتنې او ننداریې لپاره مناسبه هم نه وه، خو بیا هم دا اثار په کې ننداریې ته کېښودل شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملي ګالرۍ د ۱۲ کلن فعالیت په لړ کې هر کال د پلان او بودیجې له مخې د هېواد د معاصرو هنرمندانو اثار اخیستل کېدل. په دې لړ کې د نقاشۍ، میناتورۍ، مجسمې او ظریفه اثارو **۵۹۲** اثار اخیستل شوي او ملي ګالرۍ ته تحویل شوي وو. د دې اثارو زیاته برخه د غلام محمد میمنګي، عبدالغفور برېښنا، استاد عبدالعزیز، استاد غوث الدین، استاد یوسف کهزاد، استاد عطایي، استاد خیرمحمد یاري، استاد کریم، استاد قربانعلي عزیزي او داسې نورو استادانو اثار وو.

تر یوې لسیزې په زیاته موده کې دې ګالرۍ هر کال لس زره لیدونکي درلودل او د افغان ولس لرغونی او تاریخي فرهنګ یې تمثیلاوه. کله چې ۱۳۷۱ل کال پیل شو او جهادي تنظیمونه کابل ته داخل شول، پر دې وخت نو د اطلاعاتو او کلتور وزارت اداري، حقوقي او فرهنګي مسوولین په دې هیله وو، چې هر څه به خوندي پاتې شي، خو امنیتي چارواکي او غالباً وسله وال جهادي افراد د یو توند باد په شان راخواره شول او د ګالرۍ دېوالونه یې ولړزول. کله چې وسله والو افرادو د وزارت ټول اداري قیمتي وسایل او وسایط، لکه غالۍ، فرشونه او موټر چور کړل، نو د ملي ګالرۍ د منځه تلو وېره لا پسې ګړندۍ شوه. د ۱۳۷۱ل کال د سنبلې پر **۲۳** نېټه د وسله والو کسانو له خوا د استاد غوث الدین او نورو هنرمندانو څلور تابلوګانې غلا شوې، دولتي ادارو ته خبر ورکړ شو، چې د ګالرۍ پیره دارانو دا کار ترسره کړی دی او په راتلونکې کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم دا وېره شته، خو هغوی بې تفاوته پاتې شول او د ګالرۍ د برخلیک په باره کې یې هېڅ پرېکړه ونه کړه، ان دا چې د اطلاعاتو او کلتور وزارت د هغه وخت د اداري رئیس په دستور او د هغه وخت د کوپوني مغازې د مدیر په واسطه د ۱۳۷۱ل کال د سنبلې پر ۴ نېټه تر ۳۰ موټرو زیات د ډبرو سکاره د ملي ګالرۍ په انګړ کې وغورځول شول. دې کار ددې مخه ونیوله چې د ګالرۍ اثار راټول او یو مصئون ځای ته انتقال شي، ان تر دې چې د ګالرۍ یو زیات شمېر ښکلي او ناب اثار د ډبرو سکرو په تور ګرد ککړ شول او د ګالرۍ تعمیر او لوازم هم د ډبرو سکرو په شان تور واوښتل. دې کار د هېواد ټول فرهنګپال او فرهنګیان متاثر کړل او د یادو شویو کسانو عمل یې وغنده. ویل کېږي چې د نوموړو اشخاصو عمل قصدي و، د ګالرۍ اثار به یې د ((بتانو)) په نومونو یادول.

د ۱۳۷۲ل کال د ثور پر ۵نېټه په ګالرۍ کې د ځای پرځای شویو وسله والو کسانو له خوا ۳ نور هنري اثار هم غلا شول، پر دې کار باندې د وزارت امنیتي څانګو هم ځان غلی ونیو او بیا یې هم د ګالرۍ د اثارو د ساتنې کوم مشخص تدبیر ونه نیو.

د ۱۳۷۳ل کال د ثور پر ۱۳نېټه د ګالرۍ د امنیتي ساتونکو له خوا د هنري نقاشۍ ۲۲ اثار غلا شول، دا ګالرۍ ته دومره لوی زیان و، چې جبران نه کېدونکی ګڼل کېږي. دې ټولو پېښو ته د اطلاعاتو او کلتور وزارت لوړو مقامونو او نورو اړوندو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادارو هېڅ پاملرنه ونه کړه. کله چې د ګالرۍ د بېخي له منځه تلو وېرې د ځينو زړونه ودردول، نو په اطلاعاتو او کلتور وزارت کې ځينو اشخاصو له هغه جملې نه د نوموړي وزارت د هنر د رئيس په ځاني هلو ځلو او د ځينو نورو مسولينو په مرسته د ملي ګالرۍ ۲۹۲ تاريخي اثار له اصلي تعمير څخه د وزارت تعمير ته را انتقال شول.

تر دې نږدې تېرو ورځو پورې هم د ګالرۍ تعمير د وسله والو کسانو په لاس کې و، معلومه نه ده چې تر کومه به په دې تعمير کې د دوی واکمني وي. په هغو ځايونو کې چې پخوا په کې ظريفه او ښکلي اثار ځوړند وو اوس يې بيا ترې تشنابونه جوړ کړي او يا هم پخلنځي، کېدی شي د يو څه وخت په تېرېدو سره د تعمير پاتې برخه هم ونړېږي.

هغه اثار چې له ملي ګالرۍ څخه د وزارت مقر ته راوړل شول اوس هم مصئون نه دي او داسې ګونګسې هم دي، چې د وزارت په مقر کې هم د ځينو چارواکو له خوا د ګالرۍ ځينې اثار غلا شوي او دا لړۍ کېدی شي، نوره هم ادامه پيدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل د اوسنۍ اداري څو ځانګړتیاوې

دا لیکنه له پېښوره د خپرېدونکې وفا جریدې د ځلورم کال په **۴۵-۴۶** ګڼه کې چې د **۱۳۷۴**ل کال د لیندۍ **۲۴** نېټې سره سمون خوري، د (نیازي) په مستعار نامه خپره شوې ده او د هغه وخت د اداري انځورنه کوي.

له هغې ورځې چې په کابل کې دولتي سیستم رنګ شوی او نوې اداره جوړه شوې، نو پر ټول افغانستان په تېره بیا پر کابل د اورونو او غمونو، لوږو او توندو، سختیو او بدمرغیو قحطیو او قیمتیو سخت ناتار اوري.

هغه څه چې د تېرو غمیزو له ناتار څخه خوندي پاتې وو، د تنظیمي اداري د ځان غوښتنو او ډول ډول منفي فکري تمایلاتو د اور په څپو کې ایره شول. سره له دې چې په افغانستان کې له دریو کلونو راهیسې حکومت او دولت نه شته، خو القاب شته: جمهور رئیس(!) او د دفاع وزارت(!) اسلامي اردو، د وسله والو پوځ اعلی قوماندانې او دې ته ورته نومونې اورېدل کېږي. له دفاع وزارت سره د افغانستان نوم اخیستل کېږي (د افغانستان د دفاع وزارت) خو د دفاع غړیې یوازې د کابل ښار له څو ناحیو څخه پورته کېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعلاميو کې يې دا ټکي هم راغلي وي: ((که چېرې مخالفين د کابل پر ښار خپلو راکټي حملو ته دوام ورکړي، نو د اسلامي اردو ځواکونه به د کابل شاوخوا ته نږدې ښارونه تر غوځو هوايي بمباريو لاندې ونيسي)) مقصد يې ميدان ښار، چهاراسياب او د لوګر ولايت مرکز دی. د دوی په فکر، چهاراسياب، ميدان ښار، لوګر او د هېواد نورې سيمې چې د مخالفينو په لاس کې دي، هغه افغانستان نه ګڼل کېږي. له کابل راډيو څخه داسې خبرونه هم اورېدل شوي: ((د اسلامي اردو ځواکونو او مجاهدينو تېره شپه او نن سهار د غوځو او ځپونکو عملياتو په نتيجه کې د ناولو وملېشو له وجود څخه يو کلی په بشپړ ډول پاک کړ، د دې عملياتو په نتيجه کې چې په ډېرې لوړې او عالي روحيې سره ترسره شول، د دښمن دوه ټينګ سنګرونه او د هغوی يوه زياته اندازه سپکه او درنه وسله د اسلامي اردو د ځواکونو لاسته ورغلې ده.))

دا د اسلامي اردو د ځواکمنۍ جاج و، چې يو کلی يې له مخالفينو څخه نيولی و او د دفاع وزارت بيا د خپلو ښارونو اوسېدونکو ته اخطار ورکوي، چې سخته بمباري به پرې وکړي. د نورو ملکو د دفاع وزارتونه خو يو بل ته د جنګ اخطار ورکوي او د خپلو سيمو او هېوادونو دفاع کوي، خو د کابل د دفاع وزارت بيا معکوس دی. که چا يوازې د سږکال د حمل له مياشتې راهيسې، کابل راډيو په پرله پسې ډول اورېدلې وي، نو داسې شپه به نه وي، چې د کابل د ادارې يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پيغام کوم بهر ملک ته نه وي خپور شوی. په دې پيغامونو کې هم د تسليت پيغامونه دي او هم د مبارکۍ.

دا سې وختونه هم راغلي، چې تنظيمي ادارې د يو هېواد مشر ته د مبارکۍ پيغام لېږلی، ورپسې د اسلامي اردو د ځواکونو او د مخالفينو ترمنځ د جګړې خبر خپور شوی او په خبر کې ويل شوي، چې دومره مو مړه، دومره مو ټپيان او دومره مو اسيران کړل. يوه ورځ دې ادارې د انګلستان د ملکې د زېږېدو د کاليزې په وياړ هغې ته د مبارکۍ پيغام لېږلی و، په پيغام کې د هغې روغتيا او د عمر د اوږدوالي غوښتنه شوې وه، خو همدا ورځ په کابل کې يوه غملړلې ورځ وه، تر شلو پورې کسان مړه او ټپيان وو، د فکر خاوندانو به ويل: ((افرين په دې اداره))(!) چې دلته د ورځې په لسګونو وژني او هلته د يو شخص د روغتيا او د عمر د اوږدوالي لپاره پيغامونه لېږي. دې ته ورته خبرونه نور هم زيات خپاره شوي دي.

د ۲۹/۸/۱۳۷۴ نېټه دې ادارې د مصر جمهور رئيس حسن مبارک ته په اسلام اباد کې د مصر سفارت ته د ايښودل شوي بم له امله د خواشينۍ او ډاډګېرنې پيغام لېږلی و. په پيغام کې ادارې د نوموړې پېښې له کبله د افسوس او خواشينۍ اسويلي ښکاره کړي وو، پر همدې ورځ په کابل ښار کې د جګړې له امله ۱۰ تنه مړه او ۱۲ تنه زخميان شوي وو، خو ادارې د هغوی پر حال يوه اوښکه هم تويه نه کړه. بله ورځ يې بيا په

(c) ketabton.com: The Digital Library

سعودي عربستان کې د امريکا پوځي اډې کې د چاودلي بم له امله د سعودي حکومت ته د خواشينۍ او ډاډ ګېرنې پيغام ورلېږلی و ، پر دې ورځ هم په کابل کې ۸ تنه هنرمندان او د طلوع کورس ۱۲ تنه شاګردان وژل شوي وو ، ددې پيغامونو له کثرت څخه د ادارې يو مقصد دا دی چې په خبرونو کې د ادارې نوم ياد شي، نور خو نه دوی پر هېواد حاکميت لري، چې دوی د هېواد بېلابېلو سيمو ته لاړ شي او له بېلابېلو قومونو سره وګوري او يا کومې ابادۍ، ودانۍ او يا هم د کوم علمي کار ډېره کېږدي، هغه سيمې چې د نوموړې ادارې تر کنټرول لاندې دي، په هغو کې هم د خير کوم کار نه ترسره کېږي، چې د ادارې مشران په پرانيستو کې برخه واخلي او نوم يې ياد شي، نو دوی ته يوازې همدا پيغامونه پاتې دي او بس. په پيغامونو کې د يادونې وړ بل ټکی دا دی چې داسې منظم شوي، چې هره شپه بايد يو پيغام وي مثلاً د اسد د ۲۸ نېټې په باب له يو هېواد څخه يو پيغام رالېږل شوی و ، څرنګه چې د پيغامونو لېږل او رالېږل زيات وو او هره شپه بايد د نامه لپاره يو پيغام نشر شوی وای، نو دا پيغام يې د سنبلې مياشتې په پای کې نشر کړ، چې يوه مياشت د هغې ورځې له مناسبت څخه تېره شوې وه. له ايران، هند ، چين، سوريې، البانيا ، امريکا ، ترکيې، اذربايجان، ارمنستان، سعودي، قطر او ځينو نورو مشهورو هېوادونو نه پرته ځينو نورو داسې هېوادونو ته هم پيغامونه لېږل شوي، چې هغه ګرد سره له

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان سره نه پخوا او نه هم اوس ډيپلوماتيکي اړيکي لري. د اکثرو پيغامونو متن کټ مټ يو شان وي، داسې فکر کېږي چې پيغامونه مخکې تر مخکې تيار ليکل شوي، يوازې د هغه هېواد او جمهور رئيس د نوم ليکل ورته په کار دي.

يوه بله اساسي موخه چې د کابل اداره يې له دې ډول پيغامونو څخه لري، هغه داده، چې دوی فکر کوي ځانته به مشروعيت او بين المللي ملاتړ ترلاسه کړي او بيا به خلکو ته ووايي هغه دی ټول ملکونه موږ په رسميت پېژني، خو په دې خبر نه دي چې ولس اوس پر ټولو خبرو پوره پوهېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جدي د ۶ نېټې غميزه
او د هغې مرکزي کرکټر

دا ليکنه د وفا جريدې د ځلورم کال په ۴۷-۴۸ ګڼه کې چې د ۱۳۷۴ل کال د جدي له ۱۰ نېټې سره سمون خوري، د (ا.نيازي) په مستعار نامه خپره شوې ده.

هره ټولنه او ولس ځانته د وياړونو، پرتمونو، نېکمرغيو، بدمرغيو، غميزو او کړاوونو شپې ورځې لري. دا پېښې او يادونه د ولس په ذهن کې انځور شوي وي او له يوه نسل څخه بل ته انتقالېږي. څرګنده خبره ده چې پېښې په خپل سر نه رامنځته کېږي، اشخاص او د ژوند نور پېچلي شرايط د پېښو د رامنځته کېدو سبب ګرځي او د پېښو په لړۍ کې نور اشخاص روزل کېږي. هغه اشخاص چې د ذهني، فکري، اخلاقي، اجتماعي او نورو ښېګڼو له پلوه کمزوري وي او لويو کارونو ته لاس اچوي، نو نتيجه يې ډېره کرغېړنه او بدمرغه راوځي. دا ډول اشخاص د منفي کرکټرونو په توګه د ولس په ذهن کې ځای نيسي او ولس ته د وراړول شوي درد او زيان له کبله د هغو د سختې کرکې سبب ګرځي. زموږ د هېواد د معاصر تاريخ تر ټولو بدمرغه ورځ د ۱۳۵۸ لمريز کال د مرغومي شپږمه نېټه ده. د دې غميزې مرکزي کرکټر ببرک

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارمل دی، چې پر نوموړي نېټه د شوروي اتحاد د سرو لښکرو په زور د کابل پر تخت کېنول شو.

((ببرک کارمل د جنرال محمد حسین خان زوی د بګرامیو د کمریو او سپدونکی و، د ببرک کارمل د نیکه محمد هاشم پلرونه له کشمیر نه کابل ته راغلي دي. د بهرنیو چارو د پخواني وزیر عبدالوکیل نیکه، د نوموړي پلار (محمد حسین) حربي ښوونځي کې شامل او وروسته یې خپله لور هم ورته ورکړه)). ببرک کارمل د کابل پوهنتون د حقوقو له پوهنځي څخه فارغ شوی او بیا یې د پلان په وزارت او ځینو نورو دولتي ارګانونو کې کار کړی دی. نوموړی د ۱۹۶۵-۱۳۴۳ کال د (خلکو دموکراتیک ګوند) د لومړۍ کنګرې له غړو څخه و. وروسته یې د (پرچم) په نامه یوه بېله سیاسي ډله جوړه کړه. ده د خپل سیاست د پیل له کلونو څخه د شوروي اتحاد له سفارت سره لار درلوده، په همدې وجه خو روسانو تر بل هر چا پر ده زیات باور درلود. دی د شوروي سفارت کار کوونکو ته دومره نږدې و، چې د هغوی په ډېرو خصوصي غونډو او مېلمستیاوو کې هم د ګډون بلنه ورکول کېدله.

د ((پلوشې)) جریدې د ۱۳۷۴ل کال ۳ ګڼه د سردار محمد داود خان د وخت د کابینې د یوه غړي له خولې لیکي: ((موږ په کابل کې د شوروي سفارت له خوا رسماً د ځینو خبرو لپاره نوموړي سفارت ته بلل شوي وو، کله چې سفارت ته ورد ننه شو، نو د سفارت کار کوونکو موږ ته هرکلی ووایه، د هرکلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویونکو په ډله کې دی (کارمل) هم، لکه د سفارت د یو غړي په توګه ولاړ و)).

((جګړن ولادیمیر کوزیچ کین چې په ایران کې د افغانستان په ارتباط د کې.جي. بي مامور و ، د ۱۹۷۲کال د نومبر پر ۱۱ نېټه له بي بي سي سره د یوې مرکې په ترڅ کې دی د کې.جي.بي یو لوړ رتبه مامور وباله)). د همدغو روابطو نتیجه وه چې دی په چکوسلواکیا کې د افغانستان له سفارت څخه په مخفي ډول مسکو ته بوتلل شو.

((د کې.جي.بي د جاسوسۍ ضد مشر تورنجنرال لوکین وايي: کې. جي.بي کولای شول، چې د ټولنو او افرادو په خصوصي او عمومي تاریخ کې بدلون راولي او د کمانډو داسې افراد یې په واک کې وو ، چې د شوروي تر پولو د باندې هم په هر ډول تهاجمي او تروریستي عملیاتو لاس پورې کړي، چې له همدې قطعې نه یوه ډله چې په مستعار نامه (زینت) یادېدله، د سفارت د ساتنې په پلمه کابل ته ولېږل شوه او د جنرال ویکتور پاپوتین قوماندې ته ورکړل شوه.

نوموړی وايي: ((دمرغومي پر پنځمه نېټه د کې.جي.بي له مشر اندروپوف سره ناست و ، چې له کابل نه د کې. جي.بي نماینده د امین د وژلو او د عملیاتو د بریالیتوب خبر ورکړ، اندروپوف احساساتي و او ویې ویل چې کارمل ژر پیدا او د بیانیې متن ورته جوړ کړئ !)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا ((له تاشکند راډیو نه د حفیظ الله امین د وژنې اعلان له یو اشنا ستوني نه راووت او دا اعلان د مفصلې وینا په ترڅ کې د هغه له خوا د تاشکند د راډیو په څپو کې څو ځلې تکرار شو، چې وروسته یې خپلې غلطۍ ته پام شو، کابل راډیو یې قطع او خپله خپرونه یې د کابل راډیو په نامه کړه.

کله چې دی د امین له مرګ نه پوره ډاډه شو، نو د کې.جي.بي له مېلمستون نه له خپلو تښتېدلو ملګرو سره بېرته کابل ته راوستل شو او پر تخت کښېنول شو.

برژنیف او روسي مشرانو د یو تلګرام په ترڅ کې ده ته د بریالیتوب مبارکي ورکړه.))

کله چې دی د کابل پر تخت کښېنول شو، بیا نو ده په زغرده د شوروي اتحاد پر دوستۍ او اړیکو ویاړ کاوه، ان دا چې د یوه محفل په ترڅ کې یې د ګرمو احساساتو په وجه خپل هر څه په ډاګه کړل.

نوموړی د روسپالنې په مینه کې دومره ډوب و چې ان د خپل زوی نوم یې (واستوک) ایښی و او د شوروي اتحاد دوستي یې تلپاتې او خلل نه منونکې بلله.

سره له دې چې ده د جدي د ۶ نېټې پېښه د انقلاب نوی بشپړتیايي پړاو باله، خو د دې پړاو په بري کې یې د شوروي له رول څخه په خپله پرده اوچته کړه. دی وايي: ((هر گاه کمکهای بی شایبه و برادرانه اتحاد شوروي سوسیالستی نمیبود، انقلاب پیروزمند ثور وارد مرحلهء نوین خود

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمیگشت و امروز نه تنها در افغانستان، بلکه در منطقه یک فاجعهء عظیم تاریخ رُخ میداد)). (کابل کالنۍ، ۱۵مخ، ۵۸-۵۹ کال ګڼه).

نومورې د ګران هېواد د ویاړونو، پرتمونو او رزمونو د ماضي پاڼې نه وې لوستې او د هېواد ژوند او بقا یې په ((ستر شوروي اتحاد)) پورې تړله. په سلګونو ځله به یې په رسمي او خصوصي غونډو کې دا خبرې تکرارولې: ((که د شوروي اتحاد د محدودو قواوو شته والی نه وای نن به زموږ هېواد د امپریالیزم خولې ته لوېدلی وای)). (کابل کالنۍ ۵۸-۵۹کال ګڼه، ۱۱۷مخ)

((در حالی که استقلال ملی کشور ما را خطر جدی ناشی از تجاوزات امپریالستی تهدید میکرد یکبار دیگر دوست بزرگ و ازموده مردم افغانستان، اتحاد شوروی درکنار ما قرار گرفت)). (کالنۍ، ۱۸۹مخ)

ده د خپل هېواد عظمت، غیرت او همت ته نه کتل، یوازې جغرافیایي حدود، د نفوسو د شمېر څرنګوالی او ځینو مادي وسایطو یې د ذهن سترګې ورپټې کړې وې، ځکه یې نو پخپلو خبرو کې خپل هېواد ډېر کوچنی او خپل دوست هېواد(!) یې ډېر لوی معرفي کاوه. ((کمک بلاعوض خلقهای شوروی به مردم افغانستان نمونهء برجسته است در مناسبات بین المللی که از روابط حسنه یک کشور بزرگ و کبیر با یک دولت کوچک...)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده زیات زیار ایسته چې د ژوند په ټولو چارو کې د شوروي اتحاد له تجربو او کړنو نه ګټه پورته کړي، که د افغاني ټولنې له ژوند چارو سره سمون خوري او که نه؟ دا نو بېله خبره ده، د ده هڅه دا وه چې د دوو بېلابېلو ټولنو ژوند هماهنګ وښيي او په اصطلاح د شوروي اتحاد له تجربو څخه ګټه پورته کړي، نو ځکه به يې په زياتو غونډو کې د شوروي پر تجربو ټينګار کاوه. د ښځو يوې غونډې ته د خبرو په ترخ کې ددې تجربو يادونه او د ځوانانو يوې غونډې ته ددې تجربو د يادونې ترڅنګ د شوروي ځوانانو د کمسومول له سازمان څخه مننه څرګندوي: ((بشريت مترقى تجارب ارزشمند در ارتباط باجنبش زنان اندوخته است، در زمينه بيش از همه تجربه تاريخى کشورهاى سوسيالستى و در درجه اول اتحاد شوروى ارزش والا و بزرگى دارد)).

((اجازه راکړئ چې د هېواد د ځوانانو د دغې سترې غونډې او پيوستون په کار کې د زړه له کومې د ښو او لويو برياليتوبونو هيله وکړم او يو ځل بيا د سوسيالستي هېوادونو او د نړۍ د نورو هېوادونو د ځوانانو د بين المللي سازمانونو په سر کې د شوروي اتحاد د لينني کمسومول سازمان مخکښو استازيو ته خپلې مننې څرګندې کړم)). (کالنۍ، ۲۱۲مخ). ده به تل د خپلو خبرو په ترخ کې پر څو خبرو باندې ډېر ټينګار کاوه: ((د افغان شوروي دوستي)) او ((د انقلاب نوی پړاو)). ده په دې يادونو کې د افراط تر وروستۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بریده ځان رسولای و. ((اگر مرحلهء نوین انقلاب صورت نمیگرفت، اکنون افغانستان در نقشهء سیاسی جهان وجود نمیداشت)). (کالنۍ، ۲۸۳مخ) ((دور نمای دوستی افغان و شوروي خلل ناپذیر وخدشهء ناپذیر است و از یک پیروزی به پیروزی دیگر موج به موج به طرف تکامل و استحکام خود پیش میرود)). (کالنۍ، ۳۱۲مخ)

دی د جدي تر ۲ نېټې وروسته شوروي ته د خپل سفر اهمیت داسې څرګندوي: ((د ثور انقلاب د نوي پړاو تر بریالیتوب وروسته په بین المللي لحاظ زموږ لپاره ستره سیاسي پېښه هماغه شوروي اتحاد ته زموږ د ګوندي او دولتي لوړې رهبرۍ د هئیت سفر او په مسکو کې د افغانستان او شوروي اتحاد د خبرو بریالي سرته رسول وو، د دغو خبر اهمیت د اوسنۍ شېبې د خبرو له چوکاټ څخه ډېر لوړ دی او ځینو برخو کې د دوه اړخیزو اړیکو له چوکاټ څخه هم لوړ ځي)). (کالنۍ، ۲۷۸مخ).

که په پورته عبارت کې د ((چوکاټ)) کلمې ته ځیر شو، نو ډېرې سپورې ماناوې ځنې راځي، په عادي ورځنۍ محاوره کې هم له (چوکاټه وتل) په منفي مانا کارول کېږي، خو ده د کلمو پرځای کارونې ته هم پام نه دی اړولای، هغه ((دوستي)) چې له چوکاټه ووځي، نو طبیعي ده چې نور څه ترې راولاړېږي.

بله خبره چې ده د هغو په باب بېلابېل متضاد نظرونه څرګند کړي، هغه د شورویانو د راتګ مساله وه، سره له دې چې موږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته یادونه وکړه. ده ویلي: ((هرگاه کمکهای بی شایبه و برادرانه اتحاد جماهیر شوروی سوسیالستی نمیبود انقلاب پیروزمند ثور وارد مرحلهء نوین خود نمیگشت)). (کالنۍ، ۱۵مخ). خو بیا به یې هم کله کله دا د افغانستان- شوروي د ۱۹۷۸ کال د دسمبر د ۵ او د ۱۳۵۷ کال د قوس د ۱۴ نېټې د تړون پر اساس چې د ده په قول د دواړو هېوادونو د حکومتونو ترمنځ شوی و، راغلي، کله به یې ویل چې د ملګرو ملتونو د منشور د (۵۱) مادې پر اساس راغلي، خو کله چې به د هېواد په دننه کې انتقادونه او فشارونه پرې تر حده زیات شول، نو بیا به یې ویل چې دا خو ((امین راوستي))، دا خبرې به ده هغه وخت کولې، چې نورنو د روسانو او پر خپل بري ورته شک پیدا شوی و. د خپل قدرت پر لومړي کال خو یې ځان د شوروي اتحاد یو وجود باله دا ویاړ(!) یې چاته نه ورکاوه او همدا به یې ویل: ((در این دوستی و در این روابط میتوانیم بگویم که هیچ قدرت درجهان اعم از ارتجاع سیاه، امپریالیزم جهانی، شوونیزم چین و دیگر نیروهای طاغوتی هرگز نمیتوانند کوچکترین خدشه وارد سازند)). (کالنۍ، ۴۳۳مخ) ((زنده باد دوستی خلل ناپذیر جمهوری دموکراتیک افغانستان و اتحاد شوروی دوست و برادر جاودان و همیشه گی ما!)). (کالنۍ ۴۵۲مخ)

د اسوشیتد پرس خبریال له ده څخه پوښتنه وکړ: ((قسمی که جلالتمآب شما فرمودید و قبلاً گفتید که امین ایجنت

(c) ketabton.com: The Digital Library

امپریـالیزم امریکـا بـود پـس او چـرا قشـون شـوروی را در افغانستان دعوت کرد؟)).

جواب: ((حفیظ الله امین ایجنت امپریالیزم امریکا از اتحاد شوروی طلب کمک قطعات محدود نکرده بود، بلکه این کمک به اراده و تصویب نزدیک به اتفاق آرای شورای انقلابی جمهوری دموکراتیک افغانستان صورت گرفته است)). (کالنۍ ۳۲۵مخ)

دلته که له انقلابي شوری څخه مقصد د نورمحمد تره کی ((انقلابی شوری)) وي، نو د هغه پر ژوند خو روسانو رانغلل، نو د هغه تر مرګه وروسته روسانو د هغه ترون عملي کاوه؟ او که د امین د وخت انقلابی شوری څخه یې مقصد وي، نو هغه خو دی خپله ردوي چې امین نه دي راغوښتي. بله عجیبه خبره خو داده چې راغوښتي هغو دي(!) خو قدرت ته یې دی ورساوه!؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل: رنځونه، مرګونه او کړاوونه

دا لیکنه له پېښوره د خپرېدونکې وفا جریدې د پنځم کال په ۷-۸ ګڼه کې چې د ۱۳۷۴ل کال د کب ۱۰ نېټې سره سمون خوري، د(نیازي) په مستعار نامه خپره شوې ده. دا لیکنه په کابل کې د همغه مهال د حالاتو تصویر کاږي.

په کابل کې د ژوند د سختوالي، تنګوالي او نورو کړاوونو په وجه خلک له ډېرو ستونزو سره مخ دي. دې ستونزو خلک ډول ډول کارو ته مجبور کړي دي، د چا کوکې پورته شوې، د چا فریادونه، چا چور وکړ، څوک چور شول، څوک مړه شول او چا د مړو په شتمنیو د ژوند د هوساینې چارې برابرې کړې. ژوند د افراط او تفریط له څپو سره یوځای شو، اوس نو په ښار کې هره ورځ یوه نه څو داسې رنګینې متضادې، خندوونکې او ژړوونکې پېښې پېښېږي، چې د انسان عواطف دردوي او خوځوي.

څو موده دمخه د کابل د موسی کلا یوه مسجد ته یو څوک د شپې ورننوتی و، د مسجد غالۍ او نور فرشونه یې وړي وو. سهار چې لمونځ کوونکي مسجد ته دننه شول، ګوري چې مسجد کې فرشونه نه شته، کله چې لږ رڼایي شوه او د مسجد

(c) ketabton.com: The Digital Library

دروازې ته يې پام شو ، نو په يوه کاغذ کې په روښانه ډول ليکل شوي وو:

((زه ډېر مجبوروم، نو ځکه مې د مسجد سامان او فرشونه يوړل، هر کله چې زما مجبوريت رفع شو ، نو مسجد ته به دا شيان بيا واخلم او را به يې وړم. په احترام)).

د روان کال د مرغومي پر مياشت په کابل کې قحطي او قيمتي د يو شمېر کورنيو د ژوند د ورځينيو چارو د خړوبولو تنابونه دومره سست کړي وو ، چې نور نو د ټينګولو نه وو ، ان دا چې ځينې کورنۍ د خپلو ماشومانو په ساتنه پکو شوې دي. د خيرخانې مېنې يوه جامع مسجد ته يو سړي خپل دوه تنه ماشومان راوستل او په مسجد کې پر ناستو لمونځ کوونکو يې غږ وکړ: ((هر څوک چې دا ماشومان ساتلای شي، د ټول عمر لپاره دې ځان سره بوځي)). دې ته ورته پېښې د کابل په نورو جوماتونو کې هم شوې دي.

په همدې ساړه ژمي کې نه يوازې په مسجدونو ، بلکې په نورو عامه ټولنو او بازارونو کې هم د ماشومانو د سپارلو خبرې شوې دي. د روان کال د دلوې مياشتې په لومړيو وختونو کې، د کابل د پښتني تجارتي بانک مخې ته، يو سړي خپل ماشومان ترلاسه نيولي وو او په زوره زوره يې چيغې وهلې: ((او خلکو راشئ ! دا ماشومان ځان سره بوځئ ! زه نور ددې توان نه لرم، چې دوی ته ډوډۍ ورکړم، په تن يې پټ او په نس يې ماړه کړم، دا مري، زه د دوی قتل په خپله غاړه نه شم

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیستی، څوک چې ددې توان لري، دا دې بوځي ! که نه نو دا خو مري، بیا به نو قتل د دوی پر غاړه وي، ما خو خپله غاړه خلاصه کړه، نوره مو خپله خوښه)).

د قحطۍ او قیمتۍ مرګ او درد تر څنګه یخنۍ هم پر ښار خپله خوله لګولې ده. د سون مواد په ډېره لوړه بیه خرڅېږي. په همدې وجه خلک مجبور دي، د سون له هغو موادو څخه هم ګټه پورته کړي، چې له ځارویو څخه لاسته راځي، د کابل ښار یو تن تحصیل کړی ښاري، ددې موادو د لاسته راوړلو داستان داسې بیان کړ: ((څو موده دمخه په دې لټه کې وم، چې د سون نسبتاً ارزانه مواد لاسته راوړم، چا راته پته راکړه، چې د ښار په څنډو کې له شپنو سره د ګډیو، مېښو او وریو پچې پیدا کېږي، تیارې یې په بوجیو کې اچولې او د بوجیو په توګه یې خرڅوي، سره له دې چې د سون دا مواد هم ارزانه نه وو او د چا خبره د کشمشو په بیه خرڅېدل، خو مجبوریت و، وامې خیستل، ټولې څلور بوجۍ شوې، ښار ته راروانې یوې لارۍ موټر کې مې دا بوجۍ واچولې او زه پرې له پاسه کېناستم، څو دقیقې لا نه وې تېرې شوې، چې موټر ودرېد او یو ټوپکوال رادمخه شو، سر له واره یې پوښتنه وکړه، دا څه شی دي؟ او د چا دي؟ ما نو په ډېر جرئت وویل: دا خو د وریو پچې دي، کور ته یې وړم سېزو یې. نو ما ته رابرګ شو، هله راشه ددې محصول راکړه، ما ویل پچې ! دې پچو د پچو مې محصول لیدلی نه دی، سړی ډېر په قهر شو او راته یې وویل: ډېرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرې مه کوه ژر شه هله د بوجۍ په سر زر افغانۍ راکړه، ما چې فرياد کاوه سړی راته نور هم بدو رګی کېده، نو په پای کې مجبور شوم څلور زره افغانۍ مې ورکړې او کور ته راغلم.))

په کابل ښار کې د نورو بدمرغيو ترڅنګ غلا، اختناق، وژنې او نورې ناروا چارې هم خپل شتون وخت پر وخت ثابتوي، څو موده دمخه يو وسله وال ګروپ د خيرخانې مېنې يو کور ته داخل شو، دوی غوښتل چې پر رڼا ورځ ددې کور يوه پېغله وتښتوي، سره له دې چې په دې کور کې پر دې وخت د کور مشر او کوم بل نارينه نه و، يو ميل وسله، همدا پېغله او تقريباً يو دولس کلن کوچنی موجود وو، کوچنی او پېغله چې د وسله والو کسانو په نيت پوه شول، نو کوچني وسلې ته لاس کړ، ددې وسله والو کسانو قوماندان يې مړ او څو نور يې ټپيان کړل او پاتې نور وتښتېدل. دا ډول پېښې نه يوازې په کابل کې دي، بلکې د هېواد په ګوټ ګوټ کې دې ته ورته پېښې هم ترسره شوي او تر سره کېږي.

د کابل ترڅنګ په ولاياتو کې هم د غلاوو، تالاوو او بدمرغيو بازار تود دی، د مثال په ډول:

د لغمان ولايت د الينګار ولسوالۍ د (سيد کلا) نومي کلي کې د شپې د سپکې وسلې پرله پسې ډزې وشوې او بيا وروسته پته ولګېده چې: ((په نوموړي کلي کې يوه کور ته چې يو غړی يې ايران ته د مزدورۍ لپاره تللی و، څه پيسې رالېږلې وې، وايي چې غله له دې رازه خبر وو، نو د شپې درې تنه له

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسلو سره دي کور ته ور واوښتل، د کور مېرمن پرې وېښه شوه، غله د پيسو غوښتنه کوله، دې غيرتي مور هغه له اوږدو وېښتانو ونيوه، وسله يې ترې واخيسته او راچپه يې کړ، غله سمدلاسه خپل بل ملګري ته چغه کړه ! هله وله يې چې مړ يې کړم او نه مې خوشې کوي، هغه چې کله دزوکړ، نو خپل ملګری يې په پښه وويشت، غله چغه کړه: زه دې وويشتم ښځه پاتې ده، ښځې لکه زمری غوندې غل کلک له وېښتو نيولی و او کشاوه يې، دې بل غله بيا ماشې ته ګوته وروړه، ماشينګنه يې ضربه کړه او د ښځې له زړه او ګوګله ګولۍ ووتې. ښځې خپل روح خدای(ج) ته وسپاره او په ابدي خوب ويده شوه. غلو د شهيدې له منګولو څخه د غله وېښته خلاص کړل او خپل ټپي يې پر شا واچوه، پکول، څپلۍ او کلاشينکوف ورڅخه پاتې شول او خپله وتښتېدل، غلو لا خپل ملګری تر يوه ځايه نه و رسولی چې ساه يې وختنه، کله چې د لغمان چاروا کي خبر شول، نو د غلو اقارب يې ونيول، د غله مړی ډېر ځنډ په لغمان ښار کې د عامو خلکو مخې ته پروت و او ټولو پرې لعنت وايه، د يوه کلي خلک هم حاضر نه شول چې په خپله هديره کې د هغه مړی پرېږدي. داسې اوازې هم وې چې د غله مړی بيا په پټه په يوه باغچه کې ښخ کړای شوی و، خو کله چې خلک خبر شوي وو، د شپې څوک ور اوښتی و او قبر يې ورته لوڅ کړی و. د لغمان چاروا کو هڅه کوله چې دده نور ملګري ونيسي او په عام محضر کې يې په سزا ورسوي، ځينې ګونګوسې وې، چا

(c) ketabton.com: The Digital Library

وې چې غله يې نيولي دي، نن او سبا به ورته سزا ورکړ شي، چا وې چې تښتېدلي دي، خو تر اوسه پرېکونې خبره نه ده شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل بیا په وینو ولمبل

دا لیکنه هم له پېښور څخه خپرېدونکې وفا جریدې د پنځم کال په ۲۵-۲۲ ګڼه کې چې د ۱۳۷۵ل کال د چنګاښ له ۲۵ نېټې سره سمون خوري، د (نیازي) په مستعار نامه خپره کړې ده.

نن یو ځل بیا سېزل شوې او لمبه شوې کابل د خپلو بچیانو (سلو) جنازو ته اوږه ورکړه. دا لومړی ځل نه دی چې له دې ښار نه دومره جنازې پورته کېږي، دا څلورم کال دی چې هره ورځ د دې ښار د سیاسي سوداګرو ترمنځ د سرونو سودا کېږي، هره ورځ پر دې ښار د مرګونو سېلۍ ګرځي او هره ورځ د غمونو یوه نوې ټکه راغورځېږي.

د کابل ښاریان هغه قربانیان دي، چې هم په جوړه کې زیان مومي او هم په جګړه کې. یو لیکوال د یوه ښاروي (پسه) له خولې لیکلي وو: ((زه نن ډېر خفه یم))، چا ورته وویل چې ولې؟ او په څه دومره پرېشانه یې؟. پسه په ځواب کې ورته وویل: ((خبر به یې چې نن زموږ د کلي د دوو لویو خانانو د پخلاینې ورځ ده. دا هغه خانان دي چې کلونه کلونه یو د بل وینو ته تږي ناست وو او یو د بل ډېر کسان یې وژلي دي. موږ ته پکې هم ډېر زیات زیان رارسېدلی و. خو نن نه پوهېږم د کوم مجبوریت له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې سره پخلا شول او يو بل ته يې د دوستۍ لاسونه ورکړل، نو ته ولې د دوی پر دې دوستۍ خفه يې؟ پسه پر خپلو شونډو يوه مړاوې او مړګنۍ خندا تېره کړه، څنګه به خفه نه يم؛ ددې خانانو پخلاينه نن د ډېرو شاندارو مراسمو په ترځ کې ترسره کېږي، هلته به يو خان بل ته د دوستۍ لاس ورکوي او يو بل به غېږ کې نيسي، کله چې دوی سره لاسونه ورکړل، نو دغه مهال ما د دوی په پښو کې حلالوي چې وينه توييه شي او نوره دښمني پای ته ورسېږي.))

کابل ښاريان چې د څه کم دوو لسيزو او په تېره بيا د تېرو څلورو کلونو د رنځورونکي ژوند درانه پېټي پر ملا کړوپ کړي دي. دا پېښنه په بېوسه نظر څارله، څو ورځې دمخه د خلکو په ذهنونو کې د کومې غميزې څرکونه لګېدل، زه هم ددې پېښې يو ليدونکی او شاهد يم. د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي په يوه ټولګي کې پر تدريس بوخت وم، د درسي ساعت تر پای وروسته محصلينو وويل: چې موږ سبا نه راځو! ما وې ولې؟: موږ ته کورنۍ اجازه نه راکوي ځکه چې د توغنديو د لګېدو احتمال حتمي دی. کله چې د چهارشنبې ورځ پوهنتون ته لاړم، نو پوهنتون له محصلينو تش و، ډېر لږ شمېر محصلين راغلي وو. زه له پوهنتونه ښار ته دعامه کتابتون پر لور رهي شوم. سره له دې چې د توغنديو د لګېدو امکان راته حتمي برېښېده، خو د يو ضروري راسپارل شوي څېړنيز کار لپاره مې هلته تګ ضرور وګاڼه. د سهار ۹ بجې وې، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اطلاعاتو او کلتور وزارت ته ورڅېرمه د بیهقي کتاب پلورلو غرفې ته چې ورسېدم، نو د دریو توغندیو لومړنی اواز مې ترغوږ شو، لږ تم شوم، بیا یې په نسبتاً لرې سیمو کې د لګېدو غږ راغی، بېرته راوګرځېدم، کله چې د پوهنتون تمځي ته راورسېدم، نو د نورو توغندیو د (ډم، ډم، ډم) غږ راغی، خلکو اخوا دېخوا لکه د مرغیو د بچیانو په څېر منډې وهلې، داسې لکه پر چنچڼو او یا هم د سیسیو پر بچیو چې باښه پرېوزي، ټول غلي غلي په دکانو او اخوا دېخوا ځایونو کې ننوتل. هر څوک (انسان) چې د کابل د خلکو دا حال ووینې، نو له سترګو څه چې له ذهن او زړه نه به یې هم ورته وینې او اوښکې وڅاڅي.

یو سرویس موټر په ډېرې وارخطایۍ په همدې تمځي کې ودرېده، په موټر کې پورته شوم او د پوهنتون پر لور رهي شوم، په لاره کې د توپونو د نورو پرله پسې ډزو غږونه راتلل او د اجل نیولو تر روحه یې ځان رساوه. کله چې پوهنتون ته ورسېدم، نو نیم ساعت وروسته یو چا دا خبر راوړ، چې د پوهنتون په تمځي (پل باغ عمومي) کې د دوو ټکسي موټرو ترمنځ توغندی ولګېده او دواړه له سورلیو ډکو ټکسیانو اور واخیست او ټول پکې ایره شول. یوه بجه شوه، له پوهنتون څخه د عملیې په موټر کې د کور (کارګري قصبې) پر لور رهي شوم. کله چې موټر د خیرخانې مېنې پنځه سوه کورنۍ ځلور لارې ته ورسېده، نو یو زیات شمېر نتلي، سپېره او رنګ الوتلي خلک موټر ته راوختل، یو سپین ږیری سمدلاسه په توبو او سپکو پیل وکړ، چا لا پوښتنه هم نه وه کړې، چې ده د ښار د مرګ ژوبلې داستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیل کړ، سره له دې چې عمر یې خوړلی و، خو همدا یې ویل (من امروز تولد شدم امروز تولد شدم) زما ترشا څوکۍ کې یو بل رنګ الوتي ځوان هم دا فریاد کاوه، هغه د سرحدونو چارو وزارت کارکوونکی و، په بنده بنده ژبه یې وویل: په خپلو سترګو مې ولید چې زموږ د وزارت د یو مدیر سر د هغه له تنې غوڅ شو، هغه په مینوبوس موټر کې ناست و، چې د توغندي یوه ګرمه او سره پارچه یې پر ستوني ولګېده او سر یې ورته له تنې څخه جلا کړ. په موټر کې خلکو دې ناستو حاکمانو ته دومره بد ورد ویل چې په لیکلي بڼه یې قلم او کاغذ له دود سره سم نه شي زغملای.

کله چې له موټر نه کښته شوم، نو د وزیر اکبرخان له روغتون څخه یو تن راغی، وویل چې: نن یې دې روغتون ته زښت ډېر ټپیان او مړي راوړل، د چا لاس نه و، د چا پښه، څوک پر یو ځای لګېدلی، څوک پر بل ځای، د یوه پښه لاندې زنګېدله او په چیغو چیغو یې ژړل. ډاکټرانو یوه خوا او بله خوا منډې وهلې، ټپیان ډېر زیات وو، یو ډاکټر چې د دې ماشوم او نورو زیاتو ټپیانو حال ولید، نو پخپله پرې ضعف راغی او له نورو ناروغانو سره یې ده ته هم سیروم چالان کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قدرت د انتقال مساله

دا لیکنه هم د وفا جریدې د پنځم کال په ۲۷-۲۸ گڼه کې چې د ۱۳۷۵ل کال د زمري ۹ نېټې سره سمون خوري، د (نیازي) په بدل نامه خپره شوې ده.

ځلور کاله کېږي چې په کابل کې د قدرت(!) د انتقال پر سر ټول هېواد لـه ستونزمن، دردمن او رنځوونکي حالت سره مخامخ شوی دی. جنگونه وشول، مرگونه وشول، جرگې وشوې، مرکې وشوې، دسیسې او معاملې وشوې، له جلال اباده تر اسلام اباده، له کابله تر پېښوره، او ان تر لوړې کعبې شریفې پورې عهدونه وشول، قسمونه وخوړل شول، سوگندونه یاد شول، پر قرآن لاسونه کېښودل شول، دا وشول او هغه وشول او... خو دا ټول یو په بل پسې په اوبو لاهو شول، د ملت هیلو، غوښتنو، اتلولیو او د ولس ټول پاتې مادي او معنوي شته د ایرو او خاورو پر ځلو بدل کړای شول.

له ظاهري پلوه دا ټول زیانونه د قدرت پر سر پر پاتې کېدو، د کابل د چارواکو ټینگار او د دوی د راپرځوني لپاره د دوی د مخالفینو د هڅو په پایله کې رامنځته شوي دي. په اساسي مانا خو په افغانستان کې حکومتي ځوک د ۱۳۷۱ لمریز کال د ثور پر میاشت د یوې دسیسې په نتیجه کې چې خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاروا کي يې هم د دې توطيې غړي وو ، وپاشل شو او برخه برخه د جهادي تنظيمونو لاسته ورغی. د او سنيو چارواکو برخه هم په دې وېش کې د ياد ور وه او د دوی برخه په دې هم درنه شوه چې د دولت(!) نوم ورته ورکړ شو. دغه راز روسي چاپ افغاني بانکنوټونه چې نور (تنظيمي حکومتونه) ترې بې برخې وو ، روسانو دا (نعمت)(!) پر دوی ولوراوه.

چارواکي په دې نظر وو ، چې له قانوني او نا قانوني لارې به د خپلو لاس لرلو وسلو او بې پشتواني نوټونو په زور خپل مخالفين ژر له منځه يوسي، بيا نو که هر ډول اداره وي، د دوی مخالفين به نه وي او ((ولس به له يوه انجام شوي عمل سره مخ وي)) خو دا سې ونه شول، د مخالفينو د مخالفت په نتيجه کې که پخواني مخالفين کمزوري او له دوی سره يې يوځای سياسي حيثيت ختم شو ، نو نوي او تازه دم مخالفين پيدا شول او ان تر دې پورې چې د چړې څوکه يې د چارواکو تر غاړې ورنږدې شوه، همدې فشارونو چارواکي په اصطلاح استعفی کولو ته جبراً متمايل کړل، دغه او هغه نېټه، دغه ورځ او هغه ورځ به يې د خپلې استعفی نېټې وټاکلې، خو هغه ورځ چې به رانږدې شوه، بيا به يې پرې وفا ونه کړه. په حقيقت کې خو خبره دا ده چې چارواکي نه استعفی کوي او نه دې ته حاضر دي او نه هم د استعفی کولو پوره وس لري، اوس راځو دې ته چې ايا چارواکي به دا خوندونه او دا خزانې بل چاته پرېږدي؟؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ویل دورانت امریکایي په قول: ((اپلاتون به ویل چې د وروسته پاتې ټولنو د اداري لپاره اشرافي او دکتاتوري حکومتونه په کار دي)) له اشرافي اشخاصو څخه د اپلاتون مقصد دا و، چې د دوی زیاتې غریزې مخکې تر مخکې مرفوع شوې وي او دکتاتوري یې د یوې وسیلې په توګه د دې ډول ټولنو لپاره ځکه غوره ګڼله، چې وروسته پاتې ټولنې له دکتاتورۍ پرته نه شي کنټرولېدی او زیاته دموکراسي کېدی شي هغو ته په انارشي بدله شي.

کله چې موږ د ځینو چارواکو فردي شخصیت ته ګورو، نو په هغه کې د یو سیاسي شخصیت ډېرې نیمګړتیاوې ترسترګو کېږي: یو دا چې دی له فکري او روحي پلوه دې حد ته نه دی رسېدلی، چې څوکۍ دې تر خپل شخصیت ټیټه وګڼي. اوس هم پر خپل شخصیت هر ډول داغونو ایښودلو ته تیار دی، خو مقصد چې دی پر دې کرسۍ پاتې شي، ځکه چې دا چارواکي د ټولنې له یو ډېر ټیټ قشر څخه دي. نو هغه څوک چې د اقتصادي محرومیت د غسې ټکلې غریزه ولري ایا دا خزانې چې اوس دی پرې ناست دی، ملت ته پرېږدي؟ د کابل ښار خو لا څه چې یوازې دوه سپین تعمیرونه او دا ډول د پیسو خزانې ورسره وې. هېڅکله به یې چاته پرې نږدي، نوم بدوالی او د شخصیت کوم سپکاوی چې د هغو د کړنو په نتیجه کې هغوی ته په برخه شوی، هغه باندې خو اوس د چا خبره سر هم نه ګروي ((اوبه چې په سر واوښتې څه یوه نیزه څه لس...)) له دې پرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم ځیز چې د چارواکو په فکر او شخصیت کې په عملي، ذهني او ضمني ډول لیدل کېږي او زموږ د ولس د ګټو خلاف او د کرکې وړ دی، هغه د هېواد د اکثریت قوم پر وړاندې د کینې او تعصب درلودل دي.

کوم کسان چې د ځینو چارواکو پر شاوخوا راټول دي، هغوی ټول خپله ګټه او ژوند په همدې جګړه کې ویني، ځکه چې اوس نه کوم قانون شته، نه کوم پارلمان، نه کومه پوښتنه او نه کومه ارزونه (ارزیابي). یو چارواکي په (د افغانستان بانک) کې یو ځانګړی حساب (۹۰۰۰) باب پرانیستی او دا د ده داسې باب دی، چې د پیسو د لګښت وجه یې څرګنده نه ده. داسې میاشت هم راغلې، چې یوازې له دې باب څخه یې له لس زره ملیونو نه نیولې تر پنځه لس زره ملیونه افغانیو پورې پیسې بېلابېلو اشخاصو ته ورکړې دي، نور حسابونه د پیسو خو لا څه کوې، هلته بل چارواکي ځانته بله پاچاهي جوړه کړې ده. د پیسو اصلي ټولواک هغه دی. پیسې له مسکو نه د باګرام هوايي ډګر ته راځي، څه چې یې زړه وي هغه هلته ستنوي او څه چې په کابل کې پکارېږي، هغه هلته لېږي. له دې پرته ځینې نور هم د پیسو د وېش صلاحیت لري. نو اوس که ځیر شو په هېڅ یو ملک کې هېڅوک د پیسو د داسې وېش صلاحیت نه لري، نو ایا چارواکي له دې خزانو څخه څنګه پورته شي؟

هسې د خبرو او مذاکرو له لارې د خبرو سیاسي حل یو انساني اصل دی او اکثره اشخاص هم ظاهراً په اخبارونو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرکو او خبرو کې د تفاهم او خبرو اترو له لارې د قضیې حل غواړي، ان چارواکي هم د سولې له لارې د خبرو فیصله کولو ویناوې کوي، خو په زړه کې خبره بله ده.

ځینې چارواکي او هم نور اشخاص په خپلو زړونو کې ښه پوهېږي، چې دا اشخاص هېڅکله له خپل دې او سني حالت نه لاس نه اخلي، خو بیا هم په متحد المال دول او د سیاسي نزاکتونو (!) لپاره جګړه مار هم د سولې خبرې کوي او سوله دوست هم. که واقعیت او حقیقت ته پام وکړو، له سیاسي نزاکتونو څخه سیاسي واقعیتونو ته مخ راواړوو، نو وبه وایو چې له دغو لارو چارواکي سقوط نه شي کولای؟ له هرې ممکنې لارې د بې پشتوانې روسي چاپ افغاني بانکنوټونو بندول او یا له هغو څخه د ځینو چارواکو د لاسونو لنډول د دې ادارې د سقوط عوامل کېدلای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یرغمل شوی ولس

دا لیکنه د وفا جریدې د پنځم کال په ۳۵-۳۶ ګڼه کې چې د ۱۳۷۵ل کال د تلې له ۹ نېټې سره سمون خوري، د (نیازي) په مستعار نامه خپره شوې ده.

څه کم پنځه کاله کېږي، چې د کابل پر ښار باندې د بېلابېلو جګړه مارو ډلو او تنظیمونو بېلابېله او پړاو په پړاو تنظیم واکي تېره شوې او تېرېږي. په دې موده کې په ښار کې تقریباً ټوله ملي شتمني او د ښار د خلکو اکثره شخصي شتمني د جګړه مارو ډلو له خوا چور شوې او یا له منځه وړل شوې ده.

په کابل ښار کې اکثره جګړې ((د کابل د دفاع))(!) په نامه ترسره شوې. هرې ډلې باندې به چې د بلې ډلې له خوا توغندي وویشتل شول، نو هغوی به دا بله غاړه ملامته کړه، چې پر کابل یې توغندي ویشتلي. که څه هم د دوی د ((د ښار د دفاع))(!) توغندي هم پر همدې کابل لګېدلي، خو دې غاړې به د ښار بله غاړه او سیمه چې د مقابل لوري په لاس کې وه، د کابل څه چې بېخي د افغانستان برخه نه ګڼله. د ساري په توګه د ۱۳۷۱ کال د ثور میاشتې پر ۴ یا ۵ ورځ د کابل له واکوالو څخه دوه تنه یو بل ته د مخابروي خبرو اترو په ترڅ کې اخطار ورکوي چې کابل ښار ته خپلې لښکرې راونه لېږي که نه دی به د کابل له ښار او خلکو څخه ((دفاع))(!) وکړي. همدارنګه یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل حزب د خپل ځان دفاع، د کابل د غرب د خلکو دفاع ګڼله او همدا رنګه نورو بېلابېلو تنظیمونو ترخپل لاس لاندې سیمې د خلکو د سر ومال د ساتنې او دفاع په نامه تر خپل واک لاندې ساتلې، خو حقیقت دادی چې ددې ډلو د موجودیت او ((دفاع))(!) په وجه د کابل هره برخه ویجاړه او هر ډول شتمني چور او وسېزل شوې. د خلکو سر ومال، عفت او عزت ته درانه زیانونه واوښتل. عجیبه خبره خو دا وه چې د خلکو د کورونو د دفاع په نامه د هغو کورونه چور، د سر او مال د ساتنې په نامه د هغو سرونه غوڅ او مالونه چور او عفت یې لوټ شو، خو د دفاع(!) هېڅ ډول پته ونه لګېده، خو که فرض کړو دا ((دفاع))(!) هېڅ نه وای، نو د کابل خلکو ته به څه زیان اوښتی وای؟ څرګنده خبره ده چې نه به څلوېښت زره ښاریان مړه شوي وای، نه به یو ملیون وګړي مهاجر شوي وای، نه به تقریباً اتیا زره کورونه او دوه زره لویې او وړې فابریکې او دستګاوې له منځه وړل شوې وای. عجیبه خبره خو دا وه چې د کابل ښاریانو څخه دا حق هم اخیستل شوی و، چې دوی په ډاګه ویلي وای چې ستاسو له ((دفاع)) نه مننه، خو موږ پرېږدئ چې په همدې بېدفاعۍ کې ژوند وکړو. کله کله خو داسې هم پېښ شوي، یوازې هغه سیمې چې د چارواکو تر ولکې لاندې وې، د کابل د ښار په نامه یادېدلې. مثلاً که د تنظیمونو له خوا به د ښار پر منځنۍ او یا شمالي برخه توغندي وورول شول، نو د کابل له راډیو څخه نیولې بیا تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو بهرنيو راډيوګانو پورې ټولو بـه پـر کابـل د توغنديو خبر خپور کړ، خو کله چې بـه د کابـل چاروا کو د کابـل پـر دريمې کارتې، جمال مېنې، سيد نورمحمد شاه مېنـې، رحمـان مېنـې، شاه شهيد او ان پر زړو مکروريانو توغندي او د الوتکو بمونـه وورول، نو بيا به په هغه تېر ځرنګوالي سره دا خبر نه خپرېده. د کابل هغه برخه چې د چاروا کو تـرلاس لانـدې وه، د هغـو ويانـد بـه ويلـې چې: ((د کابـل دفـاع))(!) زمـوږ حق دی. هغـوی کابـل همغـه سـيمه ګڼله چې د دوی تـر واک لانـدې وه. دوی د کابـل د جنـوب، جنـوب ختيـز او جنـوب لويـديز ورانـول د کابـل دفـاع ګڼله.

چـاروا کو يـو ځـل بيـا د کابـل ښـار او د هغـه ولـس، د خپلـې ساتنې او ځان پټونې وسيله وګرځوله. دوی د ښار د ګڼ مېشتو سيمو پـه منځ کې درندې او وژونکې وسلې ايښې او هـره شـېبه د مخالفينو پر مورچلو ګولۍ وروې. کله چې هغوی هـم د دوی پـه شان عمل ترسره کړي، نو دوی يو ځل بيا چيغـې پورتـه کـړې چې دا دی ښار يې وويشـتـه او ولـس يـې تبـاه کـړ، خـو خپلـه يـې چې د کابل ولـس د يرغـمل پـه څېـر د خپلـو توپونو او ټانکونو مخ ته ودرولی او تر شا يې پر خپـل رقيب ډزې کـوي. هغـه خپـل حق ګڼي. اوس د کابـل ښـار شـاوخوا پرتـې سيمې پـه ځانګړي ډول هغه سيمې چې هغه د مخـالفينو لاس کې دي، هغـه د دوی پـه نظر د افغانسـتان خـاوره نـه ګڼـل کېـږي او نـه هلتـه افغـانـان اوسـېږي، د هغـو سـيمو ورانـول او ويشـتـل دوی تـه هـېڅ دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس یو ځل بیا د کابل ښار او د هغو د اوسېدونکو کورونه د مورچلونو حیثیت لري، چې له دې ځایه د دې ښار چار واکي پر خپل دښمن ډزې کوي، خو هغوی پر دې ځای د ډزو کولو له کبله ګناهکار دي. د کابل ښاریانو ته یو ځل بیا دا سوال پیدا کېږي، چې د دې ((دفاع))(!) ازرښت به څه وي، چې زموږ د کورونو له بامونو مو مورچې جوړې کړي او موږ ټول دې د خپل توپ مخې ته د یرغملیانو په شان ودرولي یو او ځان دې زموږ ترشا پټ کړی دی؟ مهرباني وکړه یا وړاندې لاړ شه او یا شاته لاړ شه! موږ له دې ((دفاع))(!) څخه په نه دفاع خوښ یو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غني، غني دی

دا ليکنه له کابله خپرېدونکې (هنداره) جريدې د ۱۳۷۵ل کال د غويي پر ۱۲مه په خپله اتمه گڼه کې خپره کړې ده.

کله چې د پښتون ملت د ستړي ژوند د تاريخ پاڼې را اړوو، نو وينو چې دې کړېدلي، دردېدلي، سوزېدلي، خو وياړمن ملت د څومره غميزو توپانونه زغملي او زغمي يې.

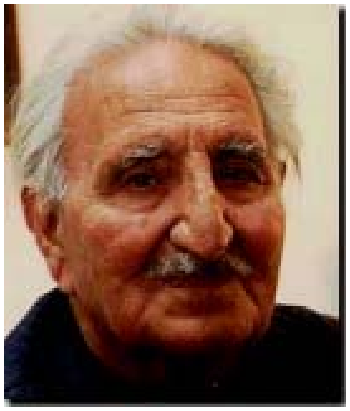

څومره چې د طبيعت ناخوالې او کړاوونه زيات شوي، همغومره لوی څښتن تعالی دې ملت ته د تورې او قلم داسې ډالۍ ښبنلې، چې د هر يرغل او هر توپان پر وړاندې يې خپله شمله هسکه ساتلې ده.

کله يو وخت د امير پولاد سوري زوی؛ امير کروړ جهان پهلوان په يوه تن له سلو جنگاورانو سره جنگېده او د غور پر غرونو به ((زه يم زمری پر دې نړۍ له ما اتل نسته- پر هند و سند و پر تخار و پر کابل نسته- بل پر زابل نسته- له ما اتل نسته)) پرتمينه سندره زمزمه کېده، غرج و باميان، تخار و

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرات د ده د تورې د څلا ، پوهې او لوريښې تر سيوري لاندې ژوند تېراوه او ان تر ((رومه)) پېژندوی و ، نو بل وخت خو بيا سلطان شهاب الدين غوري او شېرشاه سوري د پښتنو د عظمت او پرتم بيرغ د نړۍ د ((سرو زرو مرغۍ)) او ((خم)) (هندوستان) په زړه کې ورپاوه.

که يو مهال (هوتک بابا) پښتانه زلمي د مغولو د يرغل پر وړاندې د خپل هېواد د پت ساتلو لپاره ننګ ته رابولي:

((پر سور غر بل راته نن اور دی- وګړيه جوړ راته پيغـــــــــور دی

پر کلي کور باندې مغول راغی- هم پر غزني هم پر کابـــــــــــــل راغـــــــــــی

آه د مرغــې غښــتليو راســئ– پــر ننــګ ولاړ د پښـــــــتونخوا ســــــــئ

تورې تېرې غشي تر ملا سئ– پر کلي کور باندې مغـــــــــــول راغـــــــــــی))

نو بل وخت خو بيا (روښان پير) هم د پرديو پر وړاندې د خپلې پوهې، همت او غيرت رپې اوچت کړې دی.

که يو وخت (ايمل خان) او (دريا خان) له مغولو سره په تاترو کې ډغرې وهلي او خان علين مکان (لوی خان خوشال خان ختک) د لويې پښتونخوا په غرونو کې د خپلواکۍ د باز او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاهین وزرې خورولې او په همدې هیله له یوه ځولۍ ارمانونو او هیلو سره د داسې غره په لمن کې ځان له ابدیت سره یوځای کوي، چې د مغولو د سورو د اسونو ګرد، دده پر قبر پرېنوزي، نو بل وخت یو بل لوی پښتون (میرویس نیکه)(رح) د پښتنو د برم شمله اوچتوي، د ګورګیانو د وحشت برجونه نړوي، تر اصفهانه د پښتنو د واک عظمت خوروي او بیا پخپله (شاه حسین صفوي) خپل تاج له افغان فاتح (شاه محمود هوتک) سره غوره بولي.

که یو وخت نادر افشار د پښتون اتل سیدال خان ناصر سترګو ته چې د نور او غیرت سپرغۍ ورڅخه بادېدلې مخامخ کتلی نه شول او دواړه غبرګې سترګې یې د دوو په اور سرو دوکانو پواسطه ورڅخه را ایستلې، نو بل وخت غیرتي او لوی احمد شاه بابا تر ډهلي پورې د خپل پت او ابرو (پاني پت) جنګ ورساوه او د ایران د نیولو لپاره به خو په ((ډول په نغاره)) او خوشالۍ سره روان و.

خان عبدالغني خان ددغه ویاړمن او باتور ولس یو جنګیالی او فرهنګیالی استازی دی. غني په یوه داسې کورنۍ کې سترګې پرانیستي، چې د خپل ولس د ازادۍ لپاره یې شپه او ورځ پر ځان یوه کړې وه. غني له خپل بډایه شاعرانه فطرت سره په همدې ګرم سیاسي چاپېریال کې ځوان شو، شاعر شو، مصور شو، جنګیالی شو، فلسفي شو، ((لېونی)) شو او د ژوند د ډول ډول ناخوالو جامونه یې پر سر واړول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غنـي لا کـوچنی و ، چـې لـه شـعري مرغلـرو ډک تخيـل او شاعرانه فطرت يې زړګی وتخناوه، پـر ښکلا يې مـين کړ، پر ګلونو يې مـين کړ، له مينې سره يې مينـه وکـړه، خپـل روح او روان يې د مينې د زمـزم پـه اوبـو وويـنځـه او د جام تـر سيوري لاندې يې د قام د ارمانونو سندرې وويلې:

((زهــــر يـــــې څکــــل حــــرام ورتــــــه کتــــل
بـــــې مينـــــې ژونـــــدون دی، لکـــــه بـــــې سُـــــر ســـــتار))

غني د خپلې مينې لپاره د ښکېلاک پـه (پنجره) کې ډېرې چغې ووهلې، د زړه له وينو يې ((پلوشې)) جوړې کړې او خپله ورته (پانوس) (پانوس) شو.

کله چې د غني فردي، کورني او ادبي ژوند ته پام را اړوو، نو په لومړي ګام کې خو د سړي په سترګو کې دا تصوير تېروبېر کېږي، چې غني ګنې پـه يـوه مجللـه- وړانګينـه کـورنۍ کـې زېږېدلی، له دردونو، غمونو، کړاوونو او د زمـانې لـه ربړونو څخه ګوښې پاتې شوی دی. د غني انځور ورته پـه يـو داسې بڼه تداعي کېږي، چې يو ښکلی اشرافي شخص د سرو ګلونو پـه منځ کې د ورېښمين تخت لـه پاسه قلم پـه لاس د شعر نـاوې جوړوي، په څنګ کې يې صراحي او جام ايښي او غني يـوازې د شاعرانه تخيل په دريابونو کې ډوب دی، هو د غني په ښکلا او ښايست کې خو هېڅ شک نه شته: ((ډېر ښکلی و او د مور و پلار ډېر نازولی و. پر غاړه به يې د سرو زرو درنه اوبږه وه او پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښي غوږ به يې د سرو زرو والۍ وه، پر سر به يې تيله داره د پونډونو ډکه ټوپۍ او په ټوپۍ کې به يې يوه زرينه جوغه ټومبلې وه، چې د جوغې نه چاپېر به دوه درې د نظر ماتي تاويزونه تاو شوي وو.)) هو غني ښکلی و، د هغه په ښکلا د ډهلي، پاريس او لندن ښاپېريو زړونه بايلولي وو.

هغه له کوچنيوالي ډېر ښکلی و، خو د غني د ټکلي، سوزېدلي او غمځپلي زړه او روح څخه هغه وخت څوک ښه خبرېدی شي، چې په ورځو ورځو او شپو د غني د تخيل، اند او فکر په لوړو او ژورو کې د يانه (سفر) تکل وکړي.

غني غني دی، هغه د پښتو ادب يو داسې ناسپړلې خزانه ده، چې سپړل يې لا ډېر وخت غواړي او ژور فکر. کله چې د غني په نړۍ کې سفر کوو، نو لومړی غواړو د هغه زړه ته ننوزو او وګورو چې د غني د سرو ټپونو په دې کان کې څومره سکروټې او اورونه پراته دي:

د غني زړه چې د مينې له ګلونو ډک دی، تر هر څه دمخه خپل زړه د لوی خدای(ج) کور ګڼي، هغه د خپل زړه په هنداره کې د لوی خدای(ج) د قدرت وړانګېويني او دا هغه څه دي چې ده په بل ځای او مکان کې لاسته نه دي راوړي.

په جومات کې مې ونه موند - په مکه کې رانه ورک شو
خدای مې زړه کې راپيدا شو – چې مې مخ د يار کړ ښکل
دا هغه فکر او اند دی چې پر خدای پالنې ډېر ګروهمن (عقيده

(c) ketabton.com: The Digital Library

من) پوهان په دې نظر دي او (زړه) د مینې د پالنې او روزنې ځای او ساتنځای ګڼي.

غني د یو خوځند، حساس او دراک انسان په توګه د ژوند د ډېرو رمزونو راز ته متوجه دی، دی ژوند له غم او خوشالو، ګډ او له خندا څخه یو رغېدلی څیز بولي.

د لرغوني یونان د اتیکا دورې یو نامتو ډرامه لیکونکی (اشایلوس) وایي: ((په ژوند کې باید په هر غم پسې یوه ښادي او په هرې ښادۍ پسې یو غم راشي، چې د ژوند پانې مانیزې او رنګارنګ کړي.))

غني وایي:

چې په ژوند کې سختي نه وي – لکه بې مالګې طعام
چې په خوله کې خندا نه وي – لکه ډک د خاورو جام
ژوند نه خټه نه ماڼۍ وي – نه ډېرۍ د سرو لالونو
نه یاران نه معشوقې وي – نه باغونه د ګلونو
ژوند خو تله دي یو په مخه – غورځېدل او پاڅېدل دي
ټکې سوز او ټکې ساز – څه خندل دي څه ژړل دي.

قومپالنه او پښتونپالنه د غني د ژوند او شاعرۍ یو بل اړخ دی، د هغه د ځوانۍ په ژوند چې کله د پسرلنیو بارانونو وربدل پیل شول، نو له دې سره جوخت یې کورنۍ د خپلواکۍ د ګټلو او د ښکېلاکګرو له جغ نه د خپل اندو ژوند د ازادولو لپاره سیاسي مبارزه هم ښه په ګرمۍ سره روانه کړې وه. غني د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې ځوانۍ شېبې هم له همدې ايډيا څخه لوګې کړې ((د زلمي پښتون)) په نوم يې يو تحريک جوړ کړ، چې شاوخوا اتيا زره ځوانانو په کې ګډون درلود.

لکه څنګه چې د غني شعري سکښت او د ده د کلام له رواني او روحي مانا څخه ښکاري، غني د ګرمې وينې او ګرم احساس څښتن او رواني جوړښت يې د عامو پښتنو له جګړه ييز سايکلوژيک جوړښت پوره سمون درلود، نو د (عدم تشدد) د لارې په انډول يې د تورې په زور د دښمن ماتې غوره ګڼله، نو له دې کبله دده د اورني پښتني احساس، او د زړونو د پاچا (باچاخان) د عاطفې او احساس د ټکلارو ترمنځ ټکر منځته راغی. غني خان د خپل پلرني احساس او مينې تر سيوري لاندې خپله توره په ناهيلي زړه کېښوده او د شعر د نړۍ روحي ډاډ ځي ته يې پناه يوړه.

وايي پر هر چا چې غم زيات شي، نو دريو شيانو ته به مخه کوي: يا به شرابي کېږي، يا به لېونی کېږي او يا به شاعرۍ ته پناه وروړي.

نور غني هغه غني نه و، چې چا په پاريس، لندن او امريکا کې ليدلی و او نه هغه غني و، چې په ځوانه ځوانۍ کې د هند پارلمان ورته په يوه پښه ولاړ و. غني د قام د غمونو د هېرولو لپاره لکه خيام د جام سيوري ته پناه وروړې وه، او س نو يو ازې غني و او جام، د تخيل په وږمو پوښلې شاعرانه نړۍ او د خپل قام او ولس غمونه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدایـه شـکر چـې پیـدا دي لـه دې قـام کـړم
د پښــتون د نــر وجــود دي یــو انــدام کــړم
چـې خـړ مخـی ورور پښـتون سـینې لـه د رشـي
درنــه هېــر بــه ټـول ښایسـت د بحـرو بـر شـي

پــه والله چــې لــه جنتــه شــم راســتون
کــه کنځــل پــه کــې وانــه ورم د پښــتون.

لکه څنګه چې ښکاره ده، شاعر د عاطفې او احساس بچی دی، غني هم په خپل فردي ژوند کې د پلرنۍ- مورنۍ، مینې او عاطفې په سمندر کې ډوب و، د باچاخان عاطفي نړۍ، د غني د روح او روان ټول مزي داسې سره تړلي وو، چې د هغه ګرمه وینه او یاغي احساس یې مهار کړي وو. هغه د خپلې پلرنۍ مینې په څپو کې ډوب وو:
بابا ته:

ســتا خطونــه ټــول زمــا ســرته پراتــه دي
زه یــې لــولم هــره شــپه دوبــار دوبــار
کلــه خانــدم کلــه ژاړم لېــونی یــم
ای زمـا پـه بنـد کـې پـروت غریبـه پـلاره !
نه، تـه نه یې غریب تـه ډېر لوی او چت یې
مصــیبت دی ســتا عــزت تــه عــزت داره
خـدای بـه رحـم و پـه تـا بانـدې لـږ کـړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بـل بنـه زوی بـه یـې و کتلـی سـتا د پـاره
چې په تا کې کوم جوهر دی ما کې نه شته
سـتا نیکـۍ زمـا بـدۍ دواړه بـې شـماره
تـه سـالار یـې د کـاروان پـه نېغـه لار ځـې
زه کـوړ ځغلـم لکـه اوښـه بـې مهـاره
سـتا د زړه فـوارې ډکـې دي د مینـې
زمـا زړه دی وچ کـوهي نـه لـري داره
وهـي منـډې تـا پسـې خـو تـه هـم لـرې
وینـم سـتا ایلـه ایلـه د پښـو غبـاره
پـروا نـه شـته کـه پـه منډو منډو مـړ شـم
فقـط سـتا او د خپـل قـوم د نـوم د پـاره.

غني لکه څنګه چې دی د پلار په عاطفي مینه کې ډوب دی همدارنګه د مور د غم هغه تبې چې ده د خپل عمر په **٥** کلنۍ کې لیدلی و، د ژوند ترپایه ورسره ملګری و.

ګر چې خاورو کې دی پټ وجود ستا مورې
مـا تـه یادې هغه شان ستا سترګې تورې
مـورې ! سـتا لاسـونه مـا نـه نه دي هېر
چـې تکلـیف کـې بـه زمـا نـه و چـاپېر.

غني د یو مصور او انځورګر په توګه دا ځواک درلود ، چې د یو ټاکلي تخیل د زخمونو فوارې انځور کړي، د خوب شېبې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وینښه راواړوي او هغه څه چې په خولې نه شي ویل کېدی، د خوب په جامه کې د کاغذ پر مخ ترسیم کړي.

غني د (فریدون د مورخط) تر سرلیک لاندې په یو ښکلي شعر کې د خپلې مېرمنې د ښځینه احساس هغه نا ویلې او نا سپړلې عاطفي غوټې په شاعرانه ډول سپړلي چې تر اوسه لا په پښتني ټولنه کې د ښځې د اندروني احساس او درد بیان، یا د ښځو د نالوستوب، کملوستۍ او نا بشپړ کلام له کبله او یا هم د حیا او شرم د اور تر کړیو لاندې، همغسې په خپل زړه کې ساتل کېږي.

غني دا درد او د زړه خواله د خوب په بڼه انځور کړي او د یوې پښتنې مېرمنې د زړه د دردونو پوره عکاسي یې کړې ده:

هغه وایي: ((دا زما د واده په دولسم کال په ۱۵ تاریخ د جون د میاشتې ۱۹۵۱ زما صرف یو او یوازنی زوی فریدون ((رستم جنګ)) پیدا شو. د هغه مور د پېښور په هسپتال کې وه او زه لرې په هزاره کې ناجوړ پروت وم. هر وخت به چې د کوټې د دروازې په مخکې یو تور بدرنګه ټوپک او سنګین په لاس پولیس ولاړ وو. ټول جهان تور او تاریک وو، د وجود د ناجوړتیا سره مې روح هم د مایوسۍ اخري مقام ته رسېدلی و چې ناګهانه خبر راغی چې زوی دې وشو. ما وی ښه ده غني روک خو یې میرات خو نه یې.

د دغې ورځې د درد او د خوشالۍ بیان زه نه شم کولای، خو درد او خوشالۍ دواړه انسان ډېر ستومانه کوي او چې اخر مې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترګې د هوش دنیا ته پټې کړې، نو څه وینم چې د فریدون مور راغله او ماته یې یو خط په لاس کې کېښود.

دا هغه خط دی:

ما د دوو لپو خاورې تا له ژوند او جهان جوړ که
خپلې مینې داسې یوړم بل مې تاله جانان جوړ که
دا چې زه د وفا ډکه د جنون جهان له لاړم
دا مې لال هغلته ومونت د همه لالونو ښکلی
دا زما د غرور نخښه د هغو ګیلو جواب دی
چې به تا په ماښامي کې ماته کولې غلې غلې
دا ثبوت زما د مینې د ایمان او د وفا دی
دا زما روح چې روښان شو ، دده سترګې یې کړې بلې
دا تصویر زما د ژوند دی څه خندا ده څه ژړا ده
د شهباز و وزر شخ دی پوست سرونه د بلبلې
دا ثبوت د شاه د مینې، دا ازادي ده د غلام
دا انعام د ټولو ښکلی د هما او رنګینی جام
دا تعبیر ستا د خوبونو او زما د مخ ارمان دی
ما جوړ کړی د خپل ځانه ښکلی عکس ستا د ځان دی
په صحرا مې وو خور کړی سور څادر د ګلستان دی
هره ساه کې مې لیکلی نوم د مینې د جانان دی
دا چې زه ستا د خوبونو د جنون تالاش کې لاړم
ستا ځانی له مې جوړ کړی ستا نه ښه غوندې یو ځان دی
دا چې ما ستا وزرونو کې ارمان د عقاب ولید

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا عقاب مې ستا نه جوړ کړ، هم عقاب هم يې ارمان دی.

غني لکه هر شاعر پر حسن مين دی او دی په دې لاره کې دومره بې پروا دی چې هر څه په ډاګه وايي. شاعران ټول حسن پرست دي، يو شاعر وايي:

يار مې د سپين ستوري په څېر خوښېږي
لاس مې سپوږمۍ ځنې چاپېر خوښېږي
شاعر سړی يمه رښتيا به وايم
دا ښکلي نه دي، دا مې ډېر خوښېږي.
(کاروان)

غني هم د خدای(ج) له درباره د خپل جانان د ټيک لپاره د سپوږمۍ يو ځاځکی غواړي، هغه د نور څه وړی نه دی، هغه له مينې جوړ او پر حسن مين دی.

يو د سپوږمۍ ځاځکی درنه ټيک له د يار غواړمه
زه يم د خوبونو د لالونو ګدا نه يمه.

غني، مينه د (ادم) جوهر او حسن د ژوند رنګ بولي او لکه استاد الفت چې مينه د انساني ژوند د کړاوونو د خلاصون اساسي لاره ګڼي، هغه د مينې او مينتوب په باب په خپل يو نثر کې ليکي: سکندر له ډېر لوی لښکر سره د يوه ښار د نيولو هڅه وکړه، د ښار خلکو سخت مقاومت وکړ، سکندر ډېر په غوسه و او داسې معلومېده چې د ښار تر نيولو وروسته به د ښار ټول خلک له تېغه تېر کړي، کله چې ښار ته دننه شو په يوې ښکلې پېغلې يې سترګې ولګېدې، هغه زړه بايلود او

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه چې جنګ په زړه کېږي، نو هغه زړه بايلولی و. سکندر ددې پېغلې د مينې او ښکلا په وجه د ټول ښار وګړي وبښل.
غني هم په مينه کې ډوب او پر ښکلا مين، مينه وړی شاعر دی، هغه ښکلا يو سمندر، سپوږمۍ او زهرا بولي او مينه د ادميت جوهر او بې زواله حقيقت.
او تپوس د حسن مه کړه – سمندر شي څوک تللی څوک سپوږمۍ شي رانيولی – څوک زهرا شي ښکلولی.
دی وايي:

((حسن حسن لټومه – که په غرو يي که په سمه
زه په مينه مينه پايم – بې د مينې مرمه مرمه))

❃ ❃ ❃

ستوري ته اسمان کې يوه ورځ ووې هلال
خدای ادم له مينه ورکړه مونږ له تش جمال
زه به په خندا ورکړم دا خپل ښايست کمال
ما له که يو څاڅکی مينه راکړي څوک په سوال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ننګیال یو شاعرانه شخصیت

دا لیکنه ما د اسحق ننګیال د زوکړې د څلوېښتمې کلیزې په ویاړ کړې وه او په هغه علمي غونډه کې هم اورول شوې وه، چې پر ۱۳۷۵ل کال د ننګیال د څلوېښتمې کلیزې په ویاړ د لیکوالو د ټولنې له خوا په کابل کې د هغې ټولنې په مقر کې جوړه شوې وه. دا لیکنه هغه مهال له کابله خپرېدونکې هنداره جریدې د ۱۳۷۵ل کال د چنګاښ پر ۲۸مه په خپله یوولسمه ګڼه کې هم خپره کړې ده. ددې لیکنې د لیکلو پرمهال مې له ننګیال صیب سره ټوکې کولې، ما ویل کلیزې ملیزې دې مه نیسه چې بیا د مرګې درته پام کېږي، اوس خو یې هېر یې چې څو کلن یې؟ کله چې یې درته پام شو بیا دې نه پرېږدي، هغه له خندا شین شو، پیرجانه چې همدا اوس یې راته نه نیسئ (کلیزه) نو بیا چې مړ شوم بیا نو څه کوم؟ بیا یې نو...

کال لا وتی نه و چې له مرګ څخه زموږ د دواړو وېره پر ترخه واقعیت بدله شوه، دا دی اوس چې مرحوم ننګیال پر ابدي نړۍ دی، زه دا لیکنه یو ځل بیا چاپوم او د مرحوم ننګیال اروا ته د دعا لاسونه پورته کوم.

وایي چې د یونان نامتو فیلسوف اپلاتون به د ښو او مثبتو اړخونو درلودونکي او یا په شعر کې د یوې ښکلې او نوښتګرې لارې څښتن ته د سبک خاوند وایه او هر سړی او هر شاعر یې د سبک څښتن نه باله، خو د هغه شاګرد ارسطو بیا دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبره نه منله او ویل به یې: ((هر سړی یو سبک لري خو د چا ښه د چا خراب.))

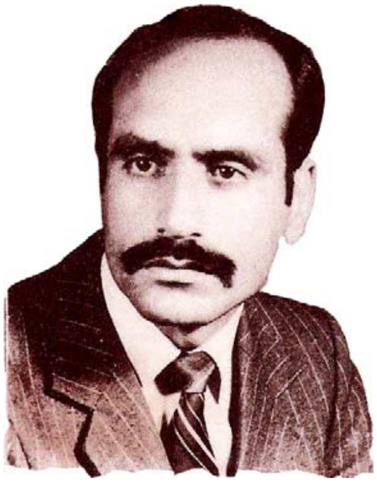

ځینې ټولنپوهان ټولنه د ضدینو یانې متضادو اړخونو مجموعه ګڼي، چې ښه او خراب، تور او سپین، خواږه او ترخه، غم او خوشالي یې په هنداره کې ځان ښکاره کوي. انګلیسي لیکوال جورج اروېل ټولنه له یوه ژوبڼ سره ورته بولي، چې رنګارنګ موجودات پکې ننداره کېدی شي. خو که چېرې ټولنه یو ژوبڼ وي، نو له دې ژوبڼ څخه به څوک (فاضله مدینه) جوړوي او څرنګه به یې جوړوي؟؟

استاد قیام الدین خادم د شاعر، عالم او سیاستمدار تر عنوان لاندې په یوه هنري نثر کې لیکي: عالم په کرونده کې کښت وکړي، شاعر د دې کښت پالنه او روزنه وکړي، خو کله چې د ثمر او مېوې وخت راشي، نو سیاستمدار یې مېوه، وړې او ثمر ټول کړي...

نن موږ هم د دغسې یو شخص (شاعر شخص) په باب خبرې کوو، چې په خپلو اوښکو او وسېلیو د انسانانو په زړه کې د مینې د بزغلیو د زرغونېدو تکلیزې ولولې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا شاعر او دا شخصیت اسحق ننګیال دی، چې د ۱۳۳۵ل کال د ثور پر میاشت یې د لغمان ولایت د الینګار د ښکلې او شاعرانه سیمې د بسرام په یوه زړه وړونکي ننداریز کلي کې د نړۍ ترخو او خوږو ته سترګې پرانیستي دي. اسحق ننګیال لا ډېر کوچنی و، چې د مینې عواطفو او ولولو یې د زړه تارونه لکه د یوه مینه وړي ربابي د رباب د تارونو په څېر ترنګولي وو او په ذهن کې یې ورته د یوې شاعرانه سندریزې جونګړې بنسټ ایښی و. پر ۱۳۵۰المریز کال یانې د ژوند پر پنځه لسم پسرلي د شعر د الهې وربښمینې ماڼۍ ته ننوت او د خپل ټکلي روح د درملتیا ارام یې وموند. له هغه راهیسې دا دی ۲۵ کاله تېر شول او نن موږ د همدغه ۲۵کلن ویاړمن او ارزښتمن ژوند په ویاړونو او ارزښتونو د ننګیال د زړه محل ته ننوتی شو او د هغه د زړه او له هغه څخه د راوتلو شعري او ادبي ماڼیو ننداره کولای شو.

ننګیال خپلې لومړنۍ زده کړې د لغمان ولایت په روښان لېسه کې بشپړې کړې، بیا پر ۱۳۵۳ل کال د پولیسو اکاډمۍ کې شامل او تر فارغېدو وروسته د نوموړې اکاډمۍ تدریسي غړی شو. وروسته یې د هېواد د پوځ په دې برخه کې په بېلابېلو ځایونو کې دنده سرته رسولې او هم یې د هېواد له فرهنګي او خپرنیو ارګانونو سره خپل اړیکي ساتلي، خو وروسته بیا دی د هېواد له فرهنګي او نورو خپرنیو بنسټونو سره دومره وتړل شو چې هڅه یې خپل آر مسلک هم له یاده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووت او چا لا دا ګومان قدرې هم نه شو کولای چې ننګيال دې ګنې يو پوځي افسر وي. دده فرهنګي بوختياوو، خوا ږه شعر او نرم قلم، ده ته د فرهنګ وربښمينه جامه اغوستې وه. په تېره بيا له شپېتمو کلونو راهيسې ننګيال دومره په فرهنګ کې حل شو چې د چا خبره سرګرولو ته يې هم وخت نه درلود. ننګيال د خپل **۲۵** کلن فرهنګي ژوند له ژورو يا پيل نه نيولې تر لوړو يا تر دې دمه پورې زيات وخت له قلم سره لوبېدلی او قلم يې لوبولی او دغه لاندې شعري مانۍ يې جوړې کړې دي:

۱- ډالۍ: د ننګيال د ژوند لومړۍ مانۍ (ډالۍ) نومېږي چې پر **۱۳۶۳**ل کال د کورنيو چارو وزارت د نشراتو د امريت له خوا خپره شوې ده.

۲- سپېره ډاګونه او غوړېدلي بزغلي: د شعرونو دويمه مجموعه ده، چې پر **۱۳۶۵**ل کال د وخت د ځوانانو سازمان له خوا خپره شوې ده.

۳- هغه شپې هغه کلونه: د شعرونو دريېمه مجموعه ده، چې پر **۱۳۶۵**ل کال کې د چاپ او خپرونو د دولتي کومېټې له خوا چاپ شوې ده.

۴- څاڅکي څاڅکي: د ننګيال د شعرونو څلورمه مجموعه ده، چې د افغانستان د ليکوالو ټولنې له خوا پر **۱۳۶۸** لمريز کال چاپ شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- ښېرې په مالت کې: د شعرونو پنځمه مجموعه ده، چې تراوسه چاپ شوې نه ده.

۶- سيند و نه هم مري: د شعرونو شپږمه مجموعه ده، چې تراوسه چاپ شوې نه ده.

۷- نه جام نه څادر: د شعرونو اوومه مجموعه ده، چې دا هم تراوسه چاپ شوې نه ده.

۸- سيند په منگي کې: د بېلابېلو مقالو مجموعه ده، په مستقل ډول تراوسه چاپ شوې نه ده.

۹- سيوري: ناول دی، چې د څو وروستيو کلونو د پېښنو انځورنه کوي. تراوسه چاپ شوی نه دی.

دغه راز د هېواد په بېلابېلو مهالنيو خپرونو کې ګڼ شمېر ليکنې. تر کومه ځايه چې د ننګيال په شخصيت پورې اړه لري او دده د شخصيت پر خبړنه، نو په لومړي گام کې پخپله د شاعر شعرونه د سرې سترګو ته ودرېږي. په دې مانا چې شعرونه پخپله د شاعر د پېژندنې او د هغه د اندروني ولولو هنداري دي. که چا له پيله تر دې دمه د ننګيال شعرونه له نظره تېر کړي وي، نو تر ټولو دمخه يو شی، چې دده په شعرونو کې زياته ځلا مومي، هغه مينه او عاطفه ده. ننګيال په خپل شعر کې زيات وخت د هيليو له معصومو بچيانو، کبانو، هوسيو، ((ای ښکاري اشنا درته سلام کوم، پام کوه ماشې له ګوتې مه ورورېه)) او د عاطفې او مينې نو رو زړه وړونکو موجوداتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره سفر کړی دی، دا منو چې کله کله به یې د کلتوري او ځینو نورو اغېزو له کبله د شعر ټوپک ته هم لاس کړی وي او پر دښمن به یې ډېرې ډزې کړې وي. ((جنګ دی جنګ دی پر ښایسته ننګرهار جنګ دی)) خو په ورځینې ژوند کې د چا پر ضد ټوپک ته څه چې چړې ته یې هم د لاس تېرولو خیال نه دی کړی. دده د خپلې وینا له مخې د چرګ د حلالولو توان هم نه لري، په همدې ډول دی په خپلو شعرونو کې د مینې په سیند د یوه لاهو شوي عاطفي شخص حیثیت لري. په شعر کې د ننګیال مینه او عاطفه په دې مانا نه ده چې ننګیال دې ګنې د ځینو ټولنیزو ستونزو او چوکاټونو په دننه کې راګیر وي او په دې وجه دې دا کار کوي. ننګیال څومره چې په شعر کې مینه وړی او عاطفي دی، هغومره بیا د ټولنیز دود د حاکمو او یا باب چوکاټونو خیال نه ساتي. هغه زموږ د ټولنې د حاکم دود دیز چوکاټ پر خلاف ډېر ځله لکه د غني په شان د جام تر مورګو خپلې شونډې رسولي او خپل لوند ګرېوان یې بیا چا نه پټ کړی هم نه دی، که غني له سر زورۍ نه کار اخیست او چا یې مخه نه شوه نیولای، نو هغه خو یو خانزاده و او یو شهزاده. ننګیال سره له دې چې د شعر د شهزادګۍ رنګینه ډولۍ یې کور ته رانویستې، خو د نور سیاسي او اقتصادي ځواک غرونه یې نه وو ولاړ. د ټولنې له دې ډول حاکمو کلتوري دېوالونو څخه سر اوچتول څه اسانه خبره نه ده. د ننګیال په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجود کې هغه شاعرانه خصلت موجود و، چې د ټولنې د دودیزو کړیو پر ضد بغاوت وکړي.

څرنګه چې طبیعت د تحول په حال کې دی، نو انسان چې یو طبیعي موجود دی. هم د بدلون په حال کې دی. ننګیال هم په خپل شاعرانه ژوند او شاعرانه شخصیت کې د بدلون په حال کې دی. که د ننګیال لومړي شعرونه او هم یې د څو کلونو مخنی شخصیت له او سني هغو سره پرتله کړو، نو ډېر توپیر به په کې وګورو. هغه په لومړیو وختونو کې یو څه چاته ((ډالۍ)) کوي، غواړي ((په سپېرو ډاګونو کې غوړېدلي بزغلي)) وکري او خپلې ((هغه تېرې شپې او هغه کلونه)) راپه یاد کړي او بیا پرې ((څاڅکي څاڅکي)) وورېږي، خو وروستیو کلونو کې بیا داسې نه دی. ((په مالت کې د هغه له خولې نه ښېرې)) راوځي، ((سیندونه مري او وچېږي))، شاعر پکې (بې څادره او بې جامه) کېږي. په شاعرانه مفاهیمو کې جام لکه د قلم په شان د شاعر همېشنی ملګری او دوست دی او د خپل زړه د اورونو لمبې د جام تر شونډو رسوي او (څادر) د یو کلتور او یوې ټولنې د جامې یوه برخه ده، خو د زمانې ناخوالو شاعر له دې دواړو نه بې برخې کړی دی.

د ننګیال په شعرونو کې دا بدلون په دې مانا نه دی، چې شاعر دې ګنې پر ببلا ببلو لارو تللی وي، بلکې په دې مانا دی چې دی په خپل شعري یون کې پوړ پر پوړ د لوړتیا پر لور خوځېدلی دی. دده او سني شعرونه هم د ښکلا او هم له مانیز

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلوه تر پخوانیو شعرونو ډېر اوچت دي. څرنګه چې یې په شعرونو کې لوړتیا لیدل کېږي، دغه راز یې په شخصیت کې هم دې آر وده کړې ده. ددې بهیر د دوام په حالت کې به ننګیال د خپل شخصیت د پوره بشپړاوي، نور پړاوونه هم ووهي. خو یو ځل بیا یادونه کوم چې له ننګیال نه به د بل ډول شخصیت؛ اجتماعي، سیاسي او نورو ډېره ډېره هیله نه کوو، خو د یو بشپړ شاعرانه شخصیت جوړېدل یې حتمي دي او دا ځکه چې ((شاعران له قیدو بنده بې پروا وي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګي رغونه د افغاني ټولنې
د رنځونو د يوه علاج په توګه

دا ليکنه هغه مهال له پېښوره د خپرېدونکې تعاون مجلې په (۳) ګڼه کې چې د **۱۳۷۵** ل کال له (زمري-وږي) مياشتو سره سمون خوري، خپره شوې ده.

افغاني ټولنې ته د تېرو څه کم دوو لسيزو په ترڅ کې تر تصوره او چت زيانونه اوښتي، دې زيانونو د ژوند د ټولو ډګرونو رګونه نيولي او ځينې برخې خو يې بېخي له کار او فعاليت څخه غورځولي دي. له اقتصادي، سياسي، ټولنيزو او نورو برخو څخه نيولې تر فرهنګي او نورو چارو پورې هرې يوې دومره ټپونه زغملي چې بيا رغونه يې ډېر کلونه، ډېر تدبيرونه او ډېرې زياتې اقتصادي پانګې او سرچينې ته اړتيا لري. د افغانانو دا تراژيدي نه يوازې له دې کبله د ډېرې اندېښنې وړ ده، چې د مليونونو افغانانو ژوند يې اخيستی، بلکې له بېلابېلو خواوو د خپګان وړ ده. د شمېرنو او خپرونو له مخې تر اوسه پورې د افغانستان په دې اوږده او په درنو وسلو سمبال جګړه کې د يو نيم مليون افغانانو ژوند اخيستل شوی او په همدې شمېر معيوب او معلول شوي دي. په دې مانا چې لږ تر لږه له هرو پنځه لسو افغانانو څخه (درې تنه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

معیوب، معلول او وژل شوي او په مجموعي توګه د شپږو تنو نه یو یې معلول دی او دا هغه درانه تلفات دي چې د نړۍ د جګړو په تاریخ کې بې ساري دي.)

همدا راز د افغانستان په جګړه کې د ټولو غاړو له خوا دومره زیاتې پیسې لګول شوي، چې د افغانستان د سوونو کلونو بودجه پرې جوړېدلای شوه او همدارنګه د هېواد د اقتصادي منابعو لوټول او ړنګول. خو له دې ټولو ورانیو او تلفاتو سره سره کوم درد او زیان چې انساني فکر او هر هېواد مین افغان لپاره د زغم او تحمل تر بریده پورته دي، هغه د هېواد د هغو فرهنګي شتمنیو لوټول او له منځه وړل وو، چې نه یوازې د افغانستان د تاریخ او فرهنګ بابونه پرې ښکلي وو او زموږ د ماضي ژوند د اثبات او عزت عیني بېلګې وې، بلکې د نړیوال بشري فرهنګ لپاره هم د زیات ارزښت وړ وې.

زموږ د هېواد د فرهنګي ماڼیو د ړنګولو او فرهنګي شتمنیو د لوټولو په نتیجه کې ددې وېره راپیدا شوې، چې په ځینو برخو کې زموږ د هېواد د حال رابطه د هغه له ماضي پرتم سره وشلېږي او همدارنګه د هېواد د ځوان پښت ذهني اړیکې د هغو له ویاړلي ماضي څخه پرې شي.

په دې فرهنګي شتمنیو کې تر ټولو لویه شتمني د افغانستان ملي موزیم دی، چې د څه کم یوې پېړۍ په بهیر کې په ډېر زیات زیار او هڅو جوړ شوی و. په دې موزیم کې له لسو زرو کلونو څخه نیولې تر پنځوس زرو کلونو پورې تاریخي اثار وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د افغانستان د تېر تاريخ، شان او شوکت برم او عزت څرګندونه يې کوله او د افغانانو لپاره د ډېر زيات ارزښت درلودونکي وو، يا چور او يا له منځه يوړل شول. د نانسي دوپري په وينا: ((د افغانستان د ملي موزيم اثار نه يوازې د افغانانو لپاره د زيات ارزښت وړ وو، بلکې د هغو له منځه وړل د نړيوال فرهنګ لپاره هم يو له غمه ډک خبر و)) ويل کېږي چې په دې موزيم کې يوازې شل زره طلايي سکې موجودې وې چې د هغو برخليک هم معلوم نه دی او همدارنګه نور قيمتي اثار. د افغاني فرهنګ بل درونـد زيان په هېوادنۍ سطحه هماغه تقريباً د (۳۵۰۰) ښوونځيو ړنګول او سېزل وو، چې د هېواد په بېلابېلو سيمو کې يې فعاليت کاوه. که په منځني ډول په هر ښوونځي کې (۱۰۰۰) تنه زده کوونکي پر درس بوخت وای، نو په مجموعي ډوله به د زده کوونکو شمېر (۳۵۰۰)×(۱۰۰۰)=(۳۵۰۰۰۰۰) تنه شوی وای، که لږ تر لږه له ښوونځي څخه د کال (۵۰) تنه فارغ شوي وای، نو د يو کال د فارغانو شمېر به (۳۵۰۰)×(۵۰)=(۱۷۵۰۰۰) تنه شوی وای او که له هر پنځو تنو څخه په کال کې يو تن د لوړو زده کړو امکان پيدا کړی وای، نو په يوه کال کې به موږ لږ تر لږه (۳۵۰۰۰) تنه د لوړو زده کړو محصلين درلودل، که دا په (۱۷) کلونو کې ضرب کړو (۱۷×۳۵۰۰۰) نو له (۵۹۵۰۰۰) تنو سره مساوي کېږي، ياني اوس به مو د هېواد د دې شتو کادرونو ترڅنګ تقريباً شپږ لکه تنه نور متخصصين او د بېلابېلو مسلکونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کادرونه درلودل او که یوازې د (۱۷) کلونو د دولسمو ټولګیو د فارغانو اټکلیز شمېر په پام کې ونیسو، نو (۱۷×۱۷۵۰۰۰)= (۱۹۷۵۰۰۰) تنه به شوي وای. د ښوونځیو پر ودانیو شوی اقتصادي لګښت خو لا پرځای پرېږده.

له ښوونځیو پرته د لوړو زده کړو موسسو ته هم دا ډول زیانونه اوښتي دي. کابل پوهنتون ته د جګړو له کبله د (۵۰) ملیونه ډالره زیان اړول شوی. د دوو ملیونو په شاوخوا کې کتابونه یې یا سیزل شوي او یا لوټ شوي او د محصلینو د شمېر په تناسب یې (۲۱) ملیونه درسي ساعتونه ضایع کړي. کابل پولیتخنیک او کابل طب انستیتیوت هم په ملیونونو درسي ساعتونه او لکونو جلده کتابونه ضایع کړي دي. بیهقي کتاب خپرولو موسسه چې په بېلابېلو کتاب ساتنځایونو کې یې لږ تر لږه دوه ملیونه جلده بېلابېل کتابونه ایښودل شوي وو، ټول لوټ شوي، همدا رنګه د لیکوالو انجمن، عامه کتابتون د ژورنالیستانو اتحادیې، ملي ګالري او ځینو نورو فرهنګي موسسو هم همدې ته ورته زیانونه زغملي دي.

بل دردونکی فرهنګي زیان د کابل ننداري په سیمه کې د لاسي صنایعو پنځه لس ننداړتونونه دي، چې تاریخي او اقتصادي ارزښت یې تر تصوره هم لوړ دی، دا ننداړتونونه هم د جګړو په ترخ کې چور او د ایرو پر ځلو بدل شول. په دې کې د قیمتي ډبرو او غالیو ننداړتونونه د زیاتې یادونې وړ دي. همدا رنګه په کابل کې د کتاب چاپولو پنځه لس مجهزې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپخونې موجودې وې، چې اکثره یې له منځه وړل شوي، دولتي چاپخونې، د پوهنې مطبعې او د اریانا چاپخونې د زیاتو امکاناتو په درلودلو سره د ټول هېواد په کچه ډېر زیات کتابونه چاپول. د ۱۳۷۱ کال د ثور د میاشتې پر (۹، ۸، ۷) نېټه پوهنې مطبعې ته دومره زیان اړول شوی، چې د همدې درې ورځو په زیان د ټول هېواد د هر وګړي لپاره (۳) جلده کتابونه چاپېدلای شول او وروستي ور رسېدلي زیان خو لا پرېږده. ددې چاپخونو اکثره وسایل او ماشینونه یا په ګاونډیو هېوادونو خرخ شول، یا ویجاړ کړای شول او یا هم د کباړ په بڼه په ډېره ارزانه بیه وپلورل شول. د پوهنې وزارت، د هغې په چاپخونه، ښوونځیو او نورو ګودامونو کې چې په ملیونونه ټوکه کتابونه خوندي وو، یا چور شول او یا وسیزل شول.

دغو ټولو درندو فرهنګي زیانونو هېواد له ستر معنوي او فرهنګي ګواښ سره مخامخ کړی دی. د ښوونځیو په نشتوالي کې نه یوازې د هېواد کوچنیان او ځوان پښت له خپلې نېکمرغې راتلونکي څخه بې برخې کېږي، بلکې ځوان قشر د جګړه مارو غاړو د خامو موادو په توګه کارول کېږي او په دې توګه د دوی د ژوند د بربادۍ او د هېواد د ورانۍ سبب ګرځي.

اوس راځو دېته چې خپل هېواد او خپله ټولنه باید څرنګه له دې ستر کړکېچ او بحرانه وباسو؟ پوهان او نور ځیرمن اشخاص پر دې ګروهمن دي، چې د ټولنې ددې ډول بحران د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نجات یوه اساسي لاره همدا فرهنګي وده او فرهنګپالنه ده. نو که څوک د هېواد د اوسنۍ رنځورې ټولنې علاج غواړي نو باید تر هرڅه دمخه فرهنګپالنې ته پام راواړوي. ښوونځي باید له سره جوړ شي او ددې ترڅنګ علم یا زده کړه باید خپله مادي پشتوانه (ملاتړ) لاسته راوړي. یانې دا چې د علم او پوهې د زده کړې په صورت کې باید د هغه خاوند له دې لارې دومره اقتصادي امکانات پیدا کړي، چې دده ژوند پرې خړوب شي، دغه راز د علم له زده کړې پرته له ځینو نورو ناوړو لارو د اقتصادي امکاناتو د لاسته راوړلو لارې چارې وتړل شي. اوس چې زموږ په ټولنه کې د یو شمېر اشخاصو لپاره د ژوند د خړوبېدو لار یوازې د ټوپک شپېلۍ ده او یو عادي ټوپکوال کولای شي د خپل ژوند چارې له همدې لارې خړوبې کړي او یو عالم، متخصص نه شي کولای د خپل کړي تحصیل په واسطه ځان او کورنۍ ته یوازې وچه ډوډۍ پیدا کړي، نو علم او زده کړه خپل مادي ارزښت او ملاتړ له لاسه ورکوي. پکار خو دا دی چې د ټولنې د وګړو اړتیاوې له دې سالمې علمي لارې خړوبې شي.

په هېواد کې د پوهنتونونو رغول، د نویو پوهنتونونو جوړول او یا د نورو لوړو زده کړو موسسو تاسیسول نه یوازې د هېواد د علمي سطحې په اوچتیا کې اساسي رول لري، بلکې د هېواد د ملي قشر په زیاتون کې هم برخه اخلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د زیاتو کادرونو روزل د هېواد د بېلابېلو ټپونو د علاج لپاره ضروري دي.

هغه ((پوهنتونونه)) چې د بېلابېلو عقایدو او ذوقونو پر بنسټ جوړ شوي او تر مسلکي موخو یې سیاسي مقصدونه زیات او لومړي ښکاري، باید تر سالم کنټرول لاندې ونیول شي، چې د هېواد روشنفکر اشخاص تر دې زیات له سیاسي او ذهني پلوه ونه وېشي او پر دښمنیو یې مصروف نه کړي.
دمتعددو پوهنتونونو موجودیت د هېواد په زیان نه دی، خو په دې شرط چې آره موخه یې یوازې یوازې د مسلکي او فني کادرونو روزل وي او بس.

د ملي موزیم، ملي آرشیف، ملي ګالري او د افغانستان د فرهنګ د بېلابېلو نندارتونونو بیا رغونه او جوړونه او همدارنګه د هغو لوټ شویو اثارو بیا راټولونه د هېواد د ټبر برم د ساتنې د یوې وسیلې په توګه د افغانانو د ملي تاریخ په ژوندي ساتلو کې برخه اخیستلای شي.

د ښوونځیو، پوهنځیو او نورو فرهنګي موسسو په زیاتېدلو سره به په هېواد کې د زده کړو خاوندان زیات شي او د هغو نازده کړو اشخاصو شمېر به ورو ورو کم شي، چې جګړه ماري غاړې یې د جګړې لپاره د پیسو په مقابل کې استخداموي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې تنظيمي اداره او پولي تورم

دا ليکنه هم د وفا جريدې د شپږم کال په ۳۳-۳۶ ګڼه کې چې د ۱۳۷۶ل کال د تلې له ۸ نېټې سره سمون خوري، خپره شوې ده او هغه پولي تورم ته په کې اشاره شوې چې له څو کلونو، په تېره بيا د تنظيمي واکمنۍ پر مهال پر افغانستان راخور شوی و.

تېره څلورنيم کلنه جنجاليزه او ناندريزه تنظيمي اداره، له ډېرو زياتو بدمرغيو، جنګونو او کړاوونو ډکه وه. پر همدې وخت په شعوري او ناشعوري ډول زموږ د ولس، کلتوري، اقتصادي او ټولنيزې شتمنۍ ته دومره زيانونه واړول شول، چې که هرڅوک يې يو ځل له نظره تېر کړي، نو پر زړه به يې لمبې بلې شي. په اقتصادي برخه کې په لسګونو ملياردهډالر زيان واړول شو او د افغاني ټولنې د ژوند بېلابېلې برخې يې تر اغېزې لاندې راوستې. د ګرمې جګړې په ترڅ کې د رسول شوي زيان ترڅنګ خلکو ته يو بل ډول زيان هم اړول کېده، دلته موږ ولس ته پر همدغه اړول شوي زيان خبرې کوو.

دا زيان پولي تورم او انفلاسيون دی، چې تېرې تنظيمي ادارې او واکوالو يې د خپلې بقا لپاره زموږ ولس ورسره لاس او ګرېوان کړ. دوی په روسيه کې په ټنونو بې پشتوانې افغاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

بانکنوټونه چاپ او د جګړې لپاره یې پر خپلو افرادو ووېشل. نه یوازې دا چې د خلکو د عاید اتو سطحه راټیټه کړای شوه، بلکې بېخي له منځه یوړل شوه. د ډاکټر نجیب الله د حکومت د وروستي کال او د تنظیمي اداري د وروستي کال د شیانو د نرخونو ترمنځ خورا لوی واټن موجود دی. په دې زماني واټن کې نرخونو له (۵۰۰) ځله څخه نیولې تر (۱۵۰۰) ځلو پورې اوچت شوي دي. په داسې حال کې چې په تنظیمي اداره کې د مامورینو په معاش کې یوازې (۲۵) یا (۳۰) ځله زیاتوالی راغلی، هغه هم یوازې د وچو بې ارزښته کاغذي پیسو په شمېر کې. نه د هغوی په ارزښت او اهمیت کې او دا هم د کوپوني موادو په بدل کې. که د کوپوني موادو ارزښت په پام کې ونیسو، نو نه یوازې دا چې د مامورینو په معاش کې زیاتوالی نه دی راغلی، بلکې لا ډېر کمی هم راغلی دی. په حقیقت کې په تېره اداره کې هره میاشت انفلاسیون له ۵۰ فیصدو نه تر پوره سل فیصدو پورې لوړېده او کله لا تر دې هم زیاتېده. د تنظیمي اداري چارواکو فکر کاوه چې د پیسو د چاپ انحصار د دوی په لاس کې دی او همدا کاغذي پیسې دي، چې په اوس وخت کې د مخالفینو او د ولس له چنګاله دوی ژغورلی شي، نو د پیسو چاپ ته یې کش ورکړ او دومره پیسې یې چاپ کړې، چې نه یوازې په افغانستان، بلکې د زماني واټن له مخې به یې په نړۍ کې هم ساری کم وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګورئ د پخواني پاچا محمد ظاهر شاه په ټوله ۴۰ کلنه دوره کې ۱۹ ملیارده افغانۍ چاپ شوي، د سردار محمد داود خان په پنځه کلنه دوره کې ۲۸ ملیارده افغانۍ او کمونست رژیم په څوارلسو کلونو کې (۷۰۰) ملیارده افغاني چاپ کړي، خو د طالبانو وینا ده چې د ښاغلي رباني رژیم په څلورو کالو کې لږ تر لږه (۸۰۰۰) ملیارده افغانۍ چاپ کړي دي. د افغانستان بانک د یو تن کار کوونکي په قول دا رقم تر دې زیات دی. د ده په قول استاد رباني (۱۲۰۰۰) ملیارده افغانۍ چاپ کړي دي، چې د بانک کار کوونکو ته معلومې دي. د کتونکو او څېړونکو په اند کېدی شي، د دې ادارې له خوا چاپ شوې پیسې تر دې هم زیاتې وي، ځکه دا هغه شمېره ده چې لږ تر لږه د افغانستان بانک کې ثبت شوې او یا د بانک کارکوونکو ته معلومه ده، خو د دې تر څنګ د تېرې ادارې ځینو واکوالو هم ځانته په خپله خوښه د خپلې اړتیا وړ پیسې چاپ کړي، چې هغه لا په مرکزي بانک کې ثبت شوې نه دي. هماغسې لنډې د باګرام هوایي ډګر ته راوړل کېدې، بیا پنجشېر ته وړل کېدې او بیا یې د خپلو موخو لپاره لګولې، خو که دا خزانه په پام کې هم ونه نیول شي او یوازې د استاد رباني (۱۲۰۰۰) ملیارده افغانۍ په پام کې ونیسو، نو دا د افغانستان د تېرو شپېتو کالو د ټولو چاپ شویو بانکنوټونو ۱۵ برابره پیسې دي. د خواشینۍ خبره خو داده چې دې پیسو د هېواد اقتصادي او د ثابت عایده او لږ عایده خلکو حالت له سختو ستونزو سره مخامخ کړ. ټول هېواد له پولي تورم سره مخامخ شو او د پیسو ارزښت دومره راټیټ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړای شو ، چې نږدې و د چاپ له قیمت سره منطبق شي. هغه وخت چې پنځه زریز او لس زریز بانکنوټونه نه وو چاپ شوي، نو استاد رباني د زرو افغانیو په بدل کې څلور زره افغانۍ چاپولای شوې. کله چې دا حالت نور هم خراب شو ، نو بیا دوی پنځه زره ګون او لس زره ګون نوټونه چاپ کړل. دې سره د زرګون په انډول د چاپ لګښت د هغه د لوړ رقم له کبله څه کم شو ، خو تورم او انفلاسیون لا پسې زیات شول، خو استاد بیا هم د پیسو چاپ ته دوام ورکړ. د پیسو د بې ارزښتۍ یوه بله مرموزه او پټه وجه دا هم وه چې په یوه نمبر او یوه سریال نمبر باندې یو بنډل (سل سل) بانکنوټونه چاپ شول. یانې دا چې سل دانې زرګونونونه لیدل شوي، چې له پیله تر پایه په یوه نمبر چاپ شوي او همداسې نورې جعلکارۍ. بله ستره د بدمرغۍ خبره داده، چې تېرې ادارې تقریباً دا ټولې چاپ شوې پیسې د هېواد په تخریبي برخه کې مصرف کړې. که موږ په فرضي ډول د تېرې تنظیمي ادارې له خوا دا معلومې چاپ شوې پیسې (۱۲۰۰۰) ملیارده افغانۍ او نورې نامعلومې ټولې د افغانستان پر **۱۵** ملیونه نفوس باندې ووېشو ، نو هر تن ته به په لکونو افغانۍ ورسېږي. که تنظیمي ادارې دا پیسې همداسې پر هر افغان وېشلې وای، نو د هر افغان لپاره یې په هېواد کې یو متوسط کور جوړولای شو. ادارې نه یوازې دا چې د چا کور ودان نه کړ ، بلکې زموږ د هېوادوالو کورونه یې هم ونړول، یوازې د کابل په ښار کې یې تر اتیا زرو زیات کورونه د ځان مینې واکمنۍ په غرض د خاورو او ایرو پر څلو واړول. بله بدمرغي خو داده چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه يو ازې دا پيسې د ملت لاسته ورنغلې، بلکې د ملت د ژوند او ملي شتمنۍ پر ضد هم استعمال شوې او دا څرګنده خبره ده، چې په تخريبي ساحه کې د يوې افغانۍ لګښت د سلو نورو افغانيو زيان اړولای شي، اوس نو که د استاد رباني له خوا دا چاپ شوې او معلومې (۱۲۰۰۰) مليارده افغانۍ په تخريبي برخه کې د احتمالي زيان له مخې په سلو کې ضرب کړو ۱۲ زره مليارده ضرب يې ۱۰۰ زره مليارده، له ۱۲۰۰ زره مليارده افغانيو سره به مساوي شي، يانې دا چې د استاد په واکمنۍ کې هېواد ته د هغه د چاپ شويو پيسو له مخې د معنوي، فرهنګي او نورو زيانونو ترڅنګ ۱۲۰۰۰ زره مليارده افغانۍ زيان اړول شوی. په دې محاسبه کې لا هغه مادي شتمنۍ چې په کابل کې د ده تر واک د مخه موجوده وه او بيا لوټ شوه، شامله نه ده او هم هغه مالي او نور امکانات چې له نورو لارو استاد او د هغه يارانو ته رسېدل او بيا په جګړه کې ورڅخه کار اخيستل کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمد خان زوی پر ۱۳۴۲ل کال، د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ دنیازیو په یوې روښنفکرې کورنۍ کې زېږېدلی دی.

لومړنۍ زده کړې یې د الینګار ولسوالۍ د سلینګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لېسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۲ل کال له نوموړې لېسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نوموړې څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته د پښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د ماسترۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړی ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلې)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، د دې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیا د جرګې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا د دې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر و ټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول.استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنګسالارانو او ځینو تنظیمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوښه شو.ملګرو ملتونو (UNAMA) استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده در وسپارو، خو استاد یون ونه منله او خپلې استادۍ ته یې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته یې د ځینو ملګرو په زیات ټینګار او غوښتنه، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د ریاست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي.استاد یون پر **۱۳۸۵** ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد یون د خپلو اکاډیمیکو لیکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راډیویي او ټلویزیوني مرکو کې یې د واقعیتونو او حقایقو د څرګندبیان له امله د خلکو په زړونو کې ځای نیولی دی. که څه هم ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خوښوي، خو یو شمېر داسې خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دي. د هغه ملي او ګټورو نظریاتو ته هم غلط رنګ او تعبیر ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره یې زورواکي او د سیاسي ډلو ټپلو غړي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشران دي، د استاد یون نظریات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه یې په ټینګه مخالفت کوي. زه دد ې شاهد یم، هر کله چې یون کومه لیکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې یې مثبت او منفي غبرګونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرګونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سیاسي بهیر کې یې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه یې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد یون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرایطو کې بیا هم خپل فرهنګي، سیاسي او ټولنیز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو یې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر یو نیم کال راهیسې پرې په منظم ډول کار شوی، او ډل شوي او دادی ستاسو مخې ته اینبودل کېږي، په داسې یو دولتي دفتر کې چې بوختیاوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نه دی.استاد یون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې یې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې) او (د پښتني فرهنګ د ودې پراختیا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو لیکوالو په لسګونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اثار، ایډیټ او چاپ کړي دي دغه راز یې په سلګونو کورنیو مشاعرو، ادبي غونډو او سیمینارونو کې ونډه اخیستې ده، خپله یې هم په لسګونو مشاعرې، سیمینارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په یو زیات شمېر، ملي او نړیوالو کنفرانسونو کې یې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به یې د اثارو یادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	څرنګوالی	چاپکال
• مټکور	لومړی شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دويمه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هیلې	ګډه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• نیمګړي ارمانونه	د حیران شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د نازو انا یاد	د سیمینار د لیکنو ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د استاد الفت نثري کلیات	د استاد الفت نثرونه	دریيم ۱۳۸۷
• سیندونه هم مري	د اسحق ننګیال شعري منتخبات	دويم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
  د پوهنوال روستار تره کي اثر دويم ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- .د افغانستان فرهنګي میراثونو ته یوه کتنه
  د نینسي دوپرې اثر دویم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستار تره کی اثر دویم ۱۳۸۷

د- یونلیکنې:

- د اماراتو سفر د اماراتو یونلیک دویم ۱۳۸۷
- که یون دی یون دی د اروپا یونلیک لومړی ۱۳۸۷
- د پنتاګون ترڅنډو د امریکا یونلیک لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمدګل خان مومند اند و ژوند ته یوه لنډه کتنه دویم ۱۳۸۷
- استاد زیار د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری دویم ۱۳۸۷
- دکابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي پښتو کتابښود دویم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زیانونه دویم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دویم ۱۳۸۷
- ساینسي پرمختیاوې دویم ۱۳۸۷
- بېړنۍ لویه جرګه ولسواکي او زورواکي دویم ۱۳۸۷
- اندیال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هیله د خپلو سریزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري یون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ایډیال لومړی ۱۳۸۷
- دکتابونو په ورډمو کې لومړی ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- افغانستان په سیاسي کړلېچ کې   لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون   لومړی ۱۳۸۷
- اوسنی رسنۍ   لومړی ۱۳۸۷
- کهنړیوال ماته وخوري؟   لومړی ۱۳۸۷

خدای(ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله(ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته د نور زغم او سبلې هیله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل- افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

Farhangi Faqər

(Cultural Poverty)

By:
M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-23-5
9 789936 500235 >

د خپرونو لړ: (۲۴)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library